

☉ Uvod
☉ Dizajn i metodologija istraživanja
☉ Najvažniji rezultati
☉ Uvrede, verbalni napadi, uvredljiva gestikulacija i uznemiravanje
☉ Vrijeđanje na internetu i društvenim mrežama
☉ Fizičko nasilje, prijetnje nasiljem i razbojništvo
☉ Šteta prouzrokovana krivičnim djelom i vandalizam
☉ Izazivanje mržnje, razdora i netrpeljivosti
☉ Rad policije i zadovoljstvo žrtava radom policije
☉ Učešće Roma u istraživanju – doživljena potencijalna krivična djela i incidenti
☉ Etno-vjerske manjine i 'povratnici'
☉ Istraživanje o neprijavlivanju krivičnih djela učinjenih iz mržnje protiv LGBTI+ osoba u BiH
☉ Ključne preporuke

ISTRAŽIVANJE O NEPRIJAVLJIVANJU KRIVIČNIH DJELA UČINJENIH IZ MRŽNJE provedeno 2023. godine

BOSNA I HERCEGOVINA

Izveštaj sa preporukama

juli 2024.

ISTRAŽIVANJE O NEPRIJAVLJIVANJU KRIVIČNIH DJELA UČINJENIH IZ MRŽNJE provedeno 2023. godine

BOSNA I HERCEGOVINA

Izveštaj sa preporukama

Autor: Paul Iganski

juli 2024.

Impresum

ISTRAŽIVANJE O NEPRIJAVLJIVANJU KRIVIČNIH DJELA UČINJENIH IZ MRŽNJE Provedeno 2023. godine

Izdavač: Misija OSCE-a u Bosni i Hercegovini

Autor: Paul Iganski

Štampa: Blicdruk d.o.o, Sarajevo

Tiraž: 100

Sarajevo 2024.

ISBN - 978-92-9234-063-6

Misija OSCE-a u Bosni i Hercegovini je podržala izradu ovog dokumenta. Sva stajališta, izjave ili mišljenja izražena u ovom dokumentu su odgovornost autora i ne odražavaju nužno stajališta Misije OSCE-a u Bosni i Hercegovini.

SAŽETAK

Ciljevi

- U ovom izvještaju iznose se ključni rezultati Istraživanja o neprijavlivanju krivičnih djela učinjenih iz mržnje za Bosnu i Hercegovinu provedeno između jula i oktobra 2023. godine.
- Cilj istraživanja je bio da pruži prvi sistematski prikaz iskustava žrtava potencijalnih krivičnih djela i incidenata učinjenih iz mržnje u Bosni i Hercegovini (BiH) u kontekstu interpersonalne viktimizacije u stvarnom životu i na internetu, oštećenja njihove imovine, kao i indirektno viktimizacije prisutne u slučaju oštećenja ili sknavljenja grobova, nadgrobni spomenika ili spomenika umrlih članova porodice.
- Konačni cilj istraživanja bilo je uspostavljanje činjenične polazne osnove za odgovor institucija i nevladinih organizacija na incidente i krivična djela učinjena iz mržnje u BiH i izdavanje strateških preporuka na osnovu rezultata istraživanja.

Dizajn istraživanja

- Istraživanje je imalo za cilj da maksimalno iskoristi potencijal za prikupljanje reprezentativnog uzorka ispitanika koji su bili žrtve potencijalnog krivičnog djela i krivičnog djela učinjenog iz mržnje u proteklih 12 mjeseci.
- Uzorak od 2438 ispitanika starosti od 15 godina i starijih odabran je iz 18 općina. Lokacije su identificirane na temelju kontinuirano visokog broja incidenata koji su evidentirani u bazi podataka o krivičnim djelima učinjenim iz mržnje Misije OSCE-a u Bosni i Hercegovini.

- Za istraživanje je korišteno kvotno uzorkovanje.
- Ispitanici odabrani putem *online* panela ili neposrednim odabirom anketara su samostalno popunjavali upitnik, a neki ispitanici su popunili upitnik koristeći tablet koji im je na raspolaganje stavio anketar.

Žrtve potencijalnog krivičnog djela

- 18% ispitanika je navelo da su doživjeli potencijalno krivično djelo ili incident najmanje jednom u posljednjih 12 mjeseci.

Žrtve potencijalnog krivičnog djela učinjenog iz mržnje

- Rezultati istraživanja o žrtvama potencijalnog krivičnog djela učinjenog iz mržnje ukazuju na daleko veću rasprostranjenost nego što to pokazuju zvanični podaci i podaci sadržani u bazi podataka o krivičnim djelima učinjenim iz mržnje.
- Ispitanici su doživjeli ukupno 562 potencijalna incidenta i krivična djela učinjena iz mržnje najmanje jednom u proteklih 12 mjeseci.
- Najčešći počinitelji incidenata i krivičnih djela učinjenih iz mržnje su bila lica koje žrtva nije poznavala.
- Vrlo mali broj žrtava je naveo da je počinitelj bio član neke ekstremističke grupe.

Uznemirenost i psihološki uticaj viktimizacije

- Kod ispitanika koji su doživjeli incidente i krivična djela za koja su smatrali da su motivirana predrasudama je postojala veća vjerovatnoća da će kao grupa navesti uznemirenost i psihološki uticaj viktimizacije, nego što je to slučaj kod žrtava incidenata i krivičnih djela bez percipiranog predrasudnog motiva.

Prijavljivanje incidenata i krivičnih djela policiji

- Za svaku vrstu potencijalnog krivičnog djela u vezi sa kojim su postavljena pitanja u okviru istraživanja, samo mali broj djela je prijavljen policiji.
- Različite stope prijavljivanja su uočljive za različite vrste krivičnih djela.
- Kod potencijalnih incidenata i krivičnih djela sa percipiranim predrasudnim motivom je postojala veća vjerovatnoća da će biti prijavljena policiji za sve vrste krivičnih djela u vezi sa kojima su postavljena pitanja u okviru istraživanja, u odnosu na one bez percipiranog predrasudnog motiva.
- Rezultati istraživanja ukazuju na to da postoji značajno povjerenje šire javnosti u policiju. Međutim, uočljivo je da su ova

općenito pozitivna stajališta u suprotnosti sa manje pozitivnim stajalištima žrtava potencijalnih incidenata i krivičnih djela sa ili bez predrasudnog motiva koja su prijavljena policiji, koje su izrazile značajan nivo nezadovoljstva.

Preporuke

- Preporuke na temelju informacija i rezultata istraživanja su namijenjene krivičnom pravosuđu, vladinim i nevladinim organizacijama.

Buduće korištenje

- Metodologija i upitnici korišteni u ovom istraživanju će biti javno objavljeni, što će svim zainteresiranim omogućiti korištenje u ponovljenim istraživanjima, sve dok Bosna i Hercegovina ne provede svoje zvanično istraživanje.

Sadržaj

SAŽETAK	3
Lista slika i tabela	7
1. UVOD	9
2. DIZAJN I METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA	11
Metodologija istraživanja	11
Lokaliteti uzorkovanja	11
Dizajn uzorka	11
Veličina uzorka	11
Kvota uzorka	12
Teme upitnika za intervju	12
Definiranje 'krivičnog djela učinjenog iz mržnje' u okviru istraživanja	13
Tumačenje rezultata istraživanja	14
3. NAJVAŽNIJI REZULTATI	15
Stope viktimizacije prema vrsti potencijalnog krivičnog djela i incidenta	15
Broj potencijalnih krivičnih djela i incidenata sa percipiranim predrasudnim motivom	16
Potencijalna krivična djela i incidenti prijavljeni policiji	17
4. UVREDE, VERBALNI NAPADI, UVREDLJIVA GESTIKULACIJA I UZNEMIRAVANJE	19
Način na koji su ispitanici doživjeli uvrede, verbalne napade, uvredljivu gestikulaciju ili uznemiravanje	19
Demografski faktori rizika	20
Počinitelji	21
Predrasudni motivi	21
Psihološki uticaj viktimizacije	22
Prijavljivanje incidenata policiji	23
Zaključci i preporuke	25
5. VRIJEDANJE NA INTERNETU I DRUŠTVENIM MREŽAMA	27
Iskustvo ispitanika u vezi sa uvredljivom internetskom komunikacijom	27
Demografski faktori rizika	27
Motiviranost predrasudama	28
Psihološki uticaj viktimizacije	29
Zaključci i preporuke	31
6. FIZIČKO NASILJE, PRIJETNJE NASILJEM I RAZBOJNIŠTVO	33
Iskustva ispitanika po pitanju fizičkog nasilja, prijetnji nasiljem i razbojništva	33
Demografski faktori rizika	35
Počinitelji	35
Motiviranost predrasudama	36
Psihološki uticaj viktimizacije	37
Prijavljivanje incidenata policiji	39
Zaključci i preporuke	40

7. ŠTETA PROUZROKOVANA KRIVIČNIM DJELOM I VANDALIZAM	41
Namjerno oštećenje ili uništavanje imovine ispitanika	41
Namjerno oštećenje nadgrobnih spomenika, spomenika ili grobova	42
Grafiti i vandalizam motivirani predrasudama	42
Zaključci i preporuke	44
8. IZAZIVANJE MRŽNJE, RAZDORA I NETRPELJIVOSTI	45
Svijest o izazivanju mržnje, razdora i netrpeljivosti	45
Uticao	46
Zaključci i preporuke	47
9. RAD POLICIJE I ZADOVOLJSTVO ŽRTAVA RADOM POLICIJE	49
Iskustvo sa policijskim zaustavljanjem	49
Zadovoljstvo radom policije	50
Stajališta žrtava potencijalnih krivičnih djela i incidenata prijavljenih policiji	52
Zaključci i preporuke	52
10. UČEŠĆE ROMA U ISTRAŽIVANJU – DOŽIVLJENA POTENCIJALNA KRIVIČNA DJELA I INCIDENTI	55
Napomena o metodologiji	55
Iskustvo vezano za potencijalna krivična djela i incidente	56
Viktimizacija prema vrsti krivičnog djela	57
Rad policije	57
Zaključci i preporuke	58
11. ETNO-VJERSKE MANJINE I ‘POVRATNICI’	59
Krivična djela učinjena iz mržnje i motiviranost predrasudama na osnovu vjerske i etničke pripadnosti	59
Etno-vjerske manjine	59
‘Povratnici’	59
Iskustvo ‘povratnika’ vezano za potencijalna krivična djela i incidente motivirane predrasudama	60
Zaključne opservacije	60
12. ISTRAŽIVANJE O NEPRIJAVLJIVANJU KRIVIČNIH DJELA UČINJENIH IZ MRŽNJE PROTIV LGBTI+ OSOBA U BIH	61
Krivična djela učinjena iz mržnje protiv LGBTI+ osoba	61
Online anketa za samostalno popunjavanje za LGBTI+ osobe	61
Iskustvo vezano za potencijalna krivična djela i incidente	62
Prijavljivanje policiji	63
Zaključci i preporuke	64
13. KLJUČNE PREPORUKE	65
Zakonodavni okvir	65
Izgradnja kapaciteta	65
Prijavljivanje	65
Podaci, istraživanje i transparentnost	66
Odgovor zajednice	66
Prava žrtava	67
O AUTORU	70

Lista slika i tabela

Slike

Slika 1.	Istraživanje o neprijavlivanju krivičnih djela učinjenih iz mržnje za BiH – teme	13
Slika 2.	Procenat ispitanika koji su bili žrtva krivičnog djela ili incidenta za koji smatraju da je bio motiviran predrasudom, najmanje jedanput u zadnjih 12 mjeseci, prema vrsti djela	16
Slika 3.	Broj potencijalnih incidenata i krivičnih djela počinjenih iz mržnje	17
Slika 4.	Procenat žrtava koje su prijavile potencijalna krivična djela ili incidente policiji prema vrsti krivičnog djela – uz prisustvo ili bez prisustva predrasudnog motiva	18
Slika 5.	Uznemirenost nakon uvreda, verbalnih napada, uvredljive gestikulacije ili uznemiravanja	23
Slika 6.	Psihološki uticaj uvreda, verbalnih napada, uvredljive gestikulacije ili uznemiravanja	24
Slika 7.	Jačina psihološkog uticaja uvreda, verbalnih napada, uvredljive gestikulacije ili uznemiravanja	24
Slika 8.	Uznemirenost ispitanika nakon uvredljive komunikacije na internetu	30
Slika 9.	Uznemirenost ispitanika nakon uvredljive komunikacije na internetu sa percipiranim predrasudnim motivom	30
Slika 10.	Uznemirenost ispitanika nakon nasilne viktimizacije	37
Slika 11.	Psihološki uticaj nasilne viktimizacije	38
Slika 12.	Jačina psihološkog uticaja nasilne viktimizacije	39
Slika 13.	Uticaj nacionalističkih ili etnički ili vjerski uvredljivih grafita ili simbola u i izvan susjedstva tokom zadnjih 12 mjeseci	43
Slika 14.	Gdje dolazi do izazivanja mržnje, razdora i netrpeljivosti	46
Slika 15.	Uticaj izazivanja mržnje, razdora i netrpeljivosti	46
Slika 16.	Procenat ispitanika koje je policija zaustavila tokom zadnjih 12 mjeseci po općinama	49
Slika 17.	Procenat ispitanika koji se slažu ili ne slažu s tim da se u području u kojem žive mogu osloniti na to da će policija biti tu kada im je potrebna	50
Slika 18.	Procenat ispitanika koji se slažu s tim da se mogu osloniti na to da će policija biti tu kada im je potrebna, prema općinama	51
Slika 19.	Procenat ispitanika koji se slažu ili ne slažu s tim da se u području u kojem žive policija prema svima ophodi na pravičan način, bez obzira na to ko su	51
Slika 20.	Zadovoljstvo žrtava načinom na koji je policija postupala nakon prijave incidenata	52
Slika 21.	Veza između zadovoljstva radom policije i mišljenja žrtava o tome koliko su dobro bile informirane o napretku njihovog predmeta u vezi sa prijavljenim krivičnim djelima i incidentima	53
Slika 22.	Procenat Roma i drugih ispitanika koji su doživjeli potencijalna krivična djela ili incidente najmanje jednom tokom prethodnih 12 mjeseci, prema vrsti krivičnog djela i incidenta	56

Tabele

Tabela 1. Lokacija na kojoj je došlo do uvreda, verbalnih napada, uvredljive gestikulacije i uznemiravanja	20
Tabela 2. Doživljene uvrede, verbalni napadi, uvredljiva gestikulacija i uznemiravanje na javnim mjestima prema spolu i starosti	20
Tabela 3. Počinitelji uvreda, verbalnih napada, uvredljive gestikulacije i uznemiravanja na javnim mjestima ...	21
Tabela 4. Iskustvo uvredljive komunikacije na internetu prema spolu i starosti	28
Tabela 5. Učestalost iskustva fizičkog nasilja, prijetnji nasiljem i razbojništva	34
Tabela 6. Lokacije nasilnih napada, prijetnji nasiljem i razbojništava	34
Tabela 7. Iskustvo doživljenog nasilja prema rodu i dobi	35
Tabela 8. Počinitelji nasilja	36

Prilog

Tabela 1. Uzorci istraživanja prema općini, spolu i starosnoj skupini	68
--	----

1. UVOD

U ovom izvještaju iznose se rezultati *Istraživanja o neprijavlivanju krivičnih djela učinjenih iz mržnje za Bosnu i Hercegovinu* (BiH) za 2023. godinu, koje je provedeno između jula i oktobra 2023. To je bilo prvo istraživanje koje je za cilj imalo sistematsko prikupljanje iskustava žrtava potencijalnog krivičnog djela učinjenog iz mržnje u BiH. Istraživanje je finansiralo Ministarstvo vanjskih poslova Kraljevine Norveške kao dio Ugovora o saradnji sa Misijom OSCE-a u BiH kroz vanbudžetsko finansiranje za period od 2022. do 2024. godine, a njegovu izradu je naručila Misija OSCE-a u BiH (Misija).

Agencija Evropske unije za temeljna prava (FRA) je pružila podršku pri formuliranju pitanja korištenih za istraživanje.

Ured za demokratske institucije i ljudska prava Organizacije za evropsku sigurnost i saradnju (OSCE/ODIHR) 'krivično djelo učinjeno iz mržnje' definira kao „krivično djelo motivirano pristrasnošću ili predrasudama prema određenim grupama ljudi“. Prema OSCE/ODIHR-u, „razlozi za pristrasnost se mogu definirati kao predrasude, netrpeljivost ili mržnja usmjerena prema određenoj grupi koja dijeli zajedničku karakteristiku identiteta, poput rase, etničke pripadnosti, jezika, vjeroispovijesti, nacionalnosti, seksualne orijentacije, invaliditeta, spola ili bilo koje druge karakteristike identiteta.“¹

Ovaj koncept 'krivičnog djela učinjenog iz mržnje' je u skladu sa definicijom krivičnog djela učinjenog iz mržnje u krivičnom zakonodavstvu u Bosni i Hercegovini.

Ključni ciljevi istraživanja su bili uspostavljanje na činjenicama utemeljene polazne osnove za odgovor zvaničnih i nevladinih organizacija i pojedinaca koji se bore protiv krivičnih djela učinjenih iz mržnje u BiH i izdavanje strateških preporuka zasnovanih na rezultatima istraživanja.

Nakon objašnjenja strukture i metodologije istraživanja, u sljedećem dijelu izvještaja dat je pregled najvažnijih rezultata. Iskustva ispitanika vezana za potencijalna krivična djela i incidente² u vezi sa kojima se postavljaju pitanja u istraživanju – sa i bez percipiranog predrasudnog motiva – su zatim predstavljena u narednim odjeljcima. Dijelovi izvještaja koji slijede se bave rezultatima istraživanja i vezom sa drugim ključnim pitanjima koja se također ispituju u istraživanju: rad policije i zadovoljstvo radom policije, iskustvo romskih zajednica, iskustva manjinskih etno-vjerskih zajednica i 'povratnika' i iskustvo ispitanika iz LGBTI+ zajednice. Preporuke date na osnovu rezultata istraživanja su predstavljene u svakom odjeljku izvještaja, a ključne preporuke su date u završnom dijelu.

¹ Početna stranica | HCRW (osce.org)

² Dodavanjem riječi 'incidenti' se uzima u obzir da nisu svi događaji koji su naveli anketni ispitanici ispunili elemente bića krivičnih djela predviđenih krivičnim zakonima u BiH.

2. DIZAJN I METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Metodologija istraživanja

Učesnici istraživanja su odabrani među širom populacijom. Pri tome su korištena dva pristupa: (1) odabir 1077 ispitanika putem *online* panel diskusije „JaZnam“ kompanije Valicon koja je angažirana za istraživanje na terenu, i (2) lični odabir 1361 ispitanika metodom ‘snježne grude’. Istraživanje je imalo za cilj da prikupi što veći broj ispitanika putem *online* panel diskusije, a zatim ličnim odabirom ispitanika iz segmenata populacije do kojih je teže doći – to se konkretno odnosi na članove etno-vjerskih zajednica koje su manjina na određenim lokacijama, članove romske populacije, mlade i ispitanike muškog spola. Pri tome je 77 anketara zajedno sa četiri supervizora za kontrolu kvalitete učestvovalo u ličnom odabiru ispitanika metodom ‘snježne grude’.

Lokaliteti uzorkovanja

U cilju postizanja najvećeg mogućeg potencijala za pronalazak ispitanika koji su iskusili potencijalna krivična djela i incidente učinjene iz mržnje, korišten je namjerni odabir lokaliteta uzorkovanja. Potencijalno najpouzdanija smjernica za pronalazak osoba koje su bile žrtve krivičnih djela učinjenih iz mržnje su lokacije za koje je poznato da su se tu nedavno desila krivična djela učinjena iz mržnje u odnosu na mjesta na kojima nisu dokumentirana krivična djela učinjena iz mržnje. To se temelji na shvatanju da krivična djela učinjena iz mržnje nisu tek nasumični događaji, već su vezani za društveno okruženje na određenim lokacijama.

Informacije iz baze podataka o krivičnim djelima učinjenim iz mržnje Misije OSCE-a u Bosni i Hercegovini su korištene za lociranje poznatih krivičnih djela učinjenih iz mržnje na nivou općina u

BiH. Podaci pokazuju da 18 općina kontinuirano ima najveći broj incidenata evidentiranih tokom vremena.³ One se nalaze među prvih 21 u okviru liste koja se odnosi na broj potencijalnih krivičnih djela učinjenih iz mržnje zabilježenih u bazi podataka krivičnih djela učinjenih iz mržnje prema općinama za zadnjih pet godina i isto tako za cjelokupni period od početka vođenja evidencije 2013. godine. Ovih 18 općina je stoga odabrano za lokacije na kojima su se vodili intervjui za istraživanje. Ako se uzmu u obzir sve zajedno, čine tek nešto ispod jedne trećine (30%) bh. populacije prema podacima popisa stanovništva iz 2013. godine.

Dizajn uzorka

U okviru istraživanja je korišteno kvotno uzorkovanje. Budžetska ograničenja su onemogućila provedbu nacionalnog istraživanja metodom odabira slučajnog uzorka čak i prije nego što je postavljeno pitanje da li su dostupni odgovarajući statistički okviri uzorka za ovakvo istraživanje. Kada se nastoji provesti istraživanje različitih segmenata populacije, troškovi rastu. Kvotno uzorkovanje, s druge strane, osigurava povoljan i efikasan dizajn za odabir uzorka.

Veličina uzorka

Ukupno je za istraživanje odabran uzorak od 2438 ispitanika starosti od 15 godina ili starijih – najveći uzorak koji je bilo moguće postići s obzirom na budžet projekta – kako bi se osigurala dovoljna količina podataka za analizu podgrupa u vezi sa ključnim pitanjima istraživanja. Postavljen je cilj da se izvrši odabir najmanje 100 ispitanika u svakoj općini gradu, uz veće uzorke od 150 ispitanika u šest najnaseljenijih općina/gradova kako bi se donekle u obzir uzela veća populacija.

³ Banja Luka, Bihać, Bijeljina, Bratunac, Brčko distrikt BiH, Centar Sarajevo, Foča, Mostar, Kakanj, Livno, Maglaj, Prijedor, Srebrenica, Travnik, Visoko, Vlasenica, Zenica i Žepče.

Kvote uzorka

- Za svaku općinu/grad su određene kvote od minimalno 30 ispitanika iz najmanje etno-vjerske manjinske populacije u općini/gradu i bliže proporcionalnom broju koji se odnosi na njihov udio u populaciji u cilju bolje zastupljenosti etničkih i vjerskih zajednica.
- Isto tako je kao cilj određen odabir 30 ispitanika iz romske populacije iz svake od 10 općina sa najvećim brojem romske populacije u cilju maksimiziranja mogućnosti pronalaska žrtava potencijalnih krivičnih djela učinjenih iz mržnje među članovima romske zajednice.
- S obzirom na to da podaci iz baze podataka o krivičnim djelima učinjenim iz mržnje za odabranih 18 općina/gradova za period od 2018. do 2022. godine pokazuju da ima više muškaraca nego žena među žrtvama potencijalnih krivičnih djela učinjenih iz mržnje u omjeru od oko 2:1, 60%:40%, kvote za muškarce i žene su određene na način koji će maksimizirati potencijal za pronalazak žrtava krivičnih djela učinjenih iz mržnje, ukoliko je kod muškaraca zaista postojala veća vjerovatnoća da dožive krivično djelo učinjeno iz mržnje nego u slučaju žena, dok se istovremeno nastojao odabrati dovoljan broj ispitanica kako bi se omogućila smisljena analiza podgrupa za ključne varijable istraživanja – uključujući i iskustvo vezano za krivično djelo učinjeno iz mržnje.
- Pored toga su određeni ciljevi za mlađe starosne skupine kako bi se prikupio veći broj uzoraka u odnosu na starije dobne skupine. Baza podataka o krivičnim djelima učinjenim

iz mržnje ne uključuje informacije o dobi žrtava. Međutim, odluka o prikupljanju većeg broja uzoraka mlađih dobnih skupina u okviru *Istraživanja o neprijavlivanju krivičnih djela učinjenih iz mržnje za Bosnu i Hercegovinu* je donesena na temelju *Istraživanja EU MIDIS II* Agencije Evropske unije za temeljna prava, koje je pokazalo postojanje odnosa između povećanja dobi ispitanika i opadajuće stope uznemiravanja uzrokovanog predrasudama.⁴

Detaljni prikaz postignutog uzorka za istraživanje prema općini/gradu, spolu i starosnoj skupini je dat u Tabeli 1 u Prilogu na kraju ovog izvještaja.

Teme upitnika za intervju

Da bi se utvrdio smjer istraživanja obuhvaćen upitnikom, sa relevantnim akterima su održani sastanci u okviru procjene potreba.⁵ Anketna pitanja su obuhvatila sedam tema:

- Demografske informacije o ispitanicima – one su korištene za odabir kvotnih uzoraka i analizu rezultata istraživanja prema karakteristikama ispitanika.
- Njihovo potencijalno iskustvo u vezi sa:
 - Uvredama i verbalnim napadima
 - Fizičkim napadima, prijetnjama nasiljem, razbojništvom i krađom
 - Oštećenjem i sknavljenjem nadgrobnih spomenika, spomenika i grobova članova njihove porodice
- Njihovo iskustvo po pitanju prijavljivanja potencijalnih incidenata i krivičnih djela policiji, interakcije sa policijom i stajališta vezana za efikasnost rada policije.

⁴ Agencija Evropske unije za temeljna prava (EU FRA) (2017.) *Second European Union Minorities and Discrimination Survey. Main Results* (Drugo istraživanje Evropske unije o manjinama i diskriminaciji. Glavni rezultati), Luksemburg: Ured za publikacije Evropske unije, s. 60.

⁵ Sastanci u okviru procjene potreba su se održavali uživo i *online* u periodu od 14. novembra do 9. decembra 2022. Učesnici su uključivali članove Misije OSCE-a u BiH, tima za krivična djela učinjena iz mržnje iz glavnog ureda i službenike/službenice za pravna pitanja iz Sekcije za vladavinu prava; predstavnike zvaničnih organa: nacionalne kontakt osobe za krivična djela učinjena iz mržnje pri Ministarstvu sigurnosti BiH, Ministarstva unutrašnjih poslova Srednjobosanskog kantona, Okružnog tužilaštva iz Banjaluke, Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srpske i Policijske uprave Zvornik, Tužilaštva Brčko distrikta BiH; predstavnike nevladinih i organizacija civilnog društva: medijska kuća Balkanska istraživačka mreža (BIRN), Sarajevski otvoreni centar, Moja prava BiH i Koordinacijski odbor nevladinih organizacija koje se bave invaliditetom u Kantonu Sarajevo, Nahla, Prosvjeta, Romski informacijski centar i Bolja budućnost Tuzla, Centar za podršku povratnicima Bosanski Petrovac, Memorijalni centar Srebrenica – Potočari, Forum bezbjednosti Prijedor, kao i predstavnike vjerskih zajednica: Katoličke crkve, Jevrejske zajednice u Sarajevu, Srpske pravoslavne crkve te Fudbalskog kluba Velež Mostar.

- Upućenost ispitanika u postojanje:
 - Izazivanja mržnje, razdora i netrpeljivosti
 - Vandalizma, grafita i druge namjerne štete u njihovom susjedstvu i izvan njega

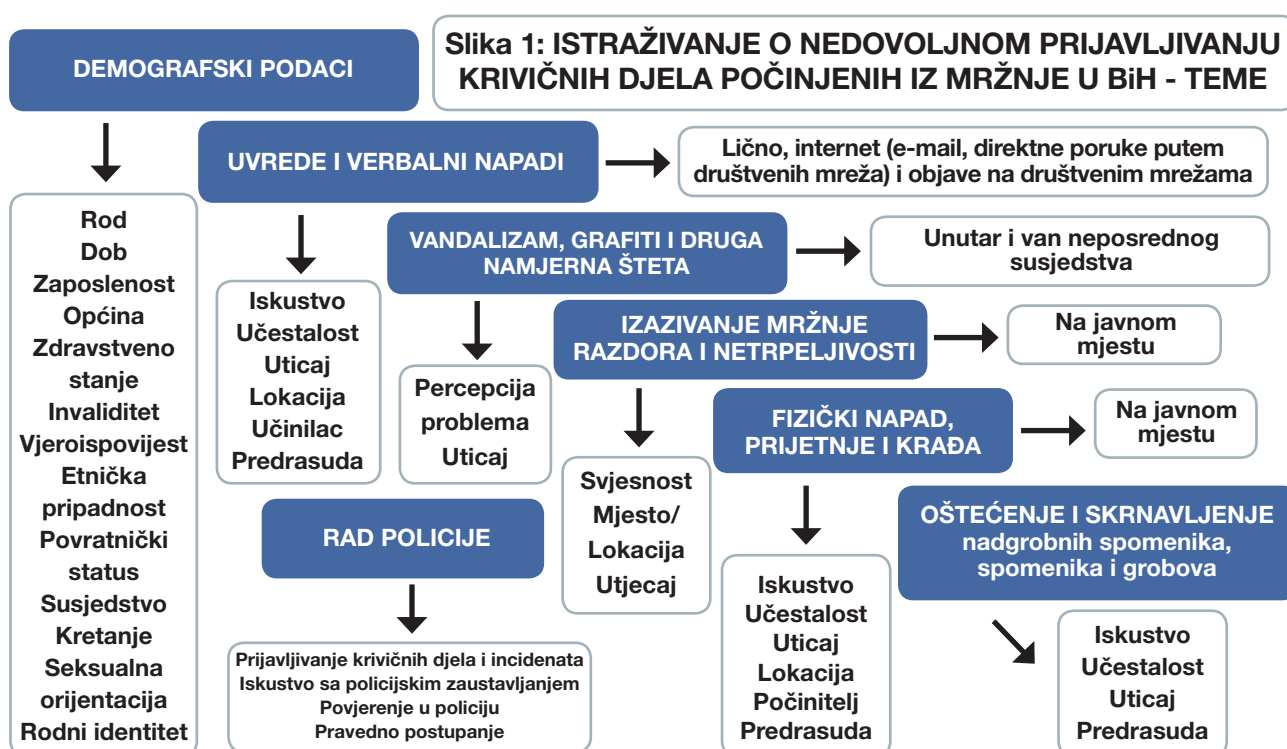
U vezi sa svakom od tema je postavljano nekoliko nizova pitanja (vidjeti Sliku 1), uključujući i da li su ispitanici smatrali da su bilo kakvi potencijalni incidenti i krivična djela bili motivirani predrasudama.⁶

Korišten je referentni period od 12 mjeseci prije istraživanja za sva pitanja o doživljenim potencijalnim incidentima i krivičnim djelima.

Definiranje 'krivičnog djela učinjenog iz mržnje' u okviru istraživanja

Na temelju koncepta krivičnog djela učinjenog iz mržnje OSCE/ODIHR-a navedenog u uvodnom dijelu ovog izvještaja, postavljana su dodatna pitanja za svaku od različitih vrsta potencijalnih krivičnih djela i incidenata koji se navode u istraživanju i koje su doživjeli bilo koji od ispitanika, a odnosila su se na to da li ispitanici smatraju da se to dijelom ili u potpunosti desilo zbog:

- Njihove etničke ili vjerske pripadnosti
- Njihovog spola (u slučaju ispitanica)

Prije provedbe istraživanja, od 26. do 28. juna 2023. godine, provedene su pilot ankete sa 32 ispitanika koji su odabrani na osnovu *online* panel diskusije „JaZnam“, kao i sa 34 ispitanika koji su odabrani nasumičnim zaustavljanjem u općini Centar Sarajevo. Ciljevi pilota su bili testiranje ankete i njenog provođenja, provjera razumijevanja pitanja, testiranje programiranja odgovora ispitanika, mjerenje produktivnosti u smislu pribavljanja ispitanika spremnih na učešće i identifikiranje potencijalnih izazova prije početka provedbe istraživanja u punom obimu.

- Njihovog invaliditeta, dugotrajne bolesti ili dugotrajnog zdravstvenog problema (ukoliko su naveli da imaju invaliditet, dugotrajnu bolest ili dugotrajan problem koji traje ili se očekuje da će trajati 12 mjeseci ili više)
- (Zasebno *online* istraživanje je provedeno za potencijalna krivična djela i incidente motivirane seksualnom orijentacijom ili rodnim identitetom, kao što je to navedeno u Odjeljku 12 ovog izvještaja)

⁶ Agencija Evropske unije za temeljna prava je dala korisne komentare na pitanja obuhvaćena upitnikom.

Krivična djela koja su povezana sa pozitivnim odgovorima na bilo koje od ovih pitanja su u ovom izvještaju klasificirana kao 'potencijalna krivična djela i incidenti učinjeni iz mržnje', a druga krivična djela kod kojih ne postoji percipirani predrasudni motiv se nazivaju 'potencijalna krivična djela i incidenti'. Upotreba riječi 'potencijalni' uzima u obzir činjenicu da utvrđivanje karaktera djela u konačnici vrše sudovi. Na osnovu podataka istraživanja nije moguće zakonski provjeriti da li se incidenti koje su naveli ispitanici mogu kvalificirati kao krivična djela u skladu sa zakonom. Međutim, to je uobičajeno i kod istraživanja viktimizacije usljed krivičnih djela na međunarodnom nivou.

Tumačenje rezultata istraživanja

Društveni naučnici se slažu da nerandomizirani odabir ispitanika putem pristupa kao što je kvotno uzorkovanje sprečava pouzdano statističko generaliziranje u vezi sa rezultatima istraživanja izvan uzorka ispitanika. Razlog za to je činjenica da se procjene vezane za populaciju, odnosno generalizacija rezultata, temelje na premisi slučajnog uzorkovanja, s obzirom na to da se takvim pristupom izbjegava pristrasnost pri odabiru uzoraka. Smatra se da kvotno uzorkovanje može biti pristrasno u odnosu na osobe koje su voljne, lako dostupne i zainteresirane za predmet ispitivanja.⁷ To je problematično ukoliko se razlikuju kao grupa od ostatka populacije u odnosu na teme istraživanja. Ovdje je važno istaći da se zbog dizajna namjernog uzorkovanja rezultati *Istraživanja o neprijavlivanju krivičnih djela učinjenih iz mržnje za Bosnu i Hercegovinu* ne mogu koristiti za generaliziranje izvan uzorka ispitanika. S obzirom na to, uzorak se ne pokušava ponderirati, kako bi u većoj mjeri odgovarao populaciji BiH. Svi predstavljeni rezultati su neponderirani.

S obzirom na to da istraživanja koja se temelje na uzorcima omogućavaju anketiranje samo dijela stanovništva, podložna su greškama pri uzorkovanju.

Testovi statističkog značaja se obično primjenjuju na rezultate istraživanja kada se generaliziraju u kontekstu šire populacije izvan uzorka istraživanja kako bi se utvrdilo da li se uočene razlike između podgrupa populacije u okviru istraživanja trebaju smatrati stvarnim razlikama u okviru cjelokupne populacije – sa vjerovatnoćom od 95% u okviru niza statističkih varijacija. Takvi testovi statističkog značaja se u teoriji i praksi oslanjaju na nasumično ili probabilističko uzorkovanje.

Međutim, s obzirom na to da rezultati *Istraživanja o neprijavlivanju krivičnih djela učinjenih iz mržnje za Bosnu i Hercegovinu* proizilaze iz neprobabilističkog, odnosno dobrovoljnog i namjernog kvotnog uzorkovanja, testovi statističkog značaja se ne daju rutinski za rezultate iznesene u ovom izvještaju – budući da je ključna pretpostavka koja stoji iza testova statističkog značaja da se rezultati temelje na nasumičnom uzorku ispitanika. Ipak, kako bi se olakšalo tumačenje nekih od ključnih uočenih razlika između podgrupa ispitanika, dati su komentari o tome da li bi takve očigledne razlike bile potvrđene testovima statističkog značaja da se radi o probabilističkom načinu uzorkovanja.

Isto tako, kako bi se dodatno olakšalo tumačenje rezultata istraživanja, a imajući u vidu da su rezultati koji se temelje na malom broju odgovora u okviru istraživanja manje pouzdani nego drugi, u ovom izvještaju se koristi sljedeća praksa:

- Rezultati koji se temelje na 20 do 49 ispitanika u okviru cjelokupne grupe ili na skupinama sa manje od 20 ispitanika se tretiraju s oprezom, kao što je to istaknuto u dijelu u kojem se govori o rezultatima
- Rezultati koji se temelje na manje od 20 ispitanika u okviru cjelokupne grupe se ne predstavljaju (uz samo mali broj izuzetaka – u indikativne svrhe – koji se navode tamo gdje je to primjenjivo)

⁷ Za koristan pregled naučne literature na ovu temu vidjeti: Keming Yang i Ahmad Banamah (2014.) 'Quota Sampling as an Alternative to Probability Sampling? An Experimental Study' (Kvotno uzorkovanje kao alternativa nasumičnom uzorkovanju? Eksperimentalna studija), *Sociological Research Online*, 19(1), s. 56-66: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.5153/sro.3199>

3. NAJVAŽNIJI REZULTATI

Stope viktimizacije prema vrsti potencijalnog krivičnog djela i incidenta

Učesnicima istraživanja su postavljana pitanja o tome da li su bili žrtva krivičnog djela ili incidenta na javnom mjestu izvan kuće tokom prethodnih 12 mjeseci i da li su mislili da je bio motiviran predrasudama. Pitanja su se fokusirala na četiri grupe krivičnih djela i incidenata:

- Uvrede, verbalni napadi, uvredljiva gestikulacija i uznemiravanje – kako uživo, tako i na internetu⁸
- Nasilje – fizički napad uz nanošenje povreda, fizički napad bez nanošenja povreda, ozbiljna prijetnja nanošenjem povreda i razbojništvo (krađa uz primjenu sile ili nasilja)⁹

- Namjerno oštećenje ili uništavanje imovine ispitanika¹⁰
- Posredna viktimizacija – namjerno oštećenje nadgrobnog spomenika, spomenika ili groba umrlog člana porodice¹¹

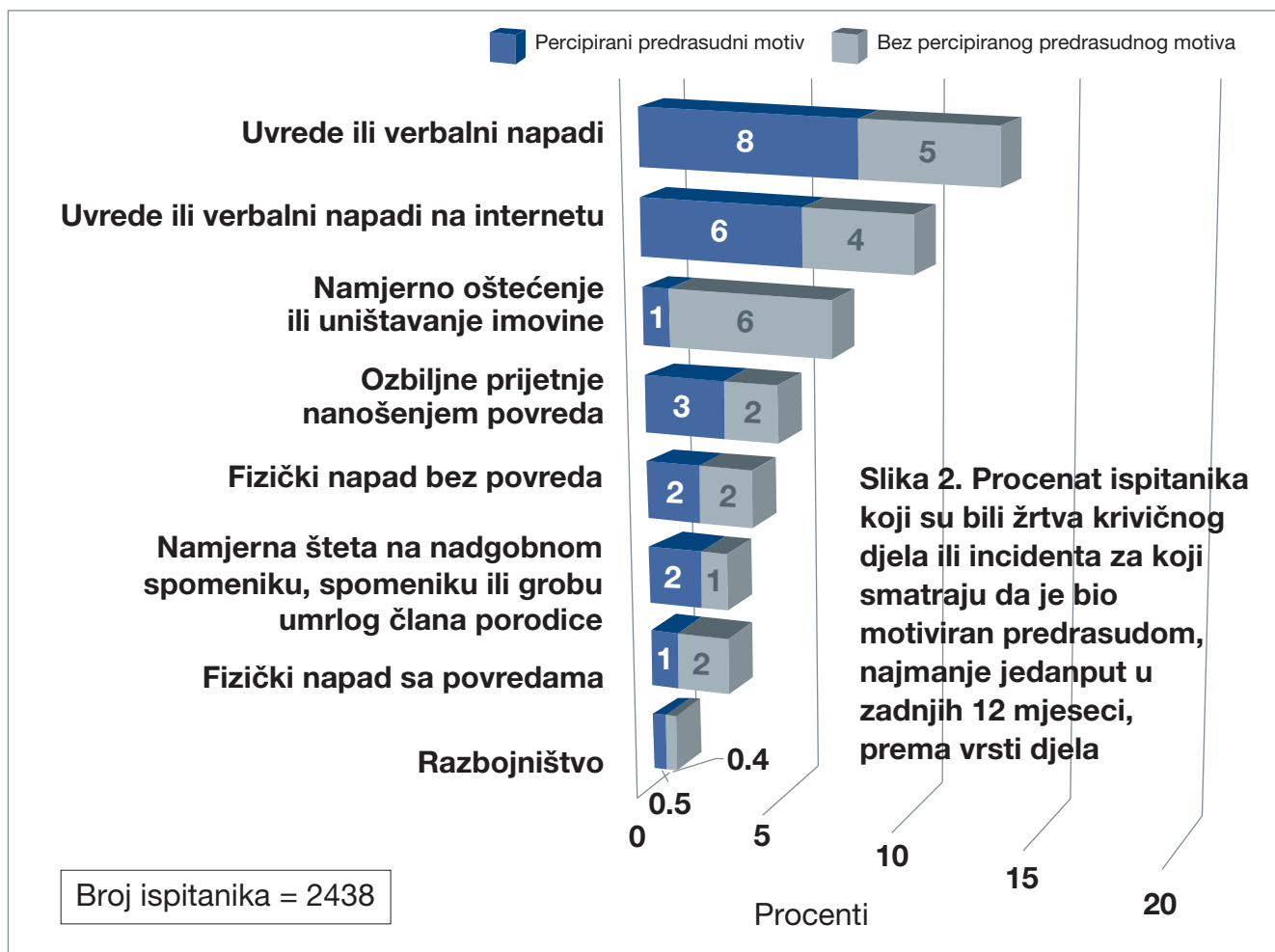
Najuobičajenije vrste potencijalnih krivičnih djela ili incidenata koje su naveli ispitanici su uključivale uvrede uživo, verbalne napade, uvredljivu gestikulaciju i uznemiravanje – to je naveo oko jedan od osam ispitanika (Slika 2). Uvrede uživo su bile češće od uvreda na internetu. Udio ispitanika koji je naveo fizičke napade je bio relativno manji – ali ipak nije bio beznačajan.

⁸ „Da li Vas je tokom zadnjih 12 mjeseci na javnom mjestu neko vrijeđao, verbalno napao, nazivao pogrđnim imenima, pokazivao uvredljivu gestikulaciju ili uznemiravao ili zastrašivao na bilo kakav način (isključujući prijetnje upotrebom nasilja)?“; „Da li Vam je tokom zadnjih 12 mjeseci neko direktno uputio uvredljiv e-mail, SMS ili direktnu poruku na društvenim medijima (isključujući prijetnje upotrebom nasilja)?“

⁹ „Da li Vas je neko fizički napao i nanio Vam tjelesne povrede tokom zadnjih 12 mjeseci?“; „Da li Vas je neko fizički napao bez nanošenja tjelesnih povreda tokom zadnjih 12 mjeseci?“; „Osim nekog napada koji ste možda spomenuli do sada, da li Vam je neko uputio ozbiljnu prijetnju da će Vam lično nanijeti povredu tokom zadnjih 12 mjeseci?“; „Osim svega drugog što ste možda spomenuli do sada, da li Vam je tokom zadnjih 12 mjeseci nešto što ste nosili ukradeno iz ruku ili iz džepova, torbe ili kofera?“ – „Da li je pri tome korištena sila ili nasilje?“

¹⁰ „Da li je neko namjerno ošteti ili uništio Vašu imovinu tokom zadnjih 12 mjeseci, kao što su Vaša ulazna vrata, prozori, zidovi, vozilo ili drugi dijelovi Vaše imovine?“

¹¹ „Da li je neko namjerno ošteti ili oskrnavio nadgrobni spomenik, spomenik ili grob umrlog člana Vaše porodice tokom zadnjih 12 mjeseci?“

Za sva krivična djela zajedno, 18% ispitanika je navelo da su doživjeli najmanje jedno od ovih potencijalnih krivičnih djela ili incidenata tokom prethodnih 12 mjeseci. Neki od njih su bili žrtva više od jedne vrste potencijalnog krivičnog djela ili incidenta. Neki su također doživjeli više od jednog potencijalnog krivičnog djela ili incidenta iste vrste. U svim slučajevima takve višestruke viktimizacije, od ispitanika se tražilo da se prisjete najozbiljnijeg primjera koji su doživjeli kako bi odgovorili na naknadna pitanja.

Najveća vjerovatnoća za percipiranu motiviranost predrasudama je postojala kod onih ispitanika koji su bili meta uvrede, verbalnog napada, uvredljive gestikulacije, bili nazivani pogrđnim imenima, ili uznemiravani na neki način tokom prethodnih 12 mjeseci.

Broj potencijalnih krivičnih djela i incidenata sa percipiranim predrasudnim motivom

Mali broj krivičnih djela učinjenih iz mržnje se

prijavljuje zvaničnim organima u Bosni i Hercegovini. Ne postoji sistematičan način na koji policija, tužilaštvo i sudovi mogu evidentirati mržnju ili predrasude kao obilježje krivičnog djela. U isto vrijeme, zvanični podaci o krivičnim djelima učinjenim iz mržnje koje organi vlasti dostavljaju OSCE/ODIHR-u u okviru godišnjeg programa prijavljivanja krivičnih djela učinjenih iz mržnje pokazuju samo mali broj – 42 krivična djela učinjena iz mržnje – koji je evidentirala policija u 2022. godini (najnoviji dostupni podaci).¹²

Kao što je to slučaj i sa zvaničnim međunarodnim podacima o krivičnim djelima učinjenim iz mržnje, brojevi koje organi vlasti dostavljaju OSCE/ODIHR-u za BiH su vjerovatno znatno niži u odnosu na stvarni broj krivičnih djela učinjenih iz mržnje. U skladu s tim, monitoring koje vrši Misija pokazuje viši godišnji ukupni broj takvih djela nego što je to slučaj sa zvaničnom evidencijom krivičnih djela učinjenih iz

¹² Bosna i Hercegovina | HCRW (osce.org)

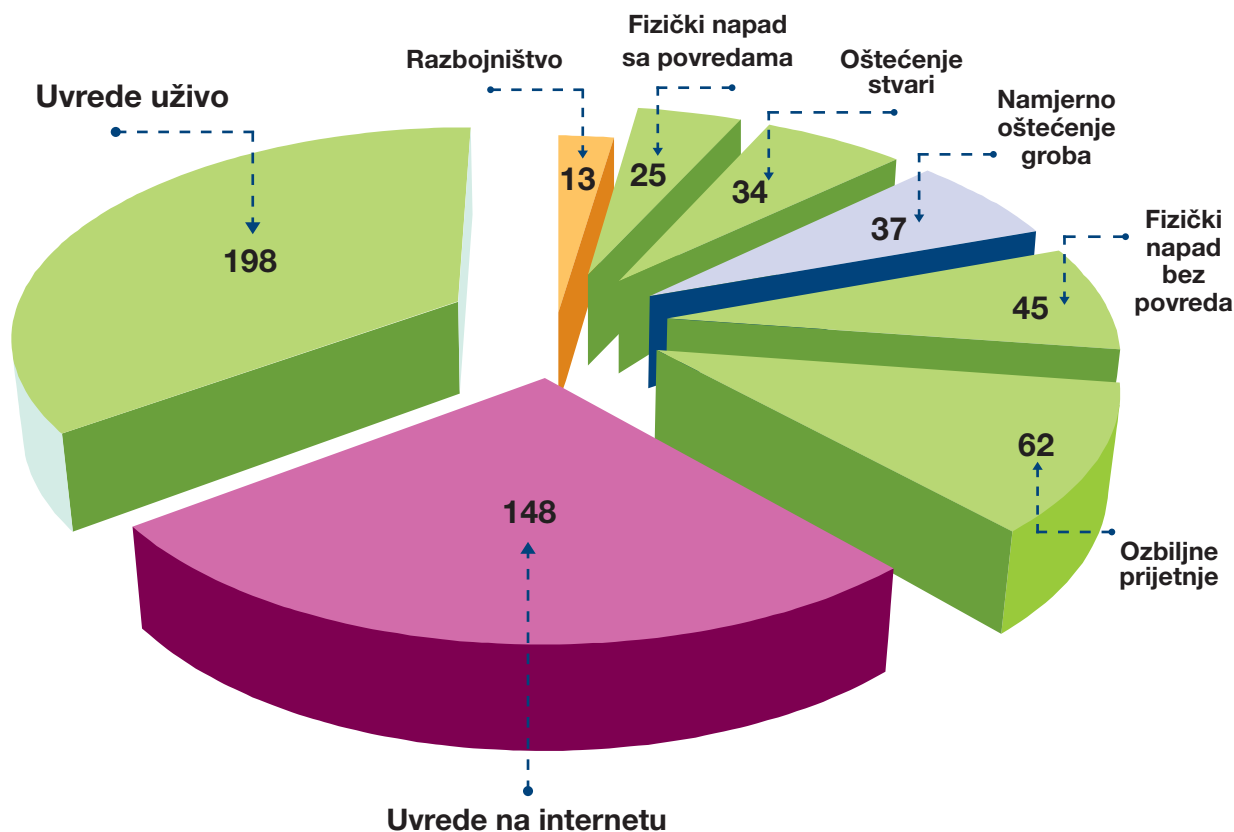
mržnje. Prema bazi podataka o krivičnim djelima učinjenim iz mržnje Misije – a koja se prvenstveno oslanja na informacije o incidentima koji se prijavljuju policiji i koje su dostupne u policijskim izvještajima o dnevnim dešavanjima i drugim incidentima o kojima se, na primjer, naširoko piše u medijima, ali se ne prijavljuju formalno policiji – 2021. godine su zabilježena ukupno 133 incidenta motivirana predrasudama. Policija ih je skoro sve evidentirala kao incidente, a neki vjerovatno ne bi zadovoljili kriterije da budu kvalificirani kao krivična djela.

Međutim, najvjerovatnije je ukupan broj slučajeva evidentiranih u bazi podataka o krivičnim djelima učinjenim iz mržnje također znatno niži od stvarnog broja. To pokazuje broj potencijalnih krivičnih djela i incidenata sa percipiranim predrasudnim motivom zabilježen u okviru *Istraživanja o neprijavlivanju krivičnih djela učinjenih iz mržnje za Bosnu i Hercegovinu*. Ispitanici su bili žrtve ukupno 562 potencijalna

krivična djela i incidenta najmanje jednom tokom zadnjih 12 mjeseci (Slika 3), a neki ispitanici su viktimizirani više nego jednom. Razlika u odnosu na zvaničnu evidenciju i bazu podataka o krivičnim djelima učinjenim iz mržnje postaje vrlo izražena kada se uzme u obzir da se 562 potencijalna krivična djela i incidenata učinjena iz mržnje koje je zabilježilo istraživanje temelji na iskustvu samo 2.438 ispitanika iz bh. populacije. Da se u obzir uzme cjelokupna populacija, postojao bi daleko veći broj potencijalnih krivičnih djela i incidenata učinjenih iz mržnje.

Potencijalna krivična djela i incidenti prijavljeni policiji

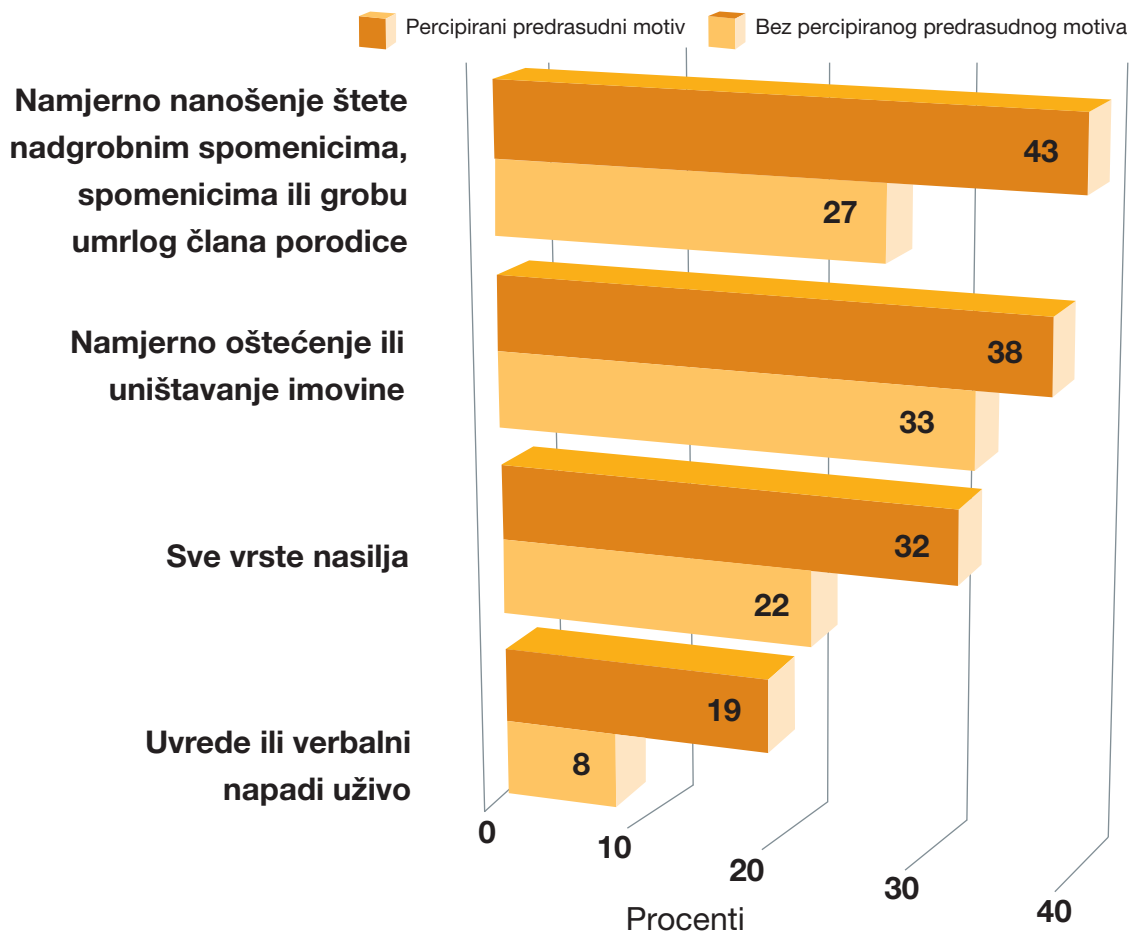
Svim ispitanicima koji su učestvovali u istraživanju i koji su naveli da su bili žrtve jednog od potencijalnih krivičnih djela ili incidenata u vezi sa kojima je postavljeno pitanje u okviru istraživanja (osim uvreda putem interneta) je postavljeno pitanje da li su oni ili neko drugi incident prijavili policiji. Za svaku

Slika 3. Broj potencijalnih incidenata i krivičnih djela počinjenih iz mržnje u zadnjih 12 mjeseci prema vrsti djela

Ukupan broj potencijalnih incidenata i krivičnih djela učinjenih iz mržnje koji su se desili bar jednom, prema ispitanicima = 562

Slika 4. Procenat žrtava koje su prijavile potencijalna krivična djela ili incidente policiji prema vrsti djela – sa ili bez percipiranog predrasudnog motiva

Broj incidenata

Namjerno nanošenje štete nadgrobnom spomeniku, spomeniku ili grobu umrlog člana porodice: motivirano predrasudama = 37, nije motivirano predrasudama = 21

Namjerno oštećenje ili uništavanje imovine: motivirano predrasudama = 34, nije motivirano predrasudama = 151

Sve vrste nasilja: motivirano predrasudama = 145, nije motivirano predrasudama = 168

Uvrede uživo ili verbalni napadi: motivirano predrasudama = 198, nije motivirano predrasudama = 118

vrstu potencijalnog krivičnog djela, samo mali broj incidenata je prijavljen policiji (Slika 4).

Različite stope prijavljivanja su očigledne u slučaju različitih vrsta krivičnih djela. Namjerno nanošenje štete nadgrobnim spomenicima, spomenicima ili grobovima umrlog člana porodice se prijavljivalo najčešće, a odmah iza toga slijede slučajevi oštećenja ili uništenja imovine. Treba istaći da je manje od trećine svih incidenata nasilja prijavljeno policiji. Uvrede uživo su najrjeđe prijavljivane.

Međutim, uočljivo je da je za svaku vrstu krivičnog djela veći broj ispitanika prijavio policiji krivična djela i incidente za koje su smatrali da su motivirani predrasudama, u odnosu na one za koje nisu smatrali da su motivirani predrasudama. Iako se smatra da je relativno mali broj incidenata koji se odnose na štetu prouzrokovanu krivičnim djelom i vandalizmom motiviran predrasudama, rezultate za ove vrste krivičnih djela potrebno je tumačiti s oprezom.

4. UVREDE, VERBALNI NAPADI, UVREDLJIVA GESTIKULACIJA I UZNEMIRAVANJE

Čini se da su u nekim zemljama frikcije između običnih ljudi u svakodnevnom životu uobičajene. Mnoge ljude u određenom trenutku njihovog života neko uvrijedi, zlostavlja, uznemirava ili ih na neki drugi neprijatan način uzrujava na javnom mjestu. Međutim, zbog niza razloga, većina njih ne prijavi takve incidente policiji. Sastanci u okviru procjene potreba za *Istraživanje o neprijavlivanju krivičnih djela učinjenih iz mržnje* su pokazali da su uvrede i maltretiranje u javnosti poseban problem u BiH. Stoga je istraživanje u cilju sistematskog prikaza potencijalnog problema uključivalo niz pitanja za ispitanike u svrhu analiziranja njihovog doživljaja zabrinjavajuće vrste ponašanja – uvreda, verbalnih napada, uvredljive gestikulacije ili uznemiravanja, kao što je šikaniranje ili drugi vid zastrašivanja – na javnim mjestima tokom zadnjih 12 mjeseci. U slučaju onih ispitanika koji su doživjeli takve incidente, istraživanje je sadržavalo dodatna pitanja o počiniteljima, mogućem uticaju incidenata na ispitanike, kao i da li su ih prijavili policiji ili drugim organima. Iz pitanja je izričito isključena prijetnja nasiljem, s obzirom da su ta pitanja postavljena u drugom dijelu istraživanja.

Način na koji su ispitanici doživjeli uvrede, verbalne napade, uvredljivu gestikulaciju ili uznemiravanje

Tek nešto više od jednog od osam (13%) ispitanika je navelo da su tokom prethodnih 12 mjeseci doživjeli ličnu uvredu, verbalni napad, psovke, uvredljivu gestikulaciju, uznemiravanje ili zastrašivanje na javnom mjestu. Većina ispitanika koja je doživjela takve incidente je navela da se to desilo više od jednom tokom prethodnih 12 mjeseci – dva puta u slučaju skoro četvrtine njih (23%), a tri ili više puta kod trećine njih (34%).

Značajan udio incidenata – oko četiri od 10 – se desio vani, na mjestima poput ulice, trga, parkinga, parkova i sličnih javnih mjesta na otvorenom (Tabela 1). Među tim mjestima treba istaći da se oko jedan od 10 incidenata desio izvan ili u blizini kuće ispitanika. Manje od jedne petine incidenata se desio unutar javnih mjesta, kao što su kafići, restorani, pubovi ili klubovi, tržni centri, natkrivene tržnice ili trgovine. Tek nešto više od petine incidenata se desilo na radnom mjestu ili u školi, ili na fakultetu.

Tabela 1. Lokacija na kojoj je došlo do uvreda, verbalnih napada, uvredljive gestikulacije i uznemiravanja

<i>Lokacije koje su naveli ispitanici</i>	<i>Procenat ispitanika</i>
Na ulici, trgu, parkingu ili sličnom javnom mjestu	22
Na radnom mjestu	16
Izvan kuće ili blizu kuće	12
U kafiću, restoranu, pubu ili klubu	12
U školi ili na fakultetu	7
U tržnom centru, na natkrivenoj tržnici, u trgovini	6
U javnom prevozu	6
U sportskoj dvorani ili terenu ili u sportskom klubu	5
Drugdje	5
U parku ili na sličnom mjestu vani	5
Tokom boravka u vlastitom automobilu	4
U nekoj drugoj stambenoj zgradi	2
<i>Ukupan broj ispitanika koji su doživjeli uvrede ili verbalni napad tokom prethodnih 12 mjeseci</i>	316

Demografski faktori rizika

Identičan broj žena i muškaraca koji su učestvovali u istraživanju je doživio incident najmanje jednom tokom zadnjih 12 mjeseci. Ukoliko se dodatno razmotri međusobna povezanost starosti i spola

ispitanika, uočljiva je jasna veza između incidenata i mlađe dobi i kod žena i kod muškaraca, uz nešto jaču vezu u slučaju žena, nego u slučaju muškaraca. Ipak, rezultati pokazuju da, kada se uzmu u obzir starost i spol, žrtve su raspoređene na sve dijelove stanovništva (Tabela 2).

Tabela 2. Doživljene uvrede, verbalni napadi, uvredljiva gestikulacija i uznemiravanje na javnim mjestima prema spolu i starosti

<i>Procenat ispitanika koji su naveli da su tokom prethodnih 12 mjeseci na javnom mjestu doživjeli ličnu uvredu, verbalni napad, nazivanje pogrđnim imenima, uvredljivu gestikulaciju ili su šikanirani ili zastrašivani na bilo kakav način.</i>				
<i>U procentima po koloni</i>				
<i>Starosna grupa</i>	<i>Žene</i>	<i>Muškarci</i>	<i>Žene i muškarci</i>	<i>Ukupan broj ispitanika i ispitanika prema starosnim grupama</i>
15-24	19	16	17	643
25-44	12	14	13	1066
45-59	10	9	9	478
60 i stariji	9	7	8	247
<i>Sve starosne grupe</i>	13	13	13	2434
<i>Ukupni broj ispitanika svih starosnih grupa</i>	1274	1160	2434	

Počinitelji

Skoro polovina (46%) incidenata je uključivala više od jednog počinitelja. Na pitanje o kome se radilo, najuobičajeniji odgovor je bio da su to bile nepoznate osobe – osobe koje nisu poznavali (Tabela 3). Drugi su naveli da je počinitelj bio radni kolega, klijent ili neko iz škole ili sa fakulteta – što je ukazivalo na to da su počinitelji često bili ljudi koje žrtve susreću u

- Skoro pola (45%) ispitanika je smatrala da se incident dijelom ili u potpunosti desio zbog njihovog etničkog porijekla ili vjerske pripadnosti. Ono što nije iznenađujuće, s obzirom na to da je ispitanicima postavljeno pitanje o tome da li su doživjeli uvrede, verbalne napade, uvredljivu gestikulaciju i uznemiravanje, je da su na pitanje zašto smatraju da se radilo o predrasudama

Tabela 3. Počinitelji uvreda, verbalnih napada, uvredljiva gestikulacija i uznemiravanja na javnim mjestima

Počinitelj	Procenat
	U procentima po koloni (ukupni iznos prelazi 100%, s obzirom da je moguć odabir više odgovora)
Neko Vama nepoznat	27
Neko s kim radite/kolega	10
Tinejdžer ili grupa tinejdžera	9
Neko drugi koga poznajete	9
Neko iz susjedstva	7
Susjed	7
Neko iz škole ili sa fakulteta	7
Kupac, klijent ili pacijent	6
Državni službenik	4
Fudbalski navijač/huligan	4
Policijski službenik	3
Član ekstremističke grupe	3
Drugi član porodice	3
Suprug/supruga ili partner/partnerica	2
Drugo	1
<i>Ukupni broj ispitanika koji su doživjeli uvrede ili verbalni napad tokom zadnjih 12 mjeseci</i>	316

svakodnevnom životu. Samo mali dio ispitanika je naveo da je počinitelj bio član ekstremističke grupe. Slično, mali udio je naveo da je počinitelj bio policijski službenik ili javni službenik.

Predrasudni motivi

Ispitanicima koji su naveli da su bili žrtve incidenata na javnim mjestima tokom prethodnih 12 mjeseci postavljeno je pitanje da li su uočili motiviranost predrasudama:

- na etničkoj ili vjerskoj osnovi, skoro tri četvrtine ispitanika odgovorile da je razlog bio ono što su rekli počinitelji. Skoro četvrtina ispitanika je zaključila da je razlog tome bila etnička ili vjerska pripadnost počinitelja.
- Značajan broj ispitanica (44%) koje su doživjele incidente na javnom mjestu tokom zadnjih 12 mjeseci smatra da se to dijelom ili u potpunosti desilo zbog toga što su žene. Vrste incidenata

koje su doživjele ispitanice jasno ukazuju na njihovu rodno-zasnovanu prirodu (vidjeti uokvireni tekst ispod).

- 16% ispitanika sa invaliditetom, dugotrajnom bolešću ili zdravstvenim problemom koji su doživjeli incidente najmanje jednom tokom prethodnih 12 mjeseci smatraju da je incident motiviran predrasudama u vezi sa njihovim zdravstvenim stanjem.

Psihološki uticaj viktimizacije

U međunarodnoj literaturi se prepoznaje da viktimizacija usljed krivičnih djela učinjenih iz mržnje može dovesti do veće duševne uznemirenosti nakon viktimizacije u odnosu na uticaj inače identičnih krivičnih djela, koja, međutim, ne uključuju motiviranost predrasudama.¹³ U svrhu analize ovog pitanja u okviru *Istraživanja o neprijavlivanju krivičnih djela učinjenih iz mržnje za Bosnu i Hercegovinu*,

Vrste incidenata koje su doživjele ispitanice, a koji su uključivali uvrede, verbalne napade, uvredljivu gestikulaciju ili uznemiravanje na bilo koji način od neke osobe na javnom mjestu.

Ukupno 72 ispitanice su doživjele najmanje jedan incident tokom prethodnih 12 mjeseci za koji smatraju da se desio dijelom ili potpuno zbog toga što su žene.

U upitniku se od njih tražilo da odaberu sve one odgovore koji opisuju ono što su doživjele.

- 57% je doživjelo da je neko koristio riječi ili gestikulaciju usmjerenu protiv njih koje su bile izraz nepoštovanja, predrasuda ili mržnje prema ženama ili djevojčicama.
- 50% je čulo kako neko zviždi, trubi im iz automobila ili proizvodi neki drugi zvuk upućen njima.
- 49% je navelo da su im upućeni nametljivi komentari o njihovom fizičkom izgledu, zbog čega su se osjećale uvrijeđeno.
- 49% je bilo zastrašeno zbog toga što ih je neko gledao na neprimjeren ili lascivan način.
- 36% je navelo da su im upućeni seksualno sugestivni komentari ili šale koje su ih uvrijedile.
- 35% je navelo da su im upućena nametljiva pitanja ili komentari o njihovom privatnom životu, što ih je uvrijedilo.
- 22% je doživjelo neželjene dodire, zagrljaje ili poljupce.
- 19% je dobilo neprimjerene pozive za izlazak.
- 11% su doživjele da se neko obnažio pred njima.

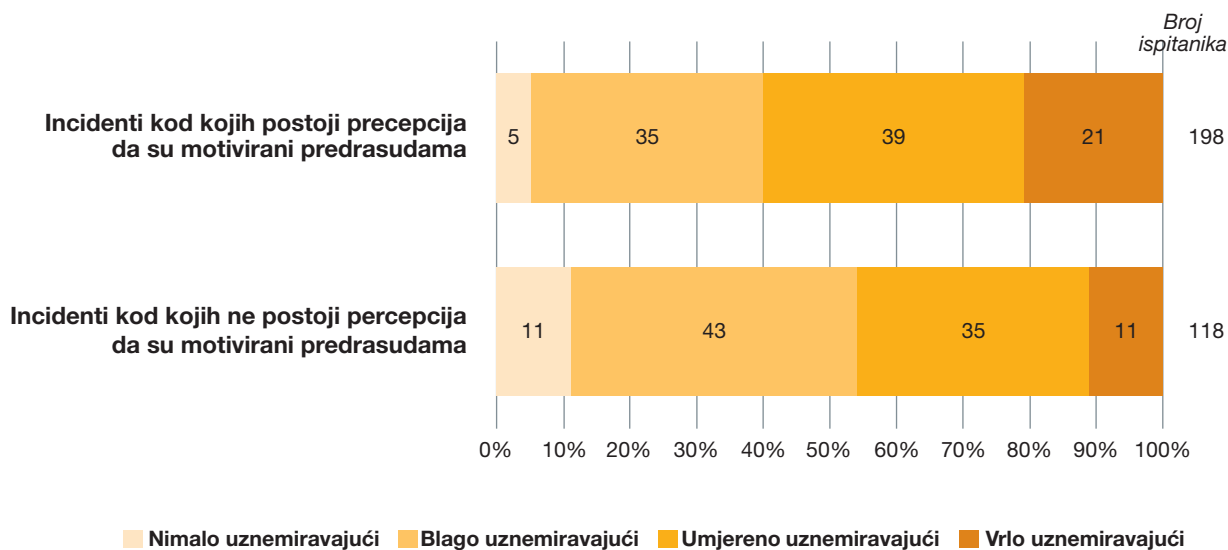
Ako ove podatke objedinimo u jednu kategoriju ispitanika koji su uočili motiviranost bilo kakvim predrasudama, većina (63%) ispitanika koji su lično bili izloženi uvredama, verbalnom napadu, kojima su upućene pogrdne riječi ili uvredljiva gestikulacija ili su uznemiravani ili zastrašivani na bilo kakav način tokom zadnjih 12 mjeseci, su uočili neki vid motiviranosti predrasudama u slučaju najozbiljnijeg incidenta. To čini 8% svih ispitanika u okviru istraživanja.

svim ispitanicima koji su doživjeli uvrede, verbalne napade, uvredljivu gestikulaciju, uznemiravanje ili zastrašivanje tokom zadnjih 12 mjeseci je postavljeno pitanje u kojoj mjeri im je to izazivalo uznemirenost.

Postoji očigledna veza između uočene motiviranosti predrasudama i nivoa uznemirenosti koju žrtve osjećaju (Slika 5). Kod onih ispitanika koji su uočili motiviranost predrasudama u pozadini incidenta je postojala veća vjerovatnoća da su ga doživjeli kao

¹³ Vidjeti: OSCE ODIHR (2020.), *Understanding the Needs of Hate Crime Victims* (Razumijevanje potreba žrtava krivičnih djela učinjenih iz mržnje), Varšava: OSCE/ODIHR, s. 11-13.

Slika 5. Uznemirenost nakon uvreda, verbalnih napada, uvredljive gestikulacije ili uznemiravanja

‘vrlo uznemirujućeg’, odnosno manja vjerovatnoća da su ga doživjeli kao ‘nimalo uznemirujućeg’ u odnosu na one ispitanike koji su smatrali da incident nije motiviran predrasudama. Ovaj rezultat je u skladu sa međunarodnim podacima koji pokazuju da viktimizacija usljed krivičnih djela učinjenih iz mržnje može uzrokovati veće emotivne posljedice nakon viktimizacije nego inače identičnih krivičnih djela, ali koja ne uključuju motiviranost predrasudama.

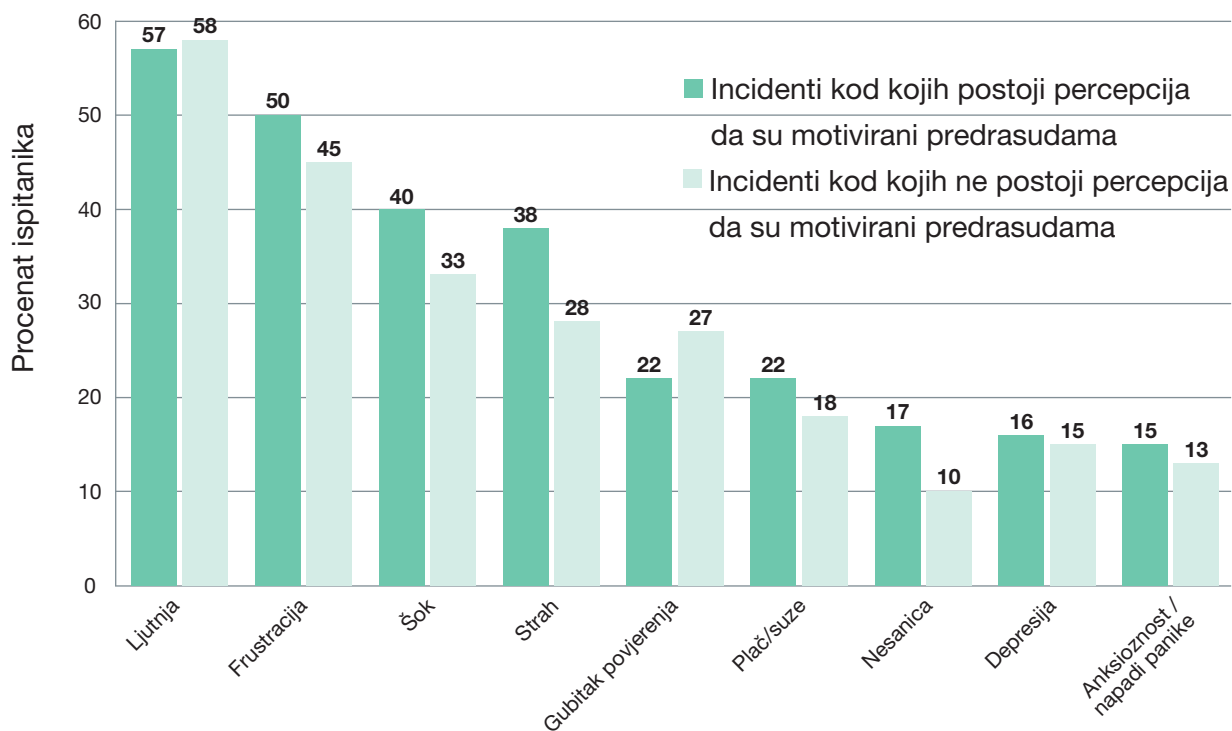
Pitanja iz upitnika su uključivala dalja mjerenja koja su se odnosila na psihološki uticaj nakon viktimizacije (Slika 6). U većini korištenih mjerenja, kod žrtava kao grupe ljudi koji su doživjeli incidente za koje su smatrali da su motivirani predrasudama je postojala veća vjerovatnoća da će navesti veći psihički uticaj nego žrtve incidenata bez uočene motiviranosti predrasudama (pored ‘ljutnje’ i ‘gubitka povjerenja’). Iako uočene razlike ne bi bile potvrđene kada bi se analizirale prema standardima statističke vjerovatnoće, očigledan trend koji ukazuje na veći psihički uticaj incidenata kod kojih je uočeno postojanje motiviranosti predrasudama bi bio

potvrđen u slučaju većeg uzorka. Ovaj nalaz potvrđuju dodatni dokazi iz istraživanja o jačini psihičkog uticaja. Ispitanicima je postavljeno pitanje o tome ‘u kojoj mjeri’ je incident uticao na njih. Većina je rekla više nego ‘samo malo’ (Slika 7). Međutim, kod onih ispitanika koji su smatrali da je incident motiviran predrasudama je postojala veća vjerovatnoća da će navesti da je to na njih uticalo ‘u velikoj mjeri’, a manja vjerovatnoća da će izabrati opciju ‘samo malo’, u odnosu na one ispitanike koji su smatrali da incident nije motiviran predrasudama.

Prijavljivanje incidenata policiji

Primjetno je da je samo mali broj ispitanika naveo da su oni ili neko drugi prijavili policiji incidente koje su doživjeli. Međutim, vjerovatnoća prijavljivanja je bila veća u slučaju incidenata kod kojih je postojala percepcija motiviranosti predrasudama (19% u odnosu na 8% u slučaju incidenata kod kojih nije postojala percepcija motiviranosti predrasudama). To itekako može biti odraz većeg uticaja incidenata koji su motivirani predrasudama. S obzirom na činjenicu

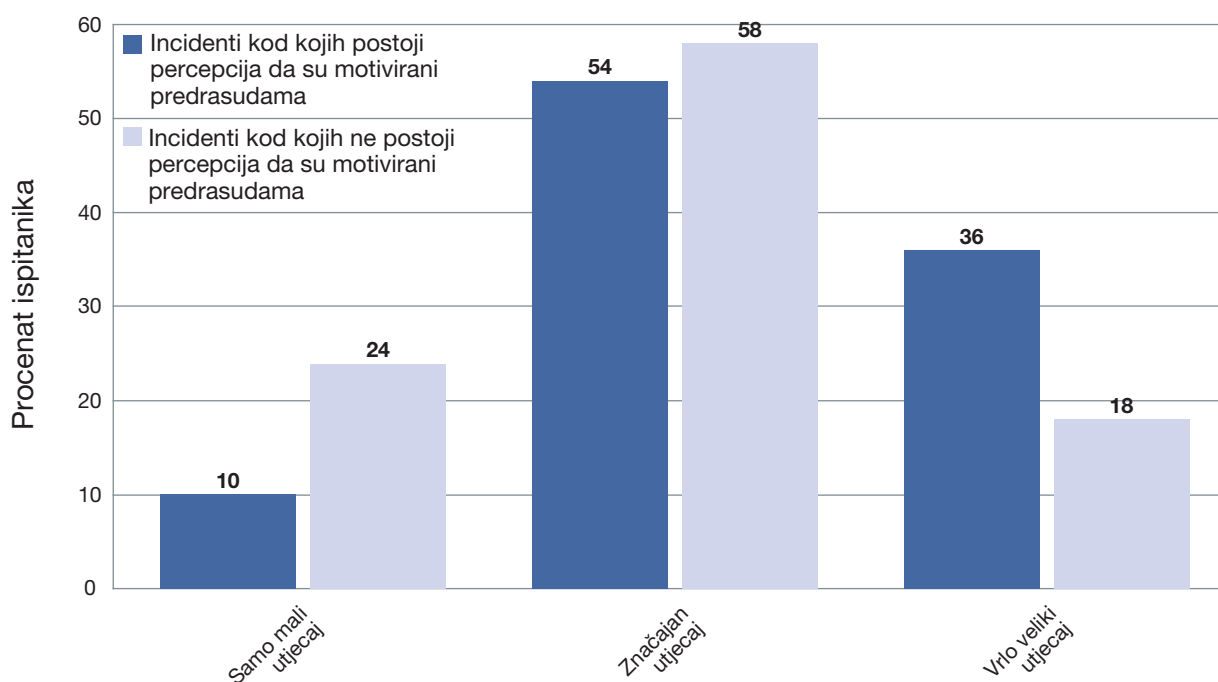
Slika 6. Psihološki uticaj uvreda, verbalnih napada, uvredljive gestikulacije ili uznemiravanja

Broj žrtava incidenata kod kojih postoji percepcija da su motivirani predrasudama = 189

Broj žrtava incidenata kod kojih ne postoji percepcija da su motivirani predrasudama = 100

Slika 7: Jačina mentalnog uticaja uvreda, verbalnih napada, uvredljive gestikulacije i uznemiravanja

Broj žrtava incidenata kod kojih postoji percepcija da su motivirani predrasudama = 189

Broj žrtava incidenata kod kojih ne postoji percepcija da su motivirani predrasudama = 100

da je samo mali broj incidenata koji su uključivali vrijeđanje, verbalne napade, uvredljivu gestikulaciju ili uznemiravanje u javnosti prijavljen policiji, ovaj broj je prenizak za analizu zadovoljstva ispitanika reakcijom policije. Međutim, nešto dalje u izvještaju, u odjeljku o 'Radu policije i zadovoljstvu žrtava' se sve vrste incidenata koje su naveli ispitanici kombiniraju kako bi se osigurao dovoljan broj za analizu zadovoljstva reakcijom policije.

Zaključci i preporuke

Krivična djela učinjena iz mržnje i incidenti motivirani predrasudama su dio spektra necivilizovanog ponašanja na javnim mjestima kojem su ljudi izloženi u životu. Uvrede, verbalni napadi, uvredljiva gestikulacija, uznemiravanje i zastrašivanje su aspekti tog spektra. Takvo ponašanje je navedeno kao poseban razlog za zabrinutost tokom sastanaka u okviru procjene potreba u kontekstu *Istraživanja o neprijavlivanju krivičnih djela učinjenih iz mržnje za Bosnu i Hercegovinu*. Međutim, do sada je bilo teško utvrditi u kojoj mjeri je ovaj problem zaista raširen, s obzirom na nedostatak sistematskih empirijskih podataka. Svi potencijalni incidenti motivirani predrasudama koji su evidentirani u bazi podataka krivičnih djela učinjenih iz mržnje Misije u periodu od maja 2013. do novembra 2022. godine, 17%, odnosno 257 incidenata, su uključivali neki vid verbalnog napada. U poređenju s tim, u okviru *Istraživanja o neprijavlivanju krivičnih djela učinjenih iz mržnje za Bosnu i Hercegovinu*, 319 ispitanika od uzorka koji je uključivao 2345 osoba, je navelo da su doživjeli ličnu uvredu, verbalni napad, nazivanje pogrđnim imenima, da im je upućivana uvredljiva gestikulacija, da su doživjeli uznemiravanje ili

zastrašivanje na javnom mjestu najmanje jednom tokom prethodnih 12 mjeseci. Osim toga, većina ispitanika je navela da su doživjeli incidente više od jednom. Stoga se čini da se radi o značajnom problemu, a *Istraživanje o neprijavlivanju krivičnih djela učinjenih iz mržnje za Bosnu i Hercegovinu* nudi koristan uvid u to. Veliki dio tog ponašanja se neće moći kvalificirati kao krivično djelo, međutim, njegovo evidentiranje i razumijevanje gdje se pojavljuje može osigurati vrijedne obavještajne informacije za djelovanje protiv krivičnih djela učinjenih iz mržnje.

Dio uvredljivog ponašanja bi mogao biti obuhvaćen različitim odredbama krivičnih zakona u Bosni i Hercegovini koje se odnose na 'grubo' i 'drsko' vrijeđanje i 'brutalno' zlostavljanje, kao i ozbiljne lične prijetnje po fizičku sigurnost u okviru kategorije 'nasilničkog ponašanja ili ugrožavanja sigurnosti'.¹⁴ Međutim, čini se da postoji malo javno dostupnih podataka o krivičnom gonjenju u ovim predmetima koji bi dali sliku o tome u kojoj se mjeri odredbe krivičnih zakona primjenjuju na vrstu uvredljivog ponašanja obuhvaćenog ovim istraživanjem. Stoga je od ključne važnosti da se postojeće relevantno zakonodavstvo revidira po pitanju njegove primjenjivosti na takvo ponašanje – kako kod slučajeva sa predrasudnim motivom, tako i kod onih bez takvog motiva – uz prijedloge novih odredaba koje su možda potrebne, ukoliko se smatra da postojeće odredbe krivičnih zakona nisu adekvatne za rješavanje ovog pitanja. Pored toga, kapaciteti krivičnog pravosuđa – policije, tužilaštava i sudova – da na adekvatan način rješavaju ovaj problem se moraju preispitati te, tamo gdje je potrebno, predložiti njihovo jačanje.

¹⁴ Krivični zakonik Republike Srpske, član 385. i 150.; Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine, član 362. i 183.; Krivični zakon Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, član 356. i 180.

5. VRIJEĐANJE NA INTERNETU I DRUŠTVENIM MREŽAMA

Internet i društveni mediji su u ogromnoj mjeri uticali na interpersonalnu komunikaciju. Mnogi ljudi kojima je internetska komunikacija dio svakodnevnog života ne primjećuju koliko internet i društvene mreže utiču na socijalne interakcije. Međutim, ono što ne prolazi nezapaženo kod nekih je činjenica da internet i društveni mediji predstavljaju platformu za vrijeđanje, uznemiravanje i zlostavljanje pojedinaca. Takvo ponašanje može biti krajnje štetno. Tako je, na primjer, u slučaju incidenta iz 2022. godine o kojemu se pisalo u svim medijima, 22-godišnji mladić iz Laktaša u Republici Srpskoj počinio samoubistvo nakon uznemiravanja i maltretiranja na internetu.¹⁵ Postoje i drugi slučajevi ove vrste na međunarodnom planu. Iako većina incidenata interpersonalnog zlostavljanja nema tako ekstremne posljedice, mnogi od njih su ipak štetni. Stoga je u okviru *Istraživanja o neprijavlivanju krivičnih djela učinjenih iz mržnje za Bosnu i Hercegovinu* ispitanicima postavljen niz pitanja koji je za cilj imao istražiti njihova potencijalna iskustva u vezi sa uvredljivom internetskom komunikacijom i bilo kakvim rezultirajućim posljedicama.

Iskustvo ispitanika u vezi sa uvredljivom internetskom komunikacijom

Tek nešto više od jednog od 20 ispitanika (6%) je navelo da su u proteklih 12 mjeseci direktno dobili uvredljiv e-mail, SMS poruku ili direktnu poruku na društvenim medijima – ne uključujući prijetnje nasiljem, s obzirom na to da su pitanja o prijetnjama postavljena u drugom dijelu upitnika. Većina ispitanika koji su dobili uvredljive poruke su naveli da se to desilo češće od jednog puta u prethodnih 12 mjeseci – dva puta u slučaju nešto više od četvrtine ispitanika (26%), odnosno tri ili više puta u slučaju trećine ispitanika (33%) koji su primili uvredljive poruke.

Slično tome, tek nešto više od jednog od 20 ispitanika (6%) je navelo da su u prethodnih 12 mjeseci objavljeni uvredljivi komentari o njima na društvenim medijima, kao što su Facebook, Twitter i Instagram – također ne uključujući prijetnje nasiljem. Kod većine ispitanika to se desilo više od jednom tokom prethodnih 12 mjeseci – dva puta za nešto više od četvrtine ispitanika (28%), odnosno tri ili više puta za znatno više od trećine ispitanika (40%) o kojima su objavljeni uvredljivi komentari na društvenim medijima u prethodnih 12 mjeseci.

Postoji određeno preklapanje između ispitanika kojima su direktno poslana uvredljive poruke i onih o kojima su objavljeni uvredljivi komentari na internetu. Međutim, preklapanje čini samo mali broj svih ispitanika koji su naveli neki vid zlostavljanja putem interneta. Ukupno gledano, jedan od 10 (10%, odnosno 231) ispitanika je navelo da su ili dobili direktnu uvredljivu poruku (4%), ili je neko objavio uvredljive komentare o njima na internetu (3%), ili im se desilo i jedno i drugo (3%) u prethodnih 12 mjeseci.

Demografski faktori rizika

Postoji određena veza između spola i rizika od doživljavanja uvredljive internetske komunikacije. Za ispitanike muškog spola kao grupu bilo je malo vjerovatnije nego u slučaju žena da će doživjeti neki vid uvredljive internetske komunikacije najmanje jednom u prethodnih 12 mjeseci (vidjeti Tabelu 4). Ukoliko se uz to u obzir uzme veza između dobi i spola, postoji određena veza između mlađe dobi i doživljavanja uvredljive internetske komunikacije za žene i muškarce, uz nešto jaču vezu kod žena u odnosu na muškarce.

¹⁵ Azem Kurtić 'Bosnia Urged to Tighten Cyberbullying Laws After Young Man's Suicide' (Bosna pozvana da pooštiri zakone protiv zlostavljanja na internetu nakon samoubistva mladića), *Balkan Insight*, 31.10.2022.: <https://balkaninsight.com/2022/10/31/bosnia-urged-to-tighten-cyberbullying-laws-after-young-mans-suicide/>

Table 4. Doživljena uvredljiva internetska komunikacija prema spolu i dobi

Procenat ispitanika koji su naveli da su ili direktno primili uvredljivu poruku ili da je neko objavio uvredljive komentare o njima, ili oboje u prethodnih 12 mjeseci				
<i>U procentima po koloni prema starosnoj grupi</i>				
<i>Starosna grupa</i>	<i>Žene</i>	<i>Muškarci</i>	<i>Žene i muškarc</i>	<i>Ukupni broj ispitanika i ispitanica prema starosnoj grupi</i>
<i>15-24</i>	12	10	11	643
<i>25-44</i>	9	12	11	1066
<i>45-59</i>	4	15	9	478
<i>60 i više</i>	5	3	4	247
<i>Sve starosne grupe</i>	8	11	10	2434
<i>Ukupan broj ispitanika svih starosnih grupa</i>	1274	1160	2434	

Međutim, ukupno gledano, rezultati pokazuju da, iako postoje tendencije kod određenih dijelova stanovništva – kao što su muškarc i kao grupa, kao i mlađe žene – da u donekle većoj mjeri doživljavaju uvredljivu internetsku komunikaciju, kada su u pitanju dob i spol, nijedan dio stanovništva nije pošteđen.

Motiviranost predrasudama

Ispitanicima koji su naveli da su imali određeno iskustvo sa uvredljivom internetskom komunikacijom tokom prethodnih 12 mjeseci je postavljeno pitanje da li su uočili ikakvu motiviranost predrasudama:

- Skoro polovina (47%) ispitanika koji su primili direktne uvredljive poruke i nešto veći udio (53%) onih o kojima su objavljeni uvredljivi komentari na internetu, su smatrali da se to dijelom ili u potpunosti desilo zbog njihove etničke ili vjerske pripadnosti – iako razlika ne bi bila potvrđena standardima statističke vjerovatnoće.
- Slično tome, tek nešto više od polovine (52%) ispitanica koje su primile direktne uvredljive poruke je smatralo da se to dijelom ili u potpunosti desilo zbog toga što su žene. Manji dio (42%) ispitanica o kojima su objavljeni

uvredljivi komentari *online* je smatrao da se to desilo dijelom ili potpuno zbog toga što su žene – iako, i u ovom slučaju, ta razlika ne bi bila potvrđena standardima statističke vjerovatnoće.

Priroda uvreda putem interneta koju su indicirale ispitanice daje uvid u njihovo iskustvo. S obzirom na to da je u upitniku od njih traženo da odaberu sve odgovore koji opisuju njihovo iskustvo za najozbiljniji incident u prethodnih 12 mjeseci, 49 ispitanica koje su ili direktno primile uvredljivu poruku ili su o njima objavljeni uvredljivi komentari na internetu, ili oboje, su dale 141 odgovor. Najuobičajeniji odgovor koji je dat se odnosio na nametljiva pitanja ili komentare o njihovom privatnom životu koji su ih uvrijedili:

- Kod ispitanika sa invaliditetom koji su doživjeli uvredljivu internetsku komunikaciju u prethodnih 12 mjeseci je postojala manja vjerovatnoća da će smatrati da je prisutna motiviranost

Priroda uvreda putem interneta koje su doživjele ispitanice

Od 141 odgovora kojeg je dalo 49 ispitanica koje su doživjele najmanje jednu uvredljivu internetsku komunikaciju u prethodnih 12 mjeseci,

- 26% njih je navelo nametljiva pitanja ili komentare o njihovom privatnom životu koji su ih uvrijedili,
- 16% njih je navelo da je neko koristio seksističke uvrede,
- 17% njih je navelo seksualno sugestivne komentare ili šale koje su ih uvrijedile,
- 16% njih je navelo neprimjerene pozive na izlazak,
- 16% njih je navelo nametljive komentare o njihovom fizičkom izgledu koji su ih uvrijedili,
- 10% njih je navelo da im je neko poslao seksualno eksplicitne slike ili fotografije, što ih je uvrijedilo.

predrasudama koje se tiču njihovog invaliditeta: 14% onih koji su primili direktne uvredljive poruke, kao i 33% onih o kojima su objavljeni uvredljivi komentari na internetu. Međutim, broj ispitanika je prenizak da bi bilo moguće statistički pouzdano poređenje između ovih podataka.

Ako ove podatke objedinimo u jednu kategoriju ispitanika koji su uočili motiviranost predrasudama – bilo na osnovu etničke ili vjerske pripadnosti ili zbog toga što su žene, ili zbog invalidnosti – skoro dvije trećine (64%) ispitanika koji su primili direktnu uvredljivu poruku ili su o njima objavljeni uvredljivi komentari na internetu, ili oboje, u prethodnih 12 mjeseci, su uočili neki vid motiviranosti predrasudama u slučaju najozbiljnijeg incidenta. To čini 6% svih ispitanika obuhvaćenih istraživanjem.

Psihološki uticaj viktimizacije

Kao što je istaknuto u prethodnom odjeljku u vezi sa uvredama uživo, u međunarodnoj literaturi je prepoznato da viktimizacija usljed krivičnog djela učinjenog iz mržnje može dovesti do veće psihičke uznemirenosti nakon viktimizacije u odnosu na

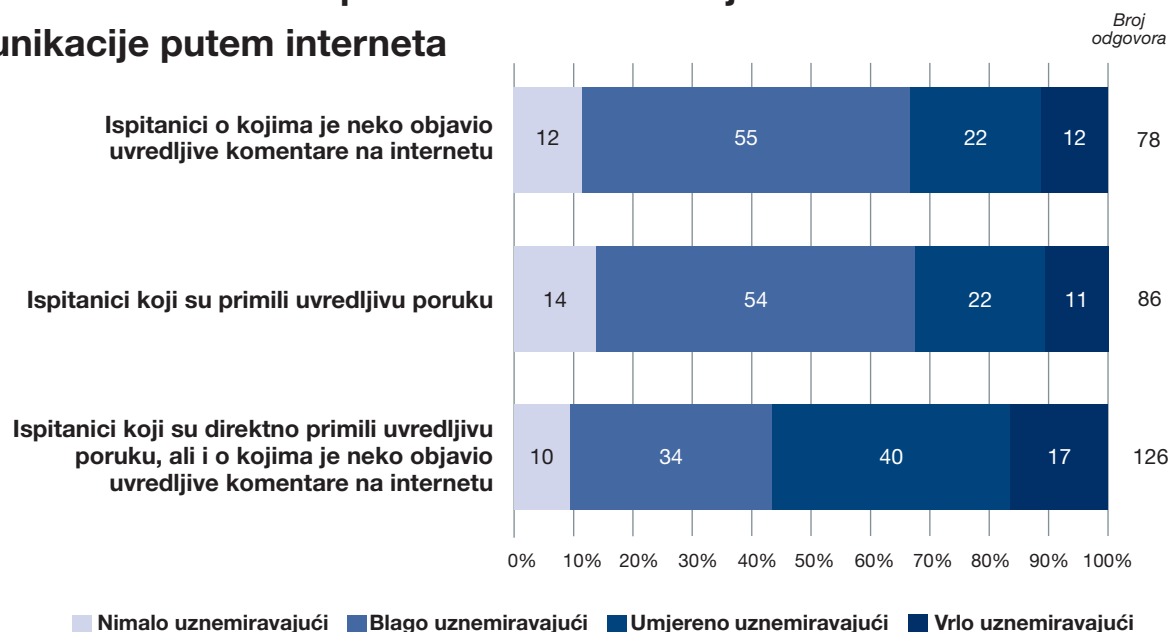
uticaj inače identičnih krivičnih djela i incidenata bez motiviranosti predrasudama. To je detaljnije analizirano u okviru *Istraživanja o neprijavlivanju krivičnih djela učinjenih iz mržnje za Bosnu i Hercegovinu* u kontekstu ispitanika koji su doživjeli uvredljivu internetsku komunikaciju.

Najuobičajeniji odgovor je bio da je njihovo iskustvo bilo 'blago uznemirujuće'. Međutim, značajan udio odgovora je ukazao na to da je iskustvo bilo 'umjereno uznemirujuće', dok je tek nešto više od jednog od osam odgovora upućivao na 'vrlo uznemirujuće' (Slika 8).

Kod onih ispitanika koji su direktno primili uvredljivu poruku i o kojima su objavljivali uvredljive komentare na internetu je postojala veća vjerovatnoća da će navesti da smatraju da su uvrede 'umjereno uznemirujuće' i 'vrlo uznemirujuće', nego kod onih koji su iskusili samo jednu ili drugu vrstu uvredljive internetske komunikacije u prethodnih 12 mjeseci. To ukazuje na mogući kumulativni efekat uticaja uvredljive internetske komunikacije.

Isto tako postoji poveznica između percipirane motiviranosti predrasudama i nivoa uznemirenosti

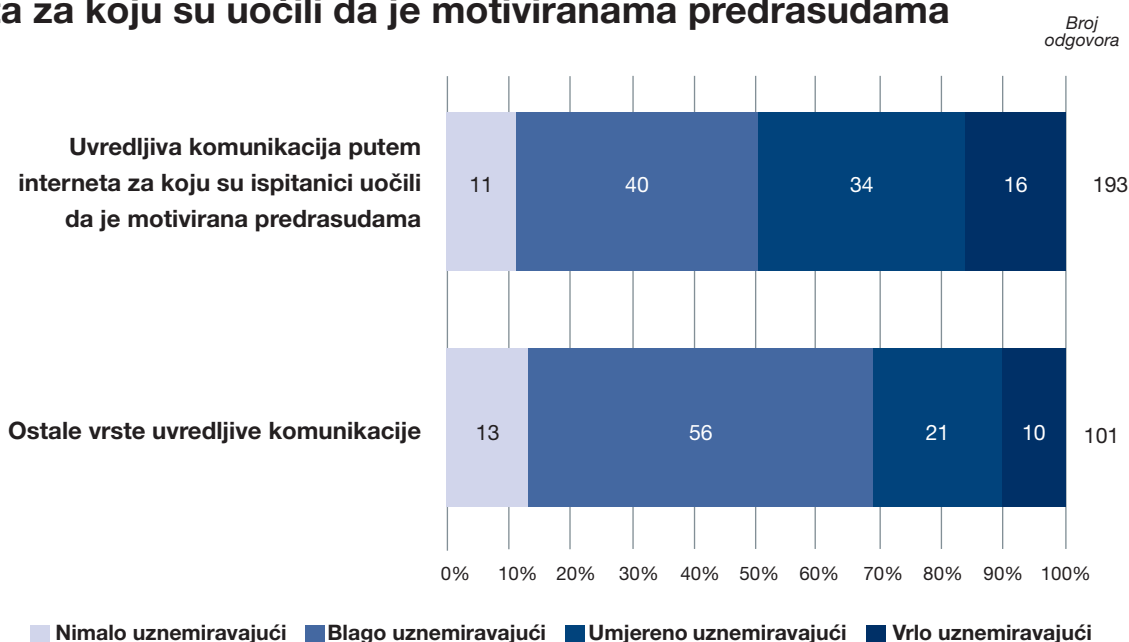
Slika 8. Uznemirenost ispitanika nakon uvredljive komunikacije putem interneta

(Slika 9). Kod onih ispitanika koji su uočili motiviranost predrasudama u slučaju uvredljive internetske komunikacije koju su doživjeli u prethodnih 12 mjeseci je postojala veća vjerovatnoća da će uvrede biti 'umjereno uznemiravajuće' i 'vrlo uznemiravajuće' u odnosu na one ispitanike koji su doživjeli uvredljivu internetsku komunikaciju kod

koje nije uočena motiviranost predrasudama. Ovaj nalaz je u skladu sa podacima na međunarodnom nivou koji govore da viktimizacija usljed krivičnog djela učinjenog iz mržnje može dovesti do veće emotivne i psihičke uznemirenosti u poređenju sa inače identičnim krivičnim djelima bez predrasudnog motiva.

Slika 9. Uznemirenost ispitanika nakon uvredljive komunikacije putem interneta za koju su uočili da je motiviranama predrasudama

Zaključci i preporuke

Do sada je bilo malo sistematskih empirijskih informacija o obimu i iskustvima koja se odnose na uvredljivu interpersonalnu internetsku komunikaciju u Bosni i Hercegovini. *Istraživanje o neprijavlivanju krivičnih djela učinjenih iz mržnje za Bosnu i Hercegovinu* stoga daje koristan uvid u ovu problematiku. Imajući na umu da je jedan od 10 ispitanika, odnosno 231 od 2345 ispitanika navelo da su doživjeli neki vid uvredljive internetske komunikacije najmanje jednom u prethodnih 12 mjeseci, ovo pitanje nije beznačajno. Uvredljiva internetska komunikacija motivirana predrasudama također nije beznačajno pitanje, uzimajući u obzir da su skoro dvije trećine ispitanika koji su doživjeli vrijeđanje na internetu uočili određeni vid motiviranosti predrasudama. Također se može uočiti da je 6% svih incidenata koji su potencijalno motivirani predrasudama i evidentirani u bazi podataka krivičnih djela učinjenih iz mržnje Misije u periodu od maja 2013. do novembra 2022. godine, uključivalo uvredljive telefonske, internetske ili SMS poruke.

Kao što je istaknuto u prethodnom odjeljku ovog izvještaja u vezi sa uvredama uživo, određene odredbe krivičnih zakona u Bosni i Hercegovini uređuju 'grubo' i 'drsko' vrijeđanje i 'brutalno' zlostavljanje, kao i ozbiljne lične prijetnje po fizičku sigurnost u okviru kategorije nasilničkog ponašanja ili ugrožavanja sigurnosti.¹⁶ Nemoguće je utvrditi

ozbiljnost uvredljive internetske komunikacije koju su doživjeli ispitanici, s obzirom na to da to pitanje nije istraženo. Međutim, moguće je da bi neki slučajevi uvredljive internetske komunikacije mogli biti kvalificirani kao krivično djelo, s obzirom na to da su ih neki od ispitanika opisali kao 'krajnje uznemiravajuće' po pitanju uticaja, a čak i više u slučaju uvredljive komunikacije kod koje su uočili motiviranost predrasudama.

Međutim, zakonski i strateški okvir u različitim dijelovima Bosne i Hercegovine po pitanju omogućavanja pristupa pravdi za osobe koje su doživjele uvredljivu interpersonalnu komunikaciju na internetu je nejasan. Također se čini da postoji mali broj javno dostupnih podataka o krivičnom gonjenju tih djela. Stoga postoji potreba za revidiranjem postojećeg relevantnog zakonodavstva i po potrebi podnošenjem prijedloga za usvajanje novih odredaba, kako bi se osigurala zaštita od uvredljive internetske komunikacije i počinitelji krivično gonili. Isto tako postoji potreba za revidiranjem kapaciteta krivičnog pravosuđa – policijskih organa, tužilaštava i sudova – kako bi na adekvatan način odgovorili na ovaj problem, uz prijedloge za jačanje kapaciteta u onim slučajevima gdje je to potrebno. Nadalje, potreba za djelovanjem bi bila ojačana boljim razumijevanjem aspekata uvredljive internetske komunikacije i njenog uticaja kroz provođenje anketa među populacijom koje bi se fokusiralo konkretno na ovaj problem.

¹⁶ Krivični zakonik Republike Srpske, član 385. i 150.; Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine, član 362. i 183.; Krivični zakon Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, član 356. i 180.

6. FIZIČKO NASILJE, PRIJETNJE NASILJEM I RAZBOJNIŠTVO

Nasilnim krivičnim djelima se općenito posvećuje neproporcionalno veći medijski prostor u odnosu na druge vrste krivičnih djela. Isto tako, veći broj ljudi se obično više boji nasilnih krivičnih djela nego drugih vrsta viktimizacije usljed krivičnog djela. Međutim, u stvarnosti su nasilna krivična djela daleko manje prisutna, nego što to prikazuju mediji i u odnosu na strah ljudi. Bez obzira na to, teško je utvrditi broj nasilnih krivičnih djela u Bosni i Hercegovini s obzirom na nedostatak zvaničnih objavljenih podataka. *Istraživanje o neprijavlivanju krivičnih djela učinjenih iz mržnje za Bosnu i Hercegovinu* stoga pruža vrijedan uvid u ovaj fenomen. Svim ispitanicima je postavljeno pitanje da li su tokom prethodnih 12 mjeseci na javnom mjestu doživjeli fizičko nasilje, prijetnje nasiljem ili razbojništvo. Konkretno, postavljeno im je pitanje da li ih je neko fizički napao, sa ili bez nanošenja fizičkih povreda, da li im je neko lično uputio ozbiljnu prijetnju nanošenjem povreda, te da li im je, na primjer, nešto što su nosili u rukama, džepovima, torbi ili ručnoj torbi ukradeno uz upotrebu sile ili nasilja.

Iskustva ispitanika po pitanju fizičkog nasilja, prijetnji nasiljem i razbojništva

Samo mali broj ispitanika je naveo da su bili žrtva neke vrste nasilja najmanje jednom u prethodnih 12 mjeseci:

- Manje od jednog od 30 ispitanika (3%) je naveo da su doživjeli fizički napad i rezultirajuću povredu
- Manje od jednog od 20 ispitanika (4%) je fizički napadnuto bez rezultirajuće povrede
- Otprilike jednom od 20 ispitanika (5%) je upućena ozbiljna prijetnja nanošenjem povreda
- Tek nešto manje od jednog od 100 ispitanika (1%) je doživjelo razbojništvo – da im je nešto ukradeno uz upotrebu sile ili nasilja

Sveukupno je nešto manje od jednog od 10 od svih ispitanika (9%), odnosno njih 224, doživjelo najmanje jednom bar jedan oblik nasilja tokom zadnjih 12 mjeseci. Mali broj njih je doživio više od jedne vrste nasilne viktimizacije – 28 ispitanika je doživjelo dvije vrste nasilja u vezi sa kojima je postavljeno pitanje u istraživanju, 20 ispitanika je doživjelo tri vrste, a sedam ispitanika je naveo da su doživjeli sve četiri vrste nasilja.

Dok je većina žrtava doživjela nasilje samo jednom u prethodnih 12 mjeseci, neki ispitanici su doživjeli nasilje više od jednog puta (Tabela 5).

Tabela 5. Učestalost iskustva fizičkog nasilja, prijetnji nasiljem i razbojništva

Procenat ispitanika koji su doživjeli nasilnu viktimizaciju više puta tokom prethodnih 12 mjeseci na javnom mjestu, prema vrsti nasilja				
<i>U postocima po redu</i>				
	<i>Koliko puta su doživjeli nasilje</i>			<i>Broj ispitanika</i>
	<i>Jednom</i>	<i>Dva puta</i>	<i>Tri ili više puta</i>	
<i>Fizički napad sa povredom</i>	59	23	17	64
<i>Fizički napad bez povrede</i>	54	26	20	105
<i>Ozbiljna prijetnja nanošenjem povreda</i>	60	25	16	122
<i>Razbojništvo (krađa uz upotrebu sile ili nasilja)</i>	64	14	23	22
<i>Ukupan broj ispitanika koji su doživjeli neki vid nasilja najmanje jednom</i>				313

S obzirom na to da su neki ispitanici doživjeli više od jedne vrste nasilnog napada u vezi sa kojim je postavljeno pitanje u upitniku, ukupno 224 ispitanika su doživjela najmanje 313 nasilnih incidenata. Skoro polovina nasilnih radnji se desila vani, na mjestima poput ulice, trga, parkinga, parka i sličnih javnih mjesta na otvorenom (Tabela 6), pri čemu treba

istaći da se preko petine njih desila ispred ili u blizini kuća ispitanika. Jedna četvrtina se desila na javnim mjestima u zatvorenom prostoru – poput kafića, restorana, puba ili kluba, šoping centra, natkrivene tržnice, trgovine ili javnog prevoza. A tek nešto više od jednog od šest nasilnih napada se desio na radnom mjestu ili u školi, ili na fakultetu.

Tabela 6. Lokacije nasilnih napada, prijetnji nasiljem i razbojništava

<i>Lokacije koje su naveli ispitanici</i>	<i>Incidenti izraženi u procentima</i>
	<i>U postocima po koloni</i>
Ispred moje kuće ili u blizini moje kuće	22
Na ulici, trgu, parkingu ili sličnom javnom mjestu	17
Na radnom mjestu	11
U kafiću, restoranu, pubu ili klubu	11
U parku ili drugom sličnom mjestu vani	9
U tržnom centru, natkrivenoj tržnici ili trgovini	6
U školi ili na fakultetu	5
Negdje drugdje	5
U nekoj drugoj stambenoj zgradi	4
U javnom prevozu	4
Na sportskom terenu ili dvorani ili u sportskom klubu	4
U vlastitom automobilu	3
<i>Ukupan broj incidenata nasilnih napada, prijetnji nasiljem i razbojništva doživljena tokom prethodnih 12 mjeseci</i>	313

Demografski faktori rizika

Kod ispitanika muškog spola je postojala veća vjerovatnoća u odnosu na ispitanice da će navesti da su doživjeli nasilje u prethodnih 12 mjeseci (Tabela 7). Kod muškaraca je također postojala veća vjerovatnoća doživljavanja višestruke nasilne viktimizacije.

Počinitelji

U više od pola (57%) nasilnih incidenata, počinitelj je djelovao sam. Više od trećine napada je uključivalo više od jednog počinitelja (37%). Mali preostali broj ispitanika nisu znali odgovor na pitanje o koliko se počinitelja radilo.

Tabela 7. Iskustvo doživljenog nasilja prema spolu i starosti

Procenat ispitanika koji su naveli da su u prethodnih 12 mjeseci na javnom mjestu fizički napadnuti, sa ili bez povreda, doživjeli ozbiljnu prijetnju nanošenjem povreda ili doživjeli razbojništvo uz upotrebu sile ili nasilja				
<i>U postocima po koloni</i>				
Starosna grupa	Žene	Muškarci	Žene i muškarci	Ukupni broj muškaraca i žena koji su učestvovali u istraživanju prema starosnim grupama
15-24	10	16	13	643
25-44	8	12	9	1066
45-59	4	9	6	478
60 i stariji	3	6	5	247
Sve starosne grupe	7	12	9	2434
Ukupan broj ispitanika svih starosnih grupa	1274	1160	2434	

Ukoliko se u obzir uzme međusobni uticaj starosti i spola, postoji jasna veza između iskustva nasilne viktimizacije i mlađe dobi i žena i muškaraca (Tabela 7). Treba istaći da je jedan od šest muškaraca starosti od 15 do 24 godine koji su učestvovali u istraživanju naveo da je doživio bar jednu vrstu nasilja iz ankete najmanje jednom – što je najveći broj među starosnim grupama prema spolu.

Kada je ispitanicima postavljeno pitanje ko je bio počinitelj, najčešći odgovor je bio da su to bile osobe koje nisu poznavali, što je navelo više od polovine žrtava nasilja (Tabela 8). Petina ispitanika je navela susjede kao počinitelje. Samo mali udio ispitanika je naveo da je počinitelj bio član ekstremističke grupe. Slično tome, mali broj ispitanika je naveo da je počinitelj bio policajac ili državni službenik.

Tabela 8. Počinitelji

	<i>Procenat odgovora (ukupni broj prelazi 100%, jer su bili mogući višestruki odgovori)</i>	<i>Procenat ispitanika</i>
<i>U postocima po koloni</i>		
Nepoznat	26	53
Susjed	11	21
Neko drugi koga znate	9	17
Tinejdžer ili grupa tinejdžera	8	16
Suprug/supruga ili partner/partnerica	7	13
Neko s kim radite/kolega	7	14
Neko iz Vašeg susjedstva	7	14
Neko iz škole ili sa fakulteta	4	9
Drugi član porodice	4	9
Kupac, klijent ili pacijent	4	8
Policijski službenik	4	8
Fudbalski navijač/huligan	4	7
Član ekstremističke grupe	3	7
Državni službenik	2	4
Drugo	2	5
	<i>Broj odgovora = 457</i>	<i>Broj ispitanika = 224</i>

Motiviranost predrasudama

Ispitanicima koji su naveli da su doživjeli nasilnu viktimizaciju na javnom mjestu tokom prethodnih 12 mjeseci postavljeno je pitanje o tome da li su uočili motiviranost predrasudama u slučaju najozbiljnijeg incidenta za svaku od vrsta nasilja obuhvaćenu anketom:

- Skoro jedna trećina (31%) ispitanika je smatrala da se nasilje desilo dijelom ili potpuno zbog njihove etničke ili vjerske pripadnosti
- Puno veći broj žena koje su bile žrtve nasilja kao grupa – znatno više od pola (56%) – je smatrao da im se to desilo zato što su žene

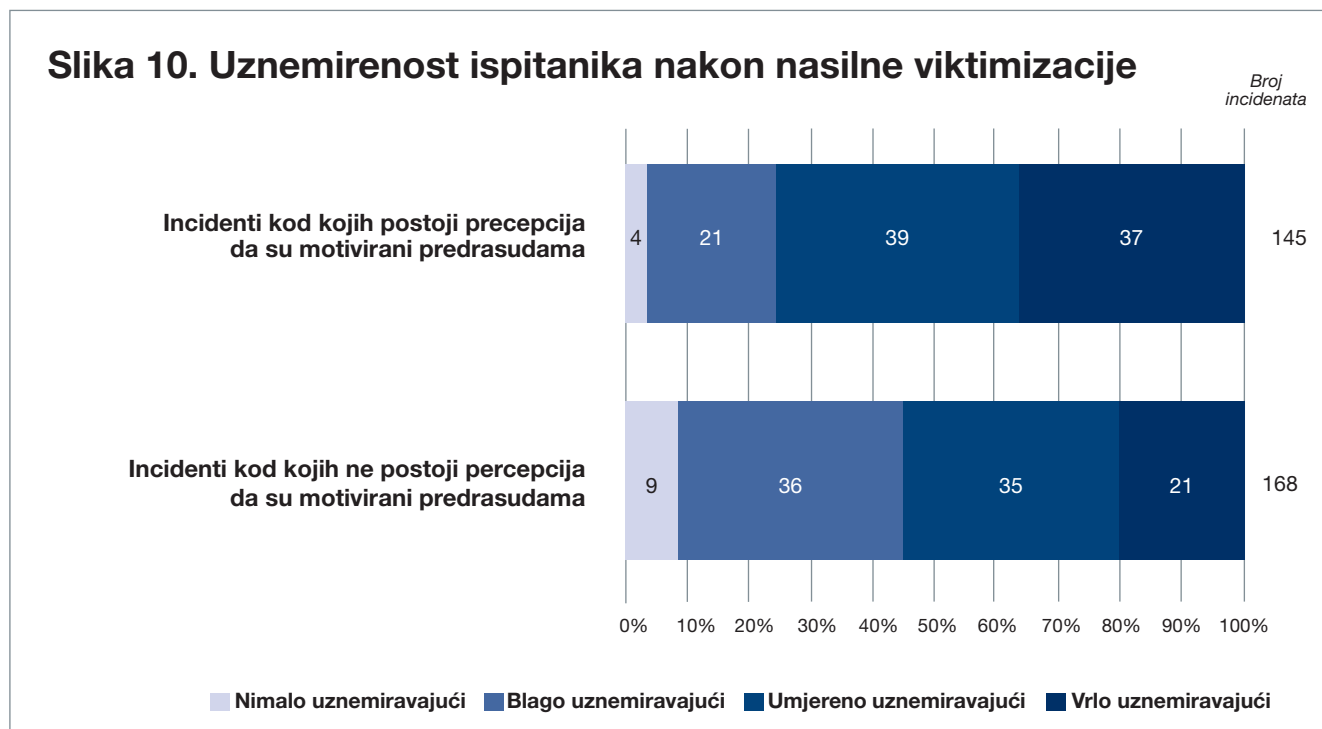
- Tek nešto manje od jedne petine (19%) žrtava sa invaliditetom, dugotrajnom bolešću ili zdravstvenim problemom koje su doživjele nasilje tokom prethodnih 12 mjeseci su smatrale da je postojala motiviranost predrasudama zbog njihovog zdravstvenog stanja

Ako ove podatke objedinimo u jednu kategoriju žrtava nasilja koje su smatrale da je postojao predrasudni motiv, tek nešto manje od polovine (47%) od 224 ispitanika koji su doživjeli nasilje tokom prethodnih 12 mjeseci je uočilo neki vid motiviranosti predrasudama u slučaju najozbiljnijeg napada. To iznosi 4%, odnosno, u pitanju je jedan od 25 svih ispitanika.

Psihološki uticaj viktimizacije

Ispitanicima koji su doživjeli nasilnu viktimizaciju u prethodnih 12 mjeseci je postavljeno pitanje o tome šta je bio najozbiljniji napad koji su doživjeli, u kojoj

okviru kombinirane kategorije 'sve vrste nasilja', takav obrazac nije uočljiv u slučaju malog broja žrtava razbojništva (iako je s obzirom na mali broj – ukupno 23 žrtve razbojništva – potrebno pristupati ovom rezultatu s oprezom i smatrati ga samo indikativnim).

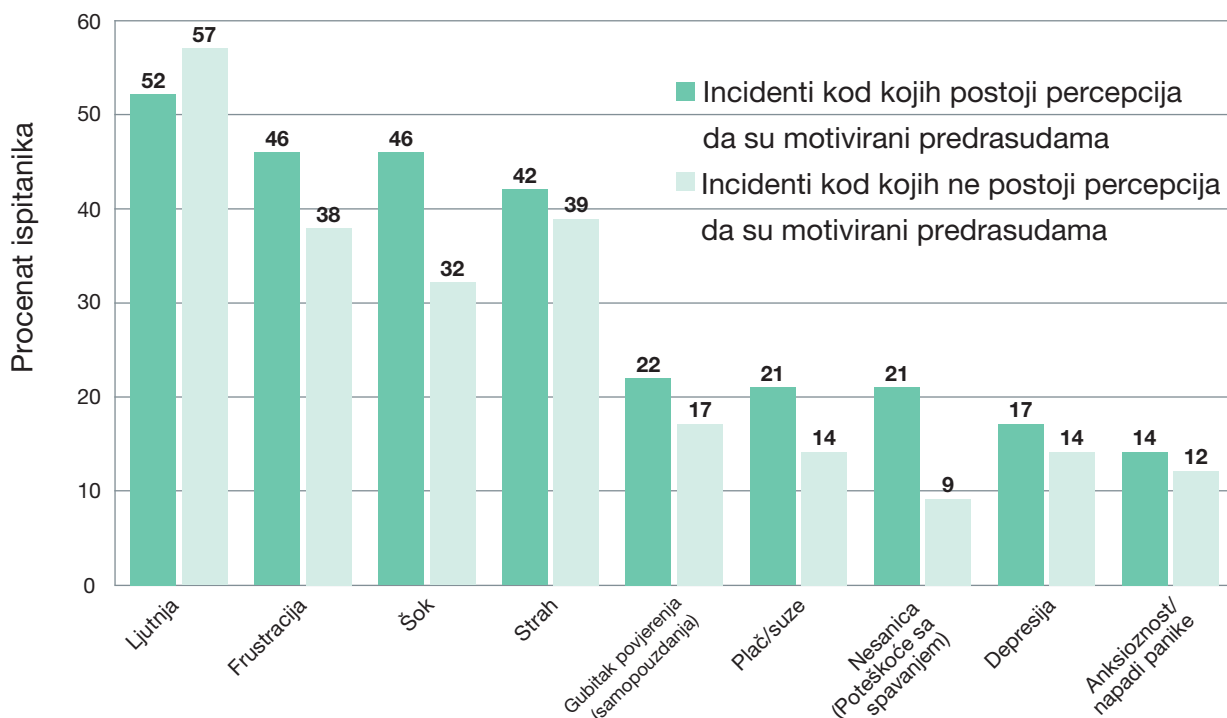
mjeri je bio uznemirujući za njih za svaku od četiri vrste nasilja obuhvaćene anketom. S obzirom na to da su neki od ispitanika doživjeli više od jedne vrste nasilja, korisnije je analizirati odgovore na pitanja za sve vrste nasilja kombinirane u jednu kategoriju 'sve vrste nasilja', odnosno za najozbiljnije incidente nasilja za pojedinačne ispitanike. Rezultati istraživanja pokazuju očiglednu poveznicu između percipiranog predrasudnog motiva i nivoa uznemirenosti žrtava (Slika 10).

Kod onih ispitanika koji su smatrali da je predrasudni motiv bio u pozadini nasilnih napada je postojala veća vjerovatnoća da su za njih bili 'umjereno uznemiravajući' i 'vrlo uznemiravajući', a postojala je manja vjerovatnoća da su bili 'blago uznemiravajući' ili 'nimalo uznemiravajući', u odnosu na one ispitanike koji nisu smatrali da je postojao predrasudni motiv. Iako je ovakav obrazac po pitanju razlika također dosljedan kod tri od četiri različite vrste napada u

Kao što je navedeno u okviru razmatranja o uticaju viktimizacije u odjeljku ovog izvještaja 'Uvreda, verbalni napadi, uvredljiva gestikulacija i uznemiravanje', anketna pitanja su sadržavala određena dodatna mjerenja psihološkog uticaja. U većini korištenih mjerenja za četiri vrste nasilja u vezi sa kojima se postavlja pitanje u okviru ankete za pojedinačnu kategoriju 'sve vrste nasilja', postojala je veća vjerovatnoća da žrtve napada za koje se smatralo da su motivirani predrasudama kao grupa prijavljuju veći nivo psihičkog uticaja nego žrtve nasilja bez percipiranog predrasudnog motiva (osim 'ljutnje') (Slika 11).

Kao što je to bio slučaj i sa psihološkim uticajem uvreda, verbalnih napada, uvredljive gestikulacije i uznemiravanja, uočljiv obrazac po pitanju razlika između psihološkog uticaja napada motiviranih predrasudama i napada motiviranih drugim razlozima

Slika 11. Psihološki uticaj nasilne viktimizacije

Broj žrtava incidenta kod kojih postoji percepcija da su motivirani predrasudama = 189

Broj žrtava incidenta kod kojih ne postoji percepcija da su motivirani predrasudama = 100

za jedinstvenu kategoriju 'sve vrste nasilja' ne bi bio potvrđen kada bi se analizirao prema standardima statističke vjerovatnoće. Međutim, očigledan trend koji ukazuje na veći psihološki uticaj nasilnih napada sa percipiranim predrasudnim motivom bi bio potvrđen u slučaju većeg uzorka.

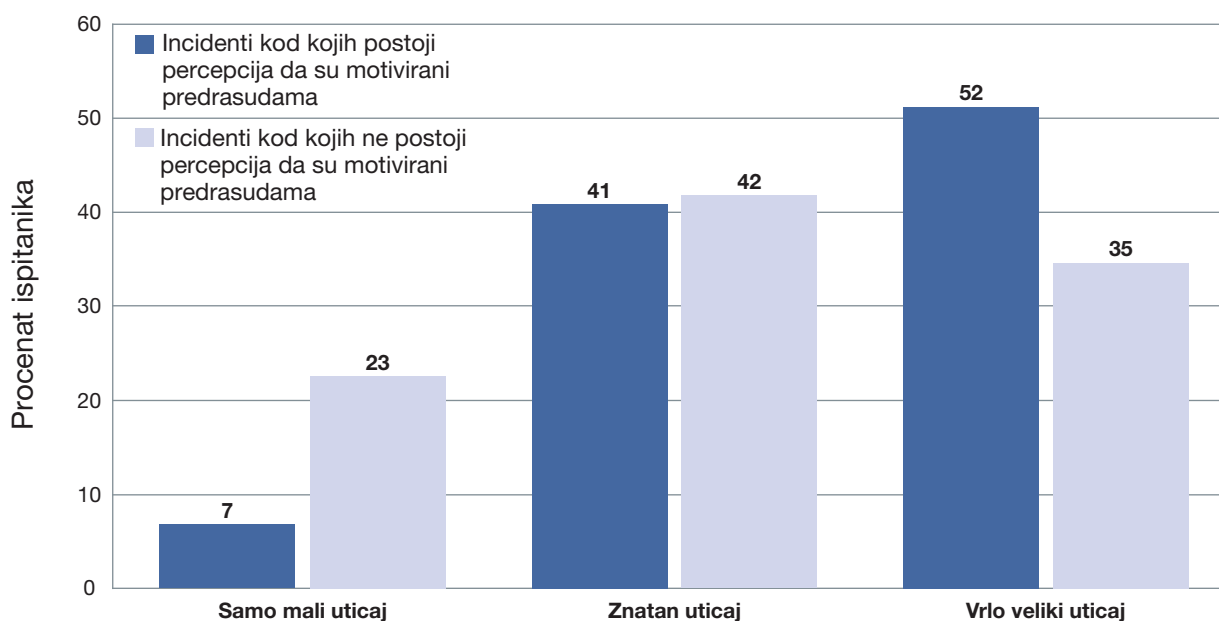
Još dva važna zaključka se mogu donijeti u vezi sa psihološkim uticajem nasilnih napada:

- Očigledan obrazac po pitanju razlika između nasilja kod kojeg je uočeno postojanje motiviranosti predrasudama i nasilja kod kojeg je uočena motiviranost drugim razlozima za jedinstvenu kombiniranu kategoriju 'sve vrste nasilja' nije primjenjiv dosljedno na svaku od

četiri različite vrste nasilja odvojeno, s obzirom na to da se nasilje sa povredama i razbojništvo ističu kao izuzeci u odnosu na ovaj trend (iako, kako je ranije navedeno, s obzirom na mali broj – ukupno 23 žrtve razbojništva – potrebno je ovom nalazu pristupiti s oprezom i smatrati ga samo indikativnim).

- Iako jedinstvena kombinirana kategorija 'sve vrste nasilja' pokazuje da žrtve nasilja motiviranog predrasudama kao grupa u najvećoj mjeri prijavljuju veći psihološki uticaj, za razliku od žrtava nasilja motiviranog drugim razlozima kao grupa, ove dvije grupe žrtava imaju više sličnosti nego razlika u kontekstu svakog od mjerenja psihološkog uticaja.

Slika 12. Jačina psihološkog uticaja nasilne viktimizacije

Broj žrtava incidenta kod kojih postoji percepcija da su motivirani predrasudama = 189

Broj žrtava incidenta kod kojih ne postoji percepcija da su motivirani predrasudama = 100

Na kraju, korisno je razmotriti i jačinu psihološkog uticaja koji navode ispitanici koji su doživjeli nasilne incidente. Za četiri vrste nasilja u vezi sa kojima se postavljaju pitanja u okviru ankete kombinirane u jedinstvenu kategoriju 'sve vrste nasilja', kod žrtava napada kod kojih je postojala percepcija da su motivirani predrasudama je postojala veća vjerovatnoća da će kao grupa navesti da je uticaj na njih bio 'vrlo veliki', a manja vjerovatnoća da će navesti da je uticaj bio 'samo mali', za razliku od žrtava nasilja kod kojeg nije postojala percepcija motiviranosti predrasudama (Slika 12).

Iako je ovaj obrazac razlika dosljedan za tri od četiri različite vrste krivičnih djela u okviru kombinirane kategorije 'sve vrste nasilja', on ne postoji kod malog broja žrtava razbojništva.

Prijavljivanje incidentata policiji

Samo mali broj ispitanika koji su doživjeli nasilje tokom prethodnih 12 mjeseci – u okviru jedinstvene kombinirane kategorije 'sve vrste nasilja' – su naveli

da su oni ili neko drugi prijavili nasilje policiji. Iako se čini da je postojala veća vjerovatnoća prijavljivanja nasilja u slučaju percipiranog predrasudnog motiva – 32% u odnosu na 22% slučajeva nasilja bez percipiranog predrasudnog motiva – evidentna razlika između nasilnih incidenata sa predrasudnim motivom i bez ovog elementa ne bi bila potvrđena ukoliko bi se analizirala u skladu sa standardima statističke vjerovatnoće.

Kao što je bio slučaj i sa incidentima koji su uključivali uvrede, verbalne napade, uvredljivu gestikulaciju ili uznemiravanje na javnim mjestima koji su spomenuti nešto ranije u izvještaju, s obzirom na mali broj incidenata koji su uključivali nasilje i koji su prijavljeni policiji, podaci su nedovoljni da bi se analiziralo zadovoljstvo ispitanika reakcijom policije. Međutim, nešto kasnije u ovom izvještaju, u okviru odjeljka 'Rad policije na potencijalnim krivičnim djelima i incidentima', sve vrste incidenata koje su naveli ispitanici se kombiniraju kako bi se dobio dovoljno veliki broj slučajeva za uspješnu analizu zadovoljstva reakcijom policije.

Zaključci i preporuke

Od svih potencijalnih incidenata motiviranih predrasudama evidentiranim u bazi podataka o krivičnim djelima učinjenim iz mržnje Misije u periodu od maja 2013. do novembra 2022. godine, 136 incidenata je uključivalo fizičko nasilje. Za razliku od toga, u okviru *Istraživanja o neprijavlivanju krivičnih djela učinjenih iz mržnje za Bosnu i Hercegovinu* je zabilježeno 145 incidenata nasilja motiviranih predrasudama koje su ispitanici doživjeli na javnim mjestima samo za 12 prethodnih mjeseci od ukupnog uzorka od 2438 ispitanika. Vjerovatno bi veliki broj ovih incidenata mogao biti kvalificiran kao krivično djelo u skladu sa različitim odredbama krivičnih zakona u Bosni i Hercegovini o nasilničkom ponašanju ili ugrožavanju sigurnosti. Stoga se ističe

činjenica da je manje od trećine nasilnih incidenata prijavljeno policiji. To je posebno vrijedno istaći s obzirom na činjenicu da su ispitanici koji su doživjeli fizičko nasilje navodili ozbiljniju uznemirenost nakon viktimizacije u odnosu na neka druga potencijalna krivična djela i incidente koji se navode u ovom izvještaju.

Kako bi se osiguralo da žrtve nasilnih krivičnih djela mogu dobiti podršku i zadovoljenje pravde, bilo bi važno da policija i tužilaštva izvrše analizu razloga zašto se samo mali broj nasilnih incidenata prijavljuje organima krivičnog pravosuđa. Iako veliki broj žrtava donosi aktivnu odluku da ne prijavi incidente nasilja policiji, bilo bi korisno razmotriti mjere koje bi potencijalno mogle potaknuti žrtve da podnose prijave kako bi se osigurala pravda, ukoliko oni to žele.

7. ŠTETA PROUZROKOVANA KRIVIČNIM DJELOM I VANDALIZAM

Sastanci u okviru procjene potreba za *Istraživanje o neprijavlivanju krivičnih djela učinjenih iz mržnje za Bosnu i Hercegovinu* su ukazali na značaj rasvjetljavanja načina na koji se krivična djela učinjena iz mržnje manifestiraju u kontekstu štete i vandalizma počinjenog na građevinama i motiviranog predrasudama, uključujući i grafiti na saobraćajnoj infrastrukturi, kao što su saobraćajni znakovi i mostovi, baš kao i koliko je važno rasvijetliti na koji način se krivična djela učinjena iz mržnje manifestiraju u kontekstu interpersonalne viktimizacije. Međutim, jedno od stajališta koje je izraženo na sastancima u okviru procjene potreba je bilo da organi krivičnog gonjenja u BiH krivičnim djelima motiviranim predrasudama usmjernim na građevine pristupaju manje ozbiljno nego interpersonalnoj viktimizaciji. Ipak, njihov uticaj može biti značajan. *Istraživanje* je stoga analiziralo iskustva ispitanika i uticaj tri vrste štete prouzročene krivičnim djelom: namjerno oštećenje ili uništavanje imovine ispitanika; namjerno oštećenje nadgrobnih spomenika, spomenika ili grobova umrlih članova porodice; grafiti i vandalizam motivirane predrasudama.

Namjerno oštećenje ili uništavanje imovine ispitanika

Svim ispitanicima je postavljeno pitanje da li je neko u prethodnih 12 mjeseci namjerno ošteti ili uništi njihovu imovinu, kao što su ulazna vrata, prozori, zidovi ili drugi dijelovi njihove imovine ili njihovo vozilo, ukoliko ga imaju. Skoro 8%, odnosno 185 ispitanika je doživjelo štetu prouzrokovanu krivičnim djelom najmanje jednom tokom prethodnih 12 mjeseci. Većina ovih ispitanika (70%) je doživjela jedan incident štete prouzrokovane krivičnim djelom. Međutim, ona se desila dva puta u slučaju skoro četvrtine (24%) viktimiziranih osoba, a tri ili više

puta u slučaju malog dijela ispitanika (6%) tokom prethodnih 12 mjeseci. Ispitanici su naveli krađu ili pokušaj krađe u slučaju više od trećine (36%) svih incidenata.

Samo mali broj osoba koje su viktimizirane su smatrale da su incidenti motivirani predrasudama:

- 15%, ili 27 od 185 žrtava je smatralo da se to dijelom ili u potpunosti desilo zbog njihove etničke ili vjerske pripadnosti
- 10%, odnosno devet od 93 ispitanika koje su doživjele štetu prouzrokovanu krivičnim djelom smatraju da se to dijelom ili u potpunosti desilo zbog činjenice da su žene
- 11%, odnosno šest od 56 ispitanika sa invaliditetom, dugotrajnom bolešću ili zdravstvenim problemom koji su doživjeli štetu prouzrokovanu krivičnim djelom tokom prethodnih 12 mjeseci smatraju da je postojala motiviranost predrasudama na osnovu njihovog zdravstvenog stanja

Ukoliko se ovi podaci objedine u jednu kategoriju žrtava štete prouzrokovane krivičnim djelom sa percipiranim predrasudnim motivom, 34 ispitanika, odnosno manje od petine (18%) od 185 ispitanika koji su doživjeli najmanje jednom štetu prouzrokovanu krivičnim djelom tokom prethodnih 12 mjeseci, su uočili neki vid motiviranosti predrasudama u slučaju najozbiljnijeg incidenta. To čini tek nešto više od 1% svih ispitanika u okviru istraživanja. Kao što je to slučaj i kod drugih potencijalnih krivičnih djela i incidenata koji se navode u ovom izvještaju, ispitanici koji su doživjeli štetu prouzrokovanu krivičnim djelom za koje su smatrali da je motivirano predrasudama su naveli veći nivo uznemirenosti u odnosu na

žrtve štete prouzrokovane krivičnim djelom bez percipiranog predrasudnog motiva. Međutim, ovaj podatak treba koristiti s oprezom, s obzirom na mali broj žrtava štete prouzrokovane krivičnim djelom kod kojih postoji percepcija motiviranosti predrasudama. Isto tako treba istaći da obrazac razlika ne bi bio potvrđen standardima statističke vjerovatnoće, mada bi bio potvrđen većim uzorkom.

Na kraju, samo mali broj ispitanika (34%) koji su doživjeli štetu prouzrokovanu krivičnim djelom tokom prethodnih 12 mjeseci je navelo da su oni ili neko drugi to prijavili policiji. Postojala je nešto veća vjerovatnoća prijavljivanja incidenata kod kojih je postojala percepcija motiviranosti predrasudama – 38% u odnosu na 33% u slučaju incidenata bez percipiranog predrasudnog motiva. Međutim, ova razlika ne bi bila potvrđena, ukoliko bi se analizirala u skladu sa standardima statističke vjerovatnoće, a mali broj žrtava štete prouzrokovane krivičnim djelom koji su uočili motiviranost predrasudama također predstavljaju dodatan faktor za oprezno tumačenje bilo kakvih razlika.

Namjerno oštećenje nadgrobnih spomenika, spomenika ili grobova

Kada im je postavljeno pitanje da li je neko ‘namjerno ošteti ili oskrnavio nadgrobnii spomenik, spomenik ili grob umrlog člana porodice tokom zadnjih 12 mjeseci’, 58 ispitanika, odnosno tek nešto više od 2% svih ispitanika u okviru istraživanja je navelo da su doživjeli takav incident najmanje jednom. U slučaju većine njih, to se desilo samo jednom tokom prethodnih 12 mjeseci (83%), a u slučaju malog broja ispitanika više od jednom.

Pitanja o potencijalnoj motiviranosti predrasudama su bila ograničena na etničku ili vjersku pripadnost umrlog člana porodice. Treba istaći da je značajan broj ispitanika, odnosno 37 od 58 koji su naveli takve incidente, smatrao da su se desili dijelom ili u potpunosti zbog etničke ili vjerske pripadnosti umrlog člana porodice. Preko polovine ispitanika, odnosno 20 od 37 je smatralo da je to slučaj zbog riječi ili simbola koje su isrcitali počinitelji krivičnog djela. Sljedeći najčešće navođeni razlog koji je navelo 11 ispitanika je bio da ‘se to već dešavalo ranije’.

Ispitanici koji su doživjeli namjerno oštećenje ili skrnavljenje nadgrobnog spomenika, spomenika ili groba umrlog člana porodice, za koje su smatrali da su motivirani predrasudama vezanim za etničku ili vjersku pripadnost, su naveli veći nivo uznemirenosti u odnosu na žrtve takvih incidenata bez percipiranog predrasudnog motiva. Međutim, kao što je bio slučaj sa incidentima štete prouzrokovane krivičnim djelom, i sa ovim rezultatom treba postupati s oprezom, s obzirom na mali broj ispitanika koji su naveli incidente oštećenja ili skrnavljenja nadgrobnog spomenika, spomenika ili groba, za koje su smatrali da su motivirani predrasudama. Osim toga, obrazac razlika ne bi bio potvrđen standardima statističke vjerovatnoće, mada bi bio potvrđen većim uzorkom.

Na kraju, samo mali broj (38%) ispitanika koji su doživjeli štetu ili skrnavljenje groba, nadgrobnog spomenika ili spomenika umrlog člana porodice tokom zadnjih 12 mjeseci je naveo da su oni ili neko drugi incident prijavili policiji. Postojala je donekle veća vjerovatnoća prijave u slučaju incidenata kod kojih je postojala percepcija motiviranosti predrasudama na osnovu etničke pripadnosti – 43% u odnosu na 27% kod incidenata kod kojih nije bilo takve percepcije. Međutim, s obzirom na mali broj žrtava ovakvih incidenata, ova razlika se mora tumačiti s oprezom. Isto tako treba istaći da uočljive razlike ne bi bile potvrđene standardima statističke vjerovatnoće, mada bi bile potvrđene većim uzorkom.

Grafiti i vandalizam motivirani predrasudama

Tijela za javno zdravlje prepoznaju činjenicu da građevinski objekti utiču na dobrobit ljudi. Grafiti sa predrasudnim motivom i druge vrste štete prouzrokovane krivičnim djelom u tom smislu mogu uticati na cjelokupnu zajednicu i povećati strah ljudi od kriminala, što može dovesti do tzv. izbjegavajućeg ponašanja. Ovaj problem se obično isključuje iz istraživanja koja se tradicionalno fokusiraju na interpersonalnu viktimizaciju. Ipak, jedno od stajališta izraženih na sastancima u okviru procjene potreba je bilo da organi krivičnog pravosuđa imaju manje ozbiljan pristup vandalizmu motiviranom predrasudama usmjerenom na građevinske objekte, uključujući saobraćajnu infrastrukturu kao što su saobraćajni znakovi i mostovi. Stoga je *Istraživanje o neprijavljivanju krivičnih djela učinjenih iz mržnje za*

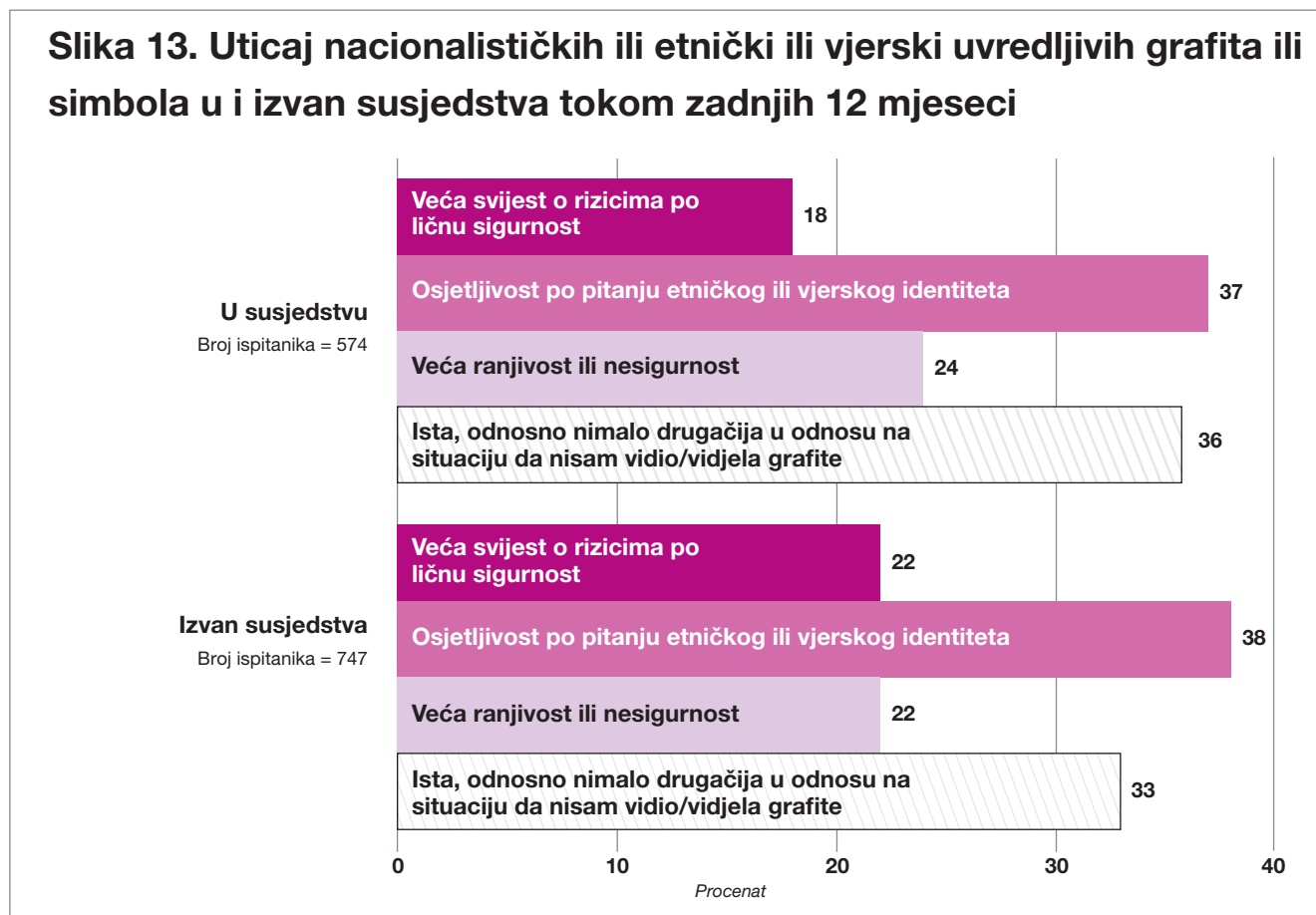
Bosnu i Hercegovinu obuhvatalo pitanja koja za cilj imaju rasvijetliti ovaj problem i istražiti njegov uticaj.

Svim ispitanicima je postavljeno pitanje o tome u kojoj mjeri vandalizam, grafiti ili drugi vidovi namjernog oštećenja imovine ili vozila u njihovom susjedstvu (na udaljenosti od njihovog doma) predstavljaju problem. Isto tako im je postavljeno pitanje o tome da li su tokom prethodnih 12 mjeseci uočili uvredljive grafite ili simbole na nacionalnoj, etničkoj ili vjerskoj osnovi na zidovima, autobuskim

ali ne beznačajan broj osoba (18%) je naveo da to predstavlja prilično velik ili vrlo velik problem. Skoro četvrtina (24%) ispitanika je uočila uvredljive grafite na nacionalnoj, etničkoj ili vjerskoj osnovi u svom susjedstvu tokom prethodnih 12 mjeseci. Veći broj njih (31%) je primijetio takve grafite i izvan svog susjedstva.

Postojao je očigledan uticaj za mnoge od ispitanika koji su uočili uvredljive grafite na nacionalnoj, etničkoj ili vjerskoj osnovi u svom susjedstvu i izvan njega (Slika 13).

Slika 13. Uticaj nacionalističkih ili etnički ili vjerski uvredljivih grafita ili simbola u i izvan susjedstva tokom zadnjih 12 mjeseci

stajalištima, saobraćajnim znakovima i drugim strukturama na ulicama i javnim područjima, unutar i izvan njihovog susjedstva.

Jedna trećina (33%) ispitanika je navela da vandalizam, grafiti i drugi vidovi namjernog oštećenja imovine ili vozila u njihovom susjedstvu uopće ne predstavljaju problem. Međutim, mali,

Dok je otprilike jedna trećine ispitanika navela da su se osjećali isto, odnosno bez razlike, kao i da nisu vidjeli grafite, malo više od trećine njih je navelo da je to dovelo do toga da su bili svjesni svog etničkog i vjerskog identiteta, oko petina je navela da su se osjećali ranjivijim i nesigurnijim, a manji dio njih da su bili u većoj mjeri svjesni rizika po vlastitu sigurnost.

Zaključci i preporuke

Od svih incidenata sa potencijalnom motiviranošću predrasudama koji su evidentirani u bazi podataka o krivičnim djelima učinjenim iz mržnje Misije u periodu od maja 2013. do novembra 2022. godine, 16%, odnosno 246 incidenata je uključivalo neki vid štete prouzrokovane krivičnim djelom. Treba istaći da su, za razliku od toga, 34 ispitanika u *Istraživanju o neprijavlivanju krivičnih djela učinjenih iz mržnje za Bosnu i Hercegovinu* navela da je neko namjerno ošteti ili uništio njihovu imovinu, kao što su ulazna vrata, prozori, zidovi ili drugi dijelovi njihove imovine ili njihovo vozilo, u incidentima za koje su smatrali da su motivirani predrasudama, ali se ovo odnosi samo na prethodnih 12 mjeseci. Također, 34 žrtve iz uzorka su samo mali dio stanovništva. Stoga je problem štete prouzrokovane krivičnim djelom motiviranim predrasudama vjerovatno daleko rasprostranjeniji nego što je to zabilježeno u okviru *Istraživanja o neprijavlivanju krivičnih djela učinjenih iz mržnje za Bosnu i Hercegovinu*. Međutim, treba istaći da je, bez obzira na činjenicu da vjerovatno svaki incident koji je uključivao štetu prouzrokovanu krivičnim djelom predstavlja krivično djelo u skladu sa različitim krivičnim zakonima u BiH, samo oko trećine žrtava navelo da su podnijele prijavu policiji ili drugom

organu. Stoga je od najvećeg značaja da policija i lokalne vlasti promoviraju prijavljivanje takvih krivičnih djela od strane žrtava i svjedoka. Objavljivanje priča o pozitivnim iskustvima vezanim za podnošenje prijave koje su dovele do uspješnog ishoda po pitanju postizanja pravde mogu potencijalno potaknuti žrtve da podnesu prijavu.

Iako su pitanja vezana za oštećenje imovine ispitanika prouzrokovano krivičnim djelom obično uključena u istraživanja o viktimizaciji, problem štete i vandalizma motiviranih predrasudama usmjerenih na druge vrste građevinskih objekata je obično izvan obima takvih istraživanja koja se obično ograničavaju na interpersonalnu viktimizaciju. *Istraživanje o neprijavlivanju krivičnih djela učinjenih iz mržnje za Bosnu i Hercegovinu* stoga na koristan način rasvjetljava dva aspekta ovog problema: posrednu viktimizaciju koja je rezultat namjernog oštećenja nadgrobnog spomenika, spomenika ili groba umrlog člana porodice i grafita i vandalizma motiviranih predrasudama. S obzirom na očigledan uticaj ovih vrsta štete prouzrokovane krivičnim djelom na zajednicu, važno je da relevantni organi preispitaju kapacitete koje imaju za brzu reakciju s ciljem popravke štete, uklanjanja grafita i da unaprijede svoj odgovor na ovaj problem, ako je to potrebno.

8. IZAZIVANJE MRŽNJE, RAZDORA I NETRPELJIVOSTI

Sastanci sa relevantnim akterima u okviru procjene potreba koji su održani u cilju prikupljanja informacija za pripremu i provedbu *Istraživanja o neprijavlivanju krivičnih djela učinjenih iz mržnje za Bosnu i Hercegovinu* su ukazali na to da postoji osjećaj nesigurnosti među stanovništvom zbog općeg narativa netrpeljivosti u političkom diskursu, u štampanim, tv i radijskim te elektroničkim medijima, u odjeljcima sa komentarima na vijesti na internetu, na društvenim medijima i u svakodnevnom životu. Ponekad ovaj narativ uključuje nacionalističku retoriku, verbalizaciju međuetničkog konflikta, neprijateljstva i bijesa, zagovaranje rasne, etničke i vjerske mržnje i poticanje na nasilje. Sve ovo su manifestacije 'govora mržnje' u skladu sa definicijom međunarodnih tijela za zaštitu ljudskih prava.¹⁷ Čini se da je eskalacija govora mržnje u BiH povezana sa predizbornim kampanjama, komemoracijama vezanim za zločine počinjene tokom oružanog sukoba od 1992. do 1995. godine, vjerskim i državnim praznicima, kao i određenim sportskim događajima, kao što su fudbalske i košarkaške utakmice sa grupama neprijateljski nastrojenih navijača.

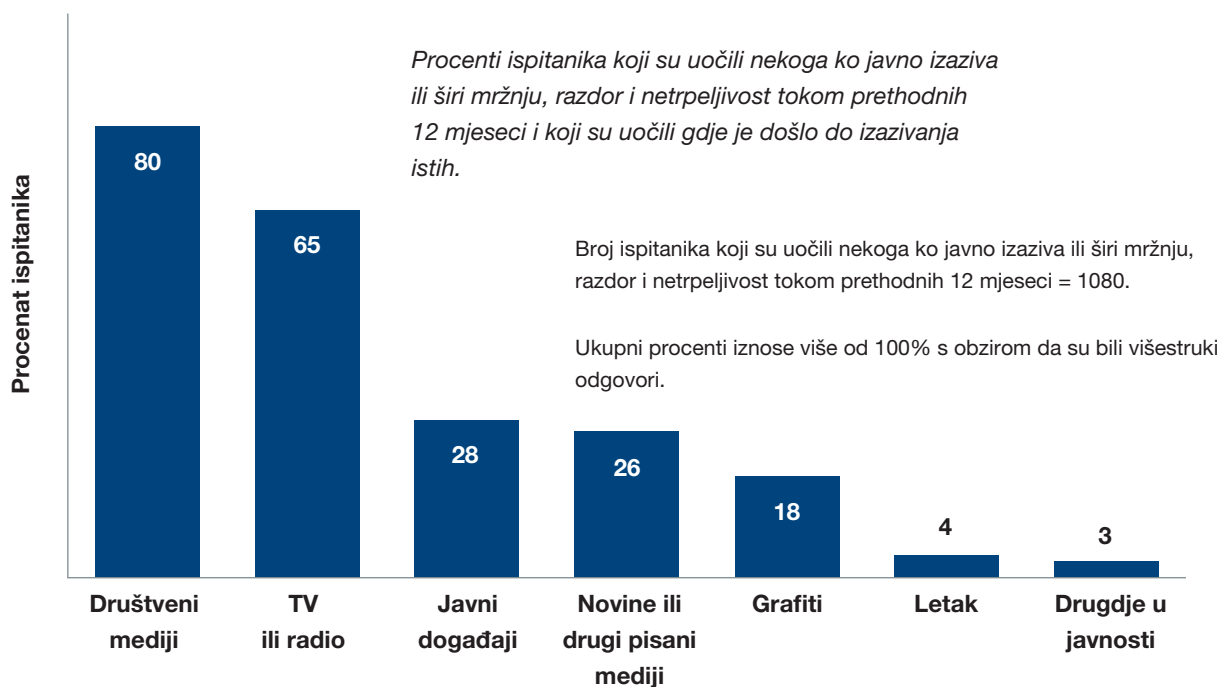
Svijest o izazivanju mržnje, razdora i netrpeljivosti

Izazivanje mržnje je najgori i najopasniji aspekt narativa netrpeljivosti. U skladu s tim, s obzirom na to u kojoj mjeri se na sastancima u okviru procjene potreba isticao odnos između narativa netrpeljivosti u javnom diskursu i raširenog osjećaja nesigurnosti, svim ispitanicima je postavljeno pitanje da li su 'uočili nekoga ko je javno izazivao ili širio mržnju, razdor i netrpeljivost tokom zadnjih 12 mjeseci', te, ukoliko jesu, kako je to uticalo na njihov osjećaj lične sigurnosti i osjećaja po pitanju njihove etničke ili vjerske pripadnosti.

Značajan broj ispitanika – 44% – je naveo da su svjedočili takvom izazivanju mržnje, razdora i netrpeljivosti u prethodnih 12 mjeseci. Prema ispitanicima, društvene mreže, televizija i radio su glavni mediji za širenje izazivanja mržnje, razdora i netrpeljivosti (Slika 14).

¹⁷ U svojoj *Strategiji i akcionom planu protiv govora mržnje za 2019. godinu*, Ujedinjene nacije navode da pod govorom mržnje podrazumijevaju: „... svaku vrstu usmene, pismene komunikacije ili ponašanja koje napada ili koristi pežorativan ili diskriminatoran jezik pri upućivanju na određenu osobu ili grupu na osnovu onoga što su, odnosno, na osnovu njihove vjere, etničke pripadnosti, nacionalnosti, rase, boje kože, porijekla, roda ili drugog faktora identiteta“. (s. 2): *Strategija i plan Ujedinjenih nacija protiv govora mržnje*, 18. juni, sažetak: UN Strategy and Plan of Action on Hate Speech 18 June SYNOPSIS.pdf

Slika 14. Gdje dolazi do izazivanja mržnje, razdora i netrpeljivosti

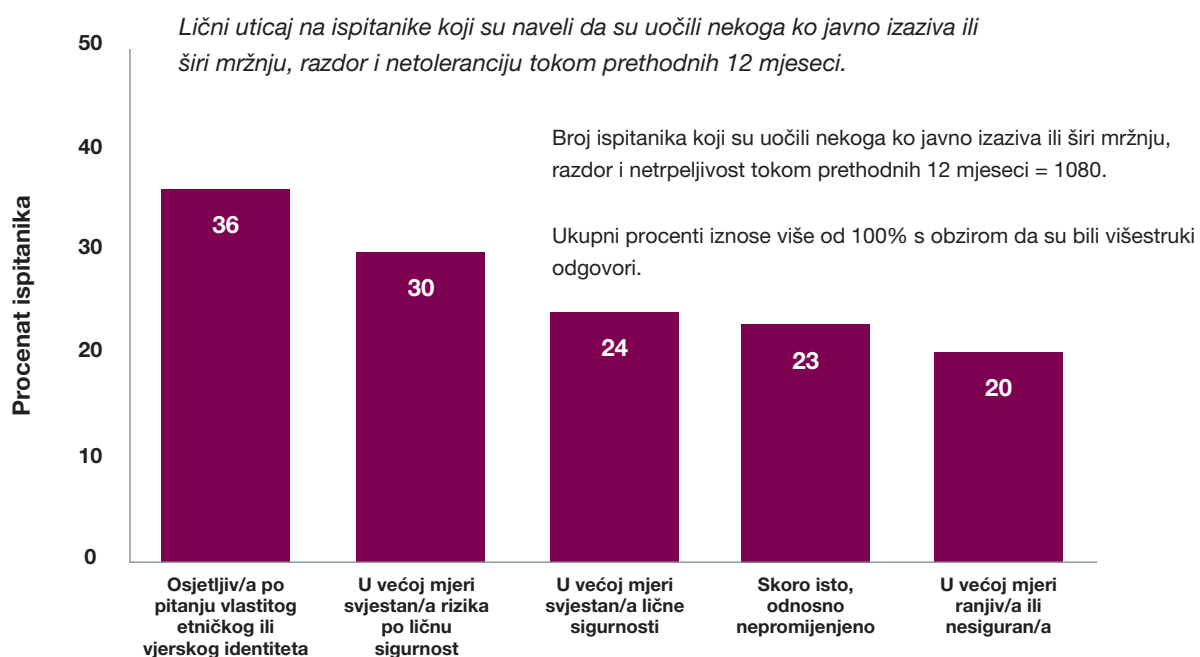

Uticaj

Negativni uticaj koji izazivanje mržnje ima na klimu nesigurnosti je jasno vidljiv na temelju rezultata ankete. Dok je oko četvrtina ispitanika koji su uočili izazivanje mržnje, razdora ili netrpeljivosti tokom

prethodnih 12 mjeseci navela da to nije uticalo na njih, drugi ispitanici su naveli određeni uticaj. Preko trećine njih je izjavilo da ih je to učinilo više svjesnim njihovog etničkog ili vjerskog identiteta. Neki su bili svjesniji lične sigurnosti i rizika. Drugi su se osjećali ranjivije ili nesigurnije (Slika 15).

Slika 15. Uticaj izazivanja mržnje, razdora i netolerancije

Zaključci i preporuke

Rezultati *Istraživanja o neprijavlivanju krivičnih djela učinjenih iz mržnje za Bosnu i Hercegovinu* ukazuju na potencijalno široko rasprostranjenu javnu izloženost izazivanju mržnje, razdora i netrpeljivosti, i pružaju dokaze o tome kako takva izloženost može doprinijeti generalnom osjećaju nesigurnosti. Moguće je da veliki dio mržnje, razdora i netrpeljivosti koji su istakli ispitanici u okviru istraživanja ne spada u domen krivičnog zakona. Međutim, isto tako je vjerovatno da bi se dio izazivanja mržnje mogao procesuirati u skladu sa različitim krivičnim zakonima u BiH.¹⁸ Međutim, treba istaći da postojeće odredbe krivičnih zakona definiraju izazivanje mržnje u kontekstu nacionalne, rasne ili vjerske mržnje, razdora ili netrpeljivosti. Iako se odredbe krivičnih zakona koje se odnose na izazivanje mržnje, razdora ili netrpeljivosti potencijalno odnose i na izazivanje mržnje protiv drugih dijelova društva, od ključnog

je značaja da se revidiraju i dopune odredbe kako bi se osiguralo da svako izazivanje mržnje, razdora i netrpeljivosti prema osobama na osnovu karakteristika njihovog socijalnog identiteta bude uključeno u krivične zakone kako bi se na inkluzivniji način djelovalo protiv rasprostranjenih slučajeva izazivanja mržnje, razdora i netrpeljivosti. Nadalje, u svrhu transparentnosti, potrebno je objaviti napredak po pitanju provođenja preporuke Evropske komisije protiv rasizma i netolerancije (ECRI) iz 2017. godine da vlasti trebaju „zajedno sa relevantnim grupama civilnog društva i međunarodnim organizacijama izraditi sveobuhvatnu strategiju za borbu protiv govora mržnje“.¹⁹ Također, u svrhu transparentnosti, takav pregled napretka treba uključivati informacije o broju i prirodi slučajeva izazivanja mržnje, razdora i netrpeljivosti koji su prijavljeni organima vlasti i mjerama koje su poduzete – uključujući informacije o krivičnom gonjenju, osudama i kaznama.

¹⁸ Krivični zakon Bosne i Hercegovine: član 145a *Izazivanje nacionalne, rasne i vjerske mržnje, razdora i netrpeljivosti*; Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine: član 163. *Izazivanje nacionalne, rasne i vjerske mržnje, razdora ili netrpeljivosti*; Krivični zakonik Republike Srpske: član 359. *Javno izazivanje i podsticanje nasilja i mržnje*; Krivični zakon Brčko distrikta Bosne i Hercegovine: član 160. *Izazivanje nacionalne, rasne i vjerske mržnje, razdora ili netrpeljivosti*.

¹⁹ Evropska komisija protiv rasizma i netolerancije (ECRI), *Report on Bosnia and Herzegovina (fifth monitoring cycle)* (Izveštaj o Bosni i Hercegovini – peti ciklus praćenja) (2017.), paragraf 37, s. 18: ECRI_report_FR (coe.int)

9. RAD POLICIJE I ZADOVOLJSTVO ŽRTAVA RADOM POLICIJE

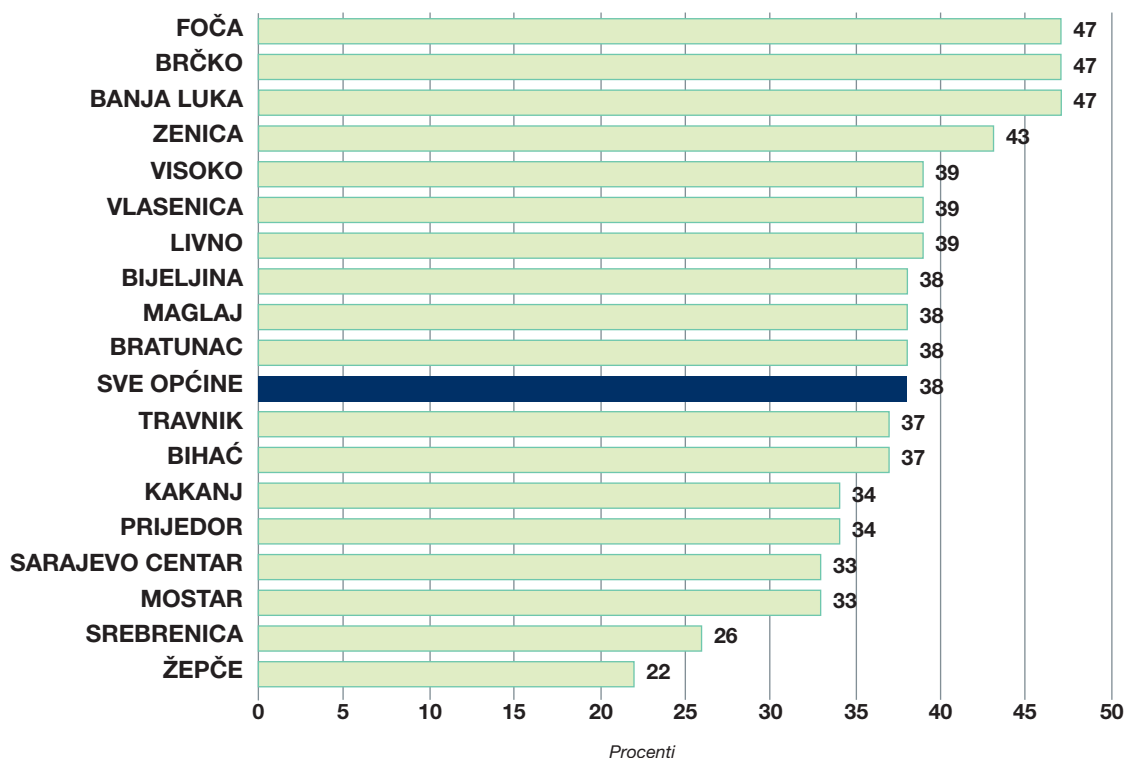
Sposobnost policije da spriječi i bori se protiv kriminala u velikoj mjeri zavisi od spremnosti javnosti na saradnju. Takva saradnja može zavistiti od nivoa pravičnosti, nepristrasnosti i poštovanja koje ljudi percipiraju tokom svojih susreta sa policijom. Iskustvo žrtava koje prijavljuju krivična djela policiji također može biti važno za povjerenje javnosti u sistem krivičnog pravosuđa i kontinuirano učešće u njegovim postupcima. *Istraživanje o neprijavlivanju krivičnih djela učinjenih iz mržnje za Bosnu i Hercegovinu* je stoga sadržavalo određena pitanja koja su za cilj imala procjenu stavova šire javnosti prema policiji općenito, ali i konkretnog zadovoljstva žrtava potencijalnih krivičnih djela i incidenata prijavljenih policiji.

Iskustvo sa policijskim zaustavljanjem

Svim ispitanicima je postavljeno pitanje da li ih je u prethodnih 12 mjeseci policija zaustavila, pregledala ili ispitala dok su se vozili autom, motorom, biciklom, javnim prevozom ili su išli pješice. Znatno više od trećine svih ispitanika (38%) je navelo da su zaustavljeni.

Na pitanje kada su zadnji put zaustavljeni u prethodnih 12 mjeseci, velika većina (86%) je navela da su zaustavljeni dok su se vozili autom. Među malim brojem onih koji su zaustavljeni dok su se kretali pješice, kod muškaraca je postojala dvostruko veća vjerovatnoća nego kod žena da će

Slika 16. Procenti ispitanika koje je policija zaustavila tokom zadnjih 12 mjeseci po općinama

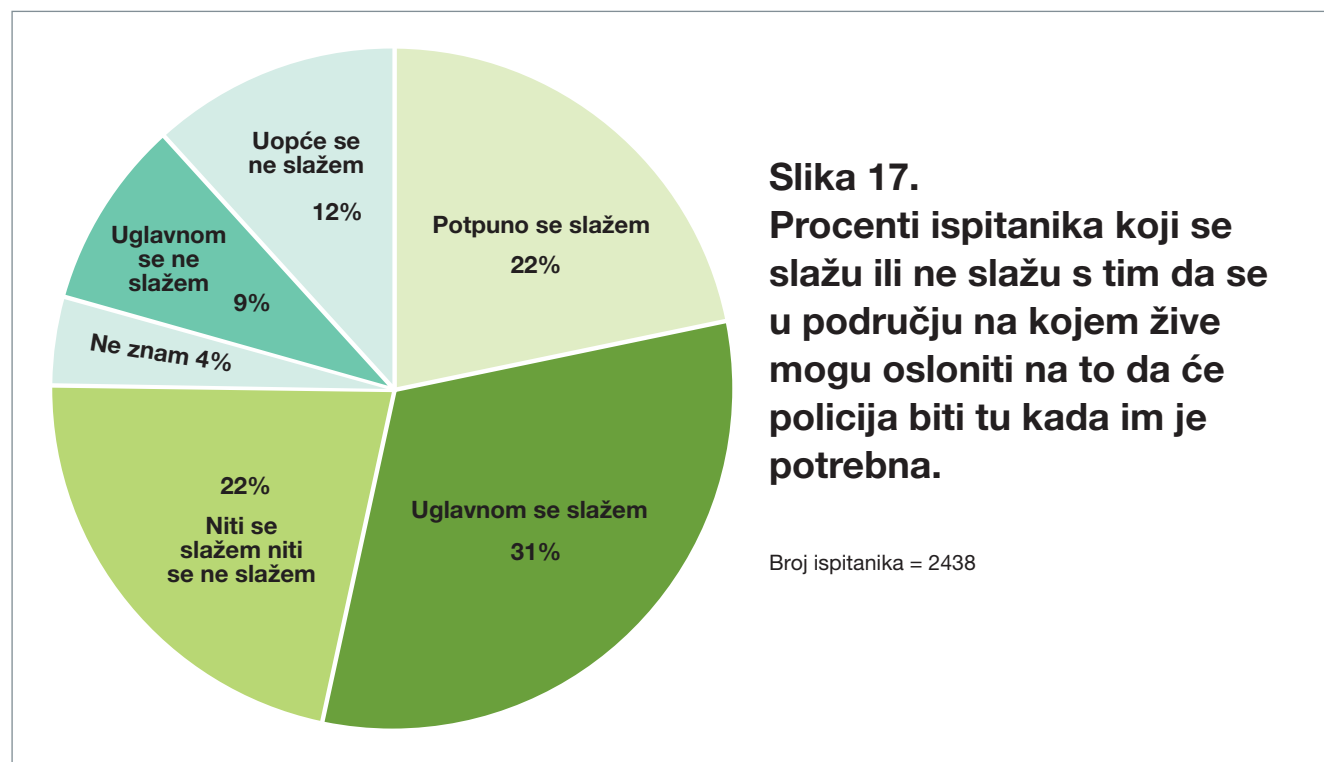
biti zaustavljeni (11% muškaraca : 5% žena). Samo mali broj onih koji su zaustavljeni (2%) su smatrali da su zaustavljeni zbog etničke ili vjerske pripadnosti.

Bilo je razlike kada je u pitanju učestalost policijskog zaustavljanja između općina odabranih za istraživanje. Brčko distrikt BiH, Foča i Banja Luka su imali najveće stope, a Srebrenica i Žepče najniže (Slika 16).

(56%), Travniku (54%), Zenici (52%) i Bratuncu (51%) policija zaustavila tokom prethodnih 12 mjeseci.

Zadovoljstvo radom policije

Više od polovine ispitanika (54%) je navelo da se 'potpuno slažu' ili 'uglavnom slažu' da se na području u kojem žive mogu osloniti na to da će policija biti tu kada im je potrebna. Mali broj ispitanika je naveo da se s tim 'uglavnom ne slažu' ili 'nikako ne slažu'.

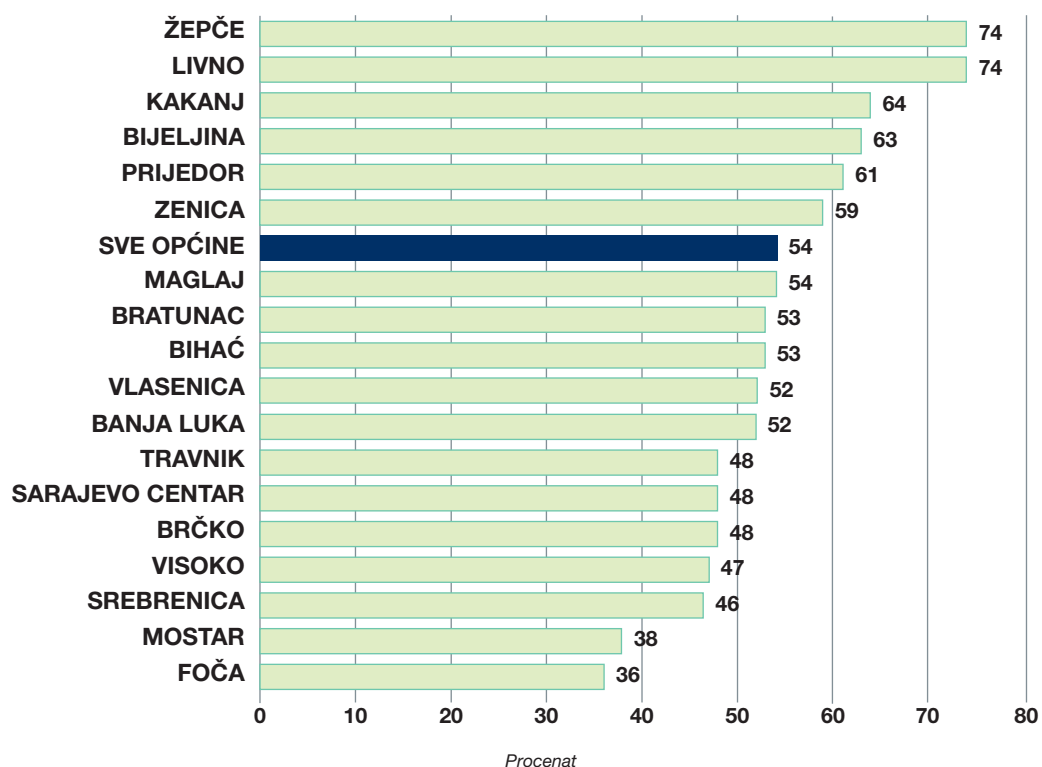
Ukoliko se objedine sve općine uključene u istraživanje, kod muškaraca je postojala veća vjerovatnoća nego kod žena da će navesti da ih je policija zaustavila, pregledala ili ispitala – skoro polovina svih ispitanika muškog spola je navela da su zaustavljeni (47% muškaraca u odnosu na 30% žena). Veća stopa zaustavljanja muškaraca je očigledna u većini općina uključenih u istraživanje (osim u slučaju Bihaća i Livna, iako veće stope zaustavljanja žena u ove dvije općine nisu mogle biti potvrđene u skladu sa standardima statističkog značaja). Ono što treba istaći je da je više od polovine svih ispitanika muškog spola koji žive u Banjaluci (60%), Brčko distriktu BiH (59%), Foči

Preostali ispitanici su bili neutralni ili su izabrali odgovor 'ne znam' (Slika 17).

Postoje određene razlike između općina kada je u pitanju mišljenje ljudi o tome koliko se mogu osloniti na policiju u slučaju potrebe. Dok su, na primjer, skoro tri četvrtine ispitanika iz Livna i Žepča navele da se mogu osloniti na to da će policija biti tu kada im je potrebna, tek nešto preko trećine ispitanika iz Foče i Mostara su imali isto mišljenje (Slika 18).

Generalno uglavnom pozitivan stav prema policiji je također uočljiv kada je u pitanju percepcije pravičnosti policijskog postupanja. Na pitanje da li

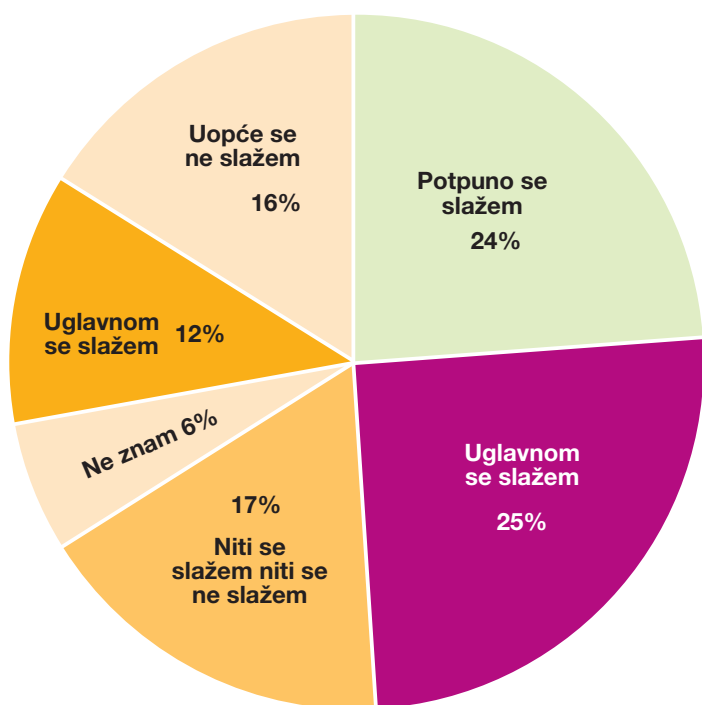
Slika 18. Procenti ispitanika koji se slažu s tim da se mogu osloniti na to da će policija biti tu kada im je potrebna, prema općinama

se 'slažu ili ne slažu da policija na području u kojem žive prema svakome postupa pravično, bez obzira na to ko su', skoro polovina (49%) ispitanika je navela da se s tim 'potpuno slažu' ili 'uglavnom slažu'. Preko četvrtina njih (28%) se nije složila, a preostali

ispitanici su bili neutralni ili su izabrali odgovor 'ne znam' (Slika 19).

Kada je ispitanicima koje je policija zaustavila tokom prethodnih 12 mjeseci postavljeno pitanje o tome

Slika 19. Procenti ispitanika koji se slažu s tim da se na području u kojem žive policija prema svima ophodi na fer način, bez obzira na to ko su.

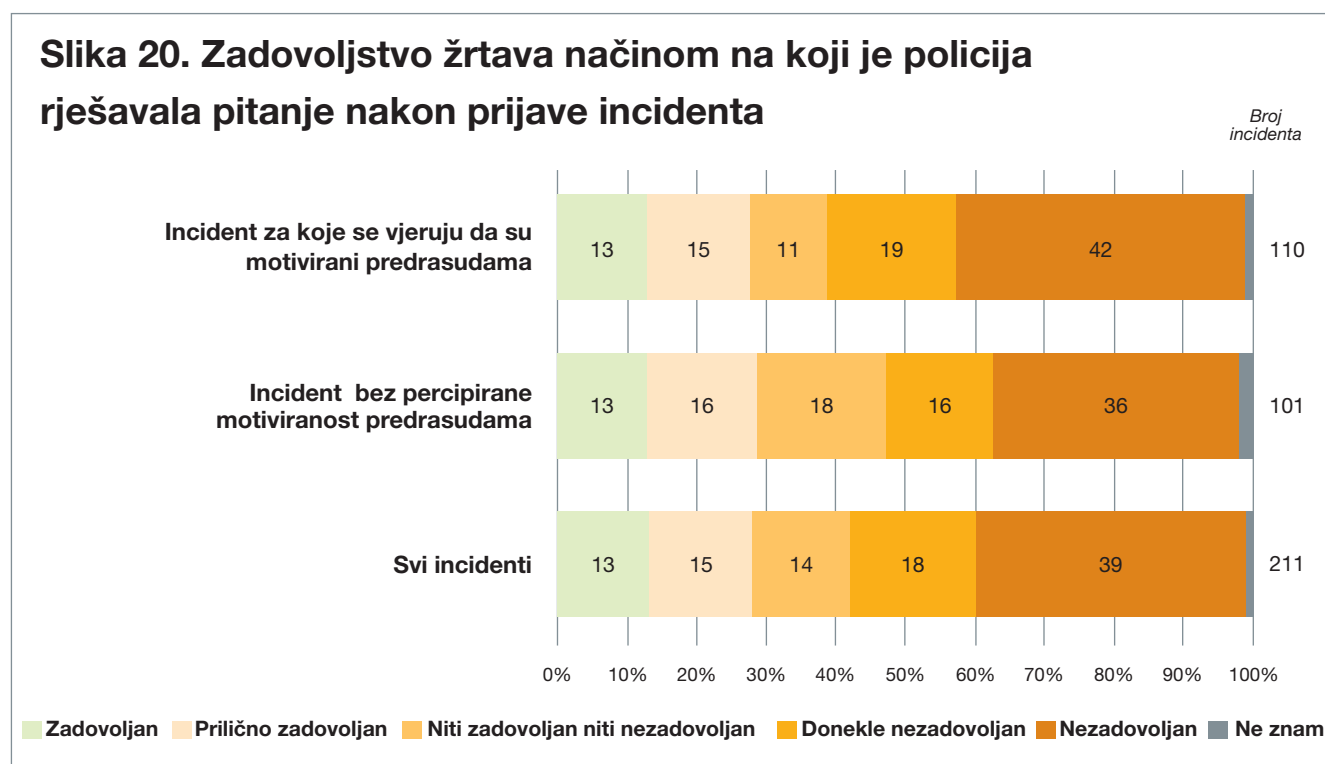
Broj sipitanika = 2438

koliko su policijski službenici bili uljudni prema njima zadnji put kada su zaustavljeni, skoro tri četvrtine ispitanika je navelo da je policija bila 'vrlo uljudna' (37%) ili 'prilično uljudna' (35%). Tek nešto više od petine (21%) ispitanika je bilo neutralno, navodeći da policija nije bila 'niti uljudna niti neuljudna'. Samo mali broj ispitanika je naveo da je policija bila 'prilično neuljudna' (4%) ili 'vrlo neuljudna' (2%).

Stajališta žrtava potencijalnih krivičnih djela i incidenata prijavljenih policiji

incidenata kod kojih nije postojala percepcija motiviranosti predrasudama, ova mala razlika ne bi bila potvrđena standardima statističke vjerovatnoće.

Anketna pitanja su omogućila analizu potencijalnih razloga za nezadovoljstvo žrtava incidenata koje su podnijele prijavu, sa postupanjem policije. Postoji jaka i očigledna poveznica između zadovoljstva žrtava i informiranosti (Slika 21). One osobe koje su smatrale da uopće nisu dobro informirane su izrazile najmanje zadovoljstvo. One osobe koje su

Na kraju, korisno je razmotriti stajališta ispitanika koji su doživjeli potencijalna krivična djela ili incidente tokom prethodnih 12 mjeseci koji su prijavljeni policiji (Slika 20). Ova stajališta o policiji su manje pozitivna nego generalno stajališta ispitanika o kojima je bilo govora do sada.

U slučaju svih incidenata, više ispitanika ukupno je bilo nezadovoljno ili donekle nezadovoljno postupanjem policije u odnosu na broj ispitanika koji su bili zadovoljni ili prilično zadovoljni. Iako se čini da postoje indicije o tome da su žrtve incidenata kod kojih je postojala percepcija motiviranosti predrasudama blago nezadovoljnije od žrtava

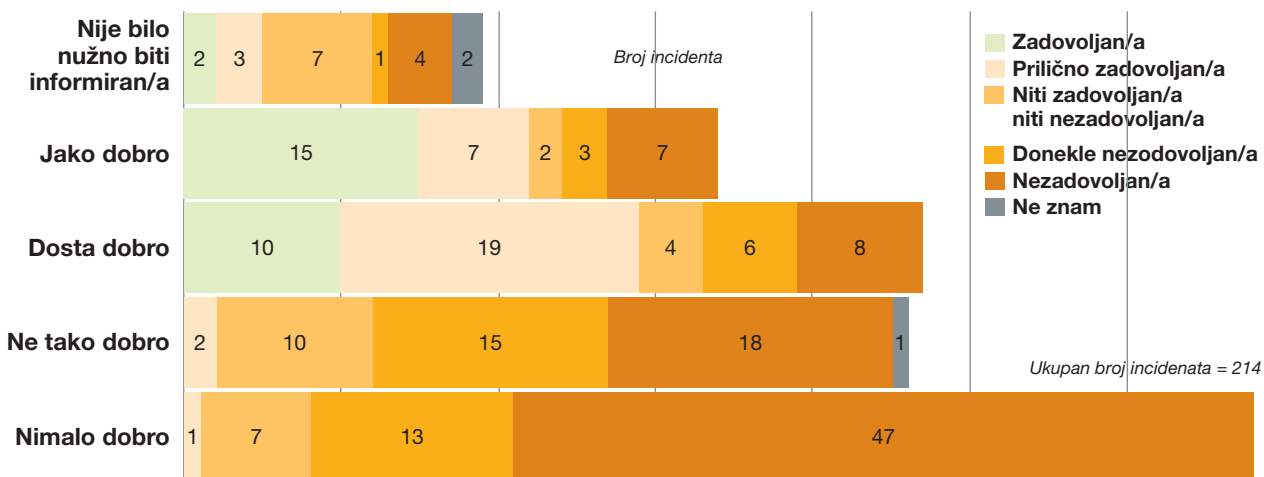
smatrale da su dobro informirane su izrazile najveći nivo zadovoljstva. Međutim, žrtve preko polovine (53%) incidenata koji su prijavljeni policiji su općenito navele da nisu bile nikako informirane ili nisu bile dobro informirane o napretku po pitanju njihovog slučaja. Broj prijavljenih žrtava je nažalost previše mali da bi se provelo pouzdano poređenje za ovo mjerenje između žrtava krivičnih djela i incidenata sa ili bez percipiranog predrasudnog motiva.

Zaključci i preporuke

Rezultati ankete pokazuju da su ispitanici općenito najvećim dijelom imali pozitivan stav prema policiji,

Slika 21. Veza između zadovoljstva radom policije i mišljenja žrtava o tome koliko su dobro bile informirane o napretku njihovog slučaja u vezi sa prijavljenim krivičnim djelima i incidentima

Mišljenje žrtava o tome koliko su dobro bile informirane od strane policije

s obzirom da su izrazili značajan nivo podrške za stav da se na policiju 'može osloniti da će biti tu' kada je potrebna i uvjerenje da se policija prema svima ophodi na pravičan način. Ti rezultati mogu ukazivati na značajno povjerenje šire javnosti u policiju. Međutim, značajno je da je ovaj općenito pozitivan stav u suprotnosti sa manje pozitivnim stavovima žrtava potencijalnih krivičnih djela i incidenata prijavljenih policiji, koje su izrazile visok nivo nezadovoljstva. Jedno od anketnih pitanja o potencijalnom nezadovoljstvu se odnosilo na to u kojoj mjeri su žrtve smatrale da su informirane o napretku njihovog slučaja. Postoji jasna veza između zadovoljstva žrtava i nivoa informiranosti: one žrtve koje su smatrale da nisu dobro informirane – što je bilo više od polovine žrtava potencijalnih krivičnih djela i incidenata prijavljenih policiji – su izrazile najmanji nivo zadovoljstva.

U međunarodnoj literaturi o krivičnim djelima učinjenim iz mržnje je prepoznato da je jedna od najvažnijih stvari koju žrtve žele redovna informiranost o napretku njihovog slučaja nakon prijavljivanja krivičnog djela policiji ili drugim organima – čak i ukoliko nije ostvaren napredak u istrazi. Informiranje žrtava je odgovornost policije, tužilaštava i sudova.²⁰

Stoga je od ključne važnosti da organi krivičnog pravosuđa preispitaju i revidiraju učinkovitost svojih metoda kako bi se osiguralo da se sve žrtve pitaju za mišljenje i da su informirane, kao što je to, na primjer, propisano članom 6. ('Pravo žrtava na informiranost o njihovom slučaju') *Direktive EU o pravima žrtava*.²¹ Takva revizija bi se mogla provesti u kontekstu šire procjene u osiguravanju prava drugih žrtava, kao što je navedeno i u Direktivi.

²⁰ OSCE ODIHR (2021.) *Hate Crime Victim Support. Policy Brief* (Podrška žrtvama krivičnih djela učinjenih iz mržnje. Sažetak politike) (Varšava: ODIHR, 2021.), s. 21-22.

²¹ Direktiva 2012/29/EU Evropskog parlamenta i Vijeća o uspostavi minimalnih standarda za prava, potporu i zaštitu žrtava krivičnih djela te o zamjeni Okvirne odluke Vijeća 2001/220/JHA

10. UČEŠĆE ROMA U ISTRAŽIVANJU – DOŽIVLJENA POTENCIJALNA KRIVIČNA DJELA I INCIDENTI

Tokom sastanaka u okviru procjene potreba u svrhu *Istraživanja o neprijavlivanju krivičnih djela učinjenih iz mržnje za Bosnu i Hercegovinu* su iznesene različite informacije o iskustvu romskih zajednica u Bosni i Hercegovini kada je u pitanju viktimizacija usljed krivičnih djela motiviranih predrasudama. Učesnici su se složili da je upotreba govora mržnje protiv Roma uobičajena. Međutim, jedno od stajališta je bilo da ne postoji tako veliki broj napada na Rome u BiH koji su motivirani predrasudama kao što je to slučaj u drugim zemljama u regiji. Drugo, suprotno stajalište koje je izneseno je bilo da se krivična djela učinjena iz mržnje protiv romskih zajednica dešavaju često, ali da policija i tužilaštva takva krivična djela tretiraju kao prekršaje i posvećuju im malo pažnje. Pored toga, navedeno je da nema velikog političkog interesa za borbu protiv krivičnih djela učinjenih iz mržnje prema Romima te da je taj nedostatak interesa dio opće političke i institucionalne ravnodušnosti prema situaciji u kojoj se nalaze romske zajednice u BiH. Jedna od posljedica koja je navedena na sastancima u okviru procjene potreba je da navodna ravnodušnost prema viktimizaciji usljed krivičnog djela učinjenog iz mržnje koju doživljavaju romske zajednice izaziva osjećaj nesigurnosti i da je narušila povjerenje u sistem krivičnog pravosuđa – što dokazuje neprijavlivanje krivičnih djela učinjenih iz mržnje kada se dese.

Treba istaći da javno dostupni dokazi o viktimizaciji Roma u BiH jedva da postoje, što onemogućava provjeru ovih tvrdnji. U okviru *Istraživanja o neprijavlivanju krivičnih djela učinjenih iz mržnje za Bosnu i Hercegovinu* se stoga nastojao istražiti ovaj problem na jedinstven način, a podrazumijevao je osiguravanje dovoljno velikog uzorka Roma kako bi se njihovo iskustvo analiziralo na adekvatan način.

Ključni rezultati analize su predstavljeni u ovom odjeljku izvještaja.

Napomena o metodologiji

Kako bi se predstavili ključni rezultati istraživanja koji se odnose na ispitanike Rome, korisno je istaći da se kompanija (Valicon) koja je angažirana za provedbu terenskog dijela istraživanja suočila sa određenim izazovima. Nekoliko predstavnika romskih zajednica im je potvrdilo da je nepovjerenje zajednica dosta izraženo, jer postoji percepcija da su provedena brojna istraživanja u koja su uključeni, ali da od njih nisu imali nikakve koristi. Poseban izazov predstavljaju situacije kada ovakvu percepciju imaju lideri zajednice i kada bez njihove saradnje nije moguće provoditi istraživački rad. Kako bi privukla ispitanike iz romskih zajednica, ali i osigurala saradnju lidera zajednica, kompanija Valicon je neke od članova romske populacije u općinama odabranim za istraživanje zaposlila kao anketare, zajedno sa drugim anketarima koji posjeduju značajno iskustvo rada sa romskim zajednicama.

Ukupno 189 Roma je pristalo da učestvuje u istraživanju – manje od očekivanog broja, ali dovoljno za indikativnu analizu njihovih iskustava u vezi sa viktimizacijom usljed potencijalnih krivičnih djela. Većina je odabrana metodom uzorka snježne grude kroz intervju uživo, umjesto korištenja *online panela* „JaZnam“ kompanije Valicon, u kojem je učestvovalo samo mali broj Roma.

Ispitanici su odabrani iz 10 od 18 općina koje su obuhvaćene istraživanjem. Međutim, u dvije općine je odabran samo jedan ispitanik, u drugoj općini samo dva, a u četvrtoj općini samo njih 12. Zbog vrlo velike neravnoteže u ove četiri općine između relativnog

broja Roma i drugih ispitanika u svrhu bilo kakvog poređenja, oni su isključeni iz analize. U svakoj od preostalih šest općina, Romi su činili najmanje 10% svih ispitanika iz tih općina. Preostali uzorak Roma korišten za analizu je obuhvatao 173 osobe iz šest općina (Bihać, Bijeljina, Brčko, Kakanj, Sarajevo Centar i Visoko). Poređenja između Roma i drugih ispitanika su ograničena na ovih šest općina.

Iskustvo vezano za potencijalna krivična djela i incidente

Skoro trećina (32%) Roma koji su učestvovali u istraživanju su doživjeli najmanje jedno od potencijalnih krivičnih djela ili incidenata u vezi sa kojima su postavljena pitanja u okviru ankete u zadnjih 12 mjeseci, za razliku od tek nešto više od jedne petine (22%) ispitanika koji nisu Romi.

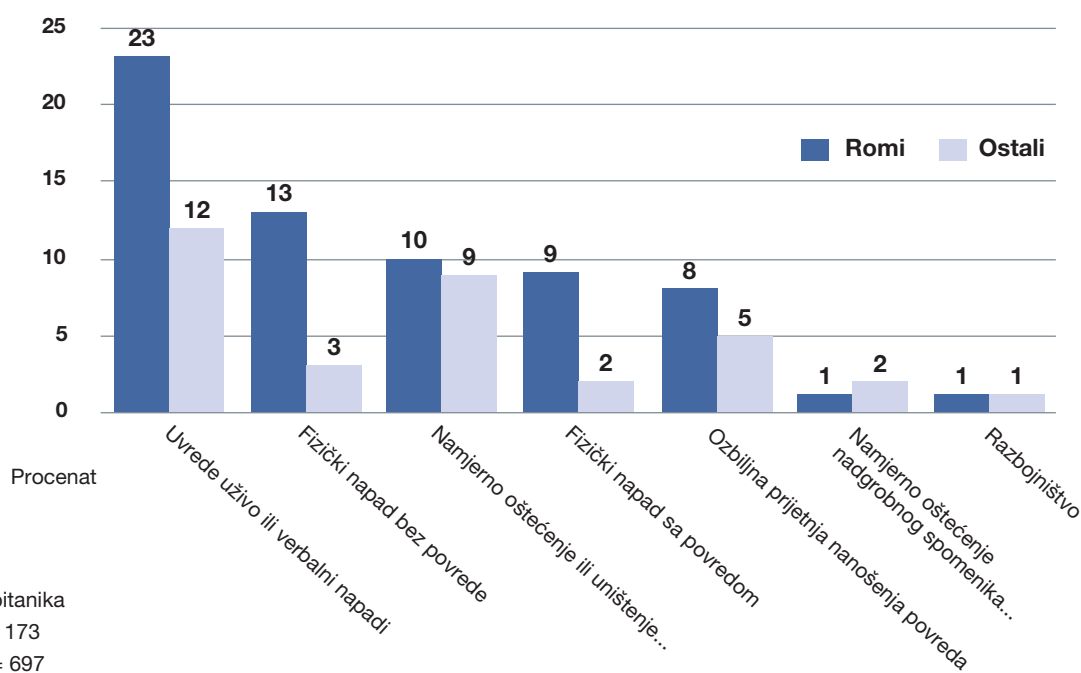
Spolni i starosni profil ispitanika Roma i ostalih ispitanika se kao grupa razlikuje po tome što je, u slučaju uzorka Roma, broj muškaraca, uključujući i mlađe ispitanike, proporcionalno veći u odnosu na uzorak ispitanika koji nisu Romi. Stoga je korisno analizirati potencijalne stope viktimizacije usljed krivičnih djela i incidenata prema spolu i starosti. Ono što je uočljivo je da se relativna razlika između dvije

grupe jedva mijenja: 33% ispitanika iz grupe Roma u odnosu na 21% muškaraca iz grupe ostalih ispitanika su doživjeli potencijalno krivično djelo ili incident tokom prethodnih 12 mjeseci. Međutim, očigledna razlika po pitanju stopa viktimizacije za žene (30% Romkinja u odnosu na 23% žene koje nisu Romkinje) ne bi bila potvrđena standardima statističke vjerovatnoće.

Ukoliko se dob ispitanica i ispitanika analizira zajedno, 34% Roma mlađih od 45 godina kao grupa u odnosu na 25% ostalih ispitanika je doživjelo potencijalno krivično djelo ili incident tokom prethodnih 12 mjeseci. U slučaju osoba starijih od 45 godina, očigledna razlika u stopama viktimizacije između Roma (24%) i ostalih ispitanika (18%) koji su učestvovali u istraživanju ne bi bila potvrđena standardima statističke vjerovatnoće.

Ukratko, iako spol i dob imaju određeni relativni efekat na odnosne stope viktimizacije među ispitanicima Romima i neromima, može se uočiti da je u slučaju uzorka ispitanika u okviru *Istraživanja o neprijavlivanju krivičnih djela učinjenih iz mržnje za Bosnu i Hercegovinu*, kod ispitanika Roma postojala veća vjerovatnoća nego kod ispitanika koji to nisu

Slika 22. Procenti Roma i drugih ispitanika koji su doživjeli potencijalna krivična djela ili incidente najmanje jednom tokom prethodnih 12 mjeseci, prema vrsti krivičnog djela i incidenta

da će navesti da su doživjeli viktimizaciju usljed potencijalnog krivičnog djela ili incidenta tokom prethodnih 12 mjeseci.

Viktimizacija prema vrsti krivičnog djela

Također je korisno usporediti iskustvo viktimizacije ispitanika Roma i neroma za različite vrste krivičnih djela o kojima su postavljena pitanja u anketi (Slika 22).

Romi su doživjeli ukupno 109 zasebnih incidenata najmanje jednom, a ostali ispitanici su doživjeli 237 incidenata. Za svako od interpersonalnih krivičnih djela – uvreda uživo ili verbalnih napada, fizičkih napada sa ili bez povrede, kao i ozbiljnih prijetnji nasiljem – pored razbojništva, veći broj ispitanika Roma nego neroma su naveli da su doživjeli potencijalno krivično djelo ili incident najmanje jednom tokom prethodnih 12 mjeseci. Postoji mala ili nikakva razlika u slučaju krivičnih djela protiv imovine – namjernog oštećenja ili uništenja imovine ili namjernog oštećenja nadgrobnog spomenika, spomenika ili groba umrlog člana porodice.

Ukoliko se u obzir uzme percipirana motiviranost predrasudama prema etničkoj ili vjerskoj pripadnosti pri počinjenju krivičnog djela ili incidenta kod ispitanika, broj slučajeva je previše nizak za analizu svake pojedinačne vrste krivičnog djela. Ukoliko se svi incidenti objedine, vrlo mala razlika između ispitanika Roma i neroma (31% : 30%) ne bi bila podržana standardima statističke vjerovatnoće. Međutim, uočljivo je da je kod Roma postojala dvostruko veća vjerovatnoća nego kod ostalih ispitanika da će odgovoriti sa 'ne znam' na pitanje o percipiranoj motiviranosti predrasudama u odnosu na etničku ili vjersku pripadnost (43% : 23%).

Rad policije

Kao što je prethodno istaknuto u izvještaju, samo mali broj ispitanika koji su doživjeli potencijalna krivična djela ili incidente je naveo da su oni ili neko drugi incident prijavili policiji. Isto je primjenjivo na Rome i ostale ispitanike iz šest općina koji su učestvovali u istraživanju i koji su odabrani za analizu. U slučaju većine vrsta krivičnih djela koja su bila predmet anketnih pitanja i koja su uključena u analizu, stope podnošenja prijave su

bile niže kod Roma nego kod ostalih ispitanika. Broj slučajeva je previše nizak da bi bilo moguće pouzdano poređenje prema vrsti krivičnog djela. Međutim, ukoliko se objedine sva potencijalna krivična djela i incidenti, 23% onih koje su doživjeli Romi su prijavljeni policiji, u odnosu na 31% koje su doživjeli ostali ispitanici. Ovaj nalaz mora ostati samo indikativan, s obzirom da očigledna razlika u stopama prijavljivanja ne bi bila potvrđena standardima statističke vjerovatnoće, mada bi bila potvrđena u slučaju većeg uzorka.

Kada se radi o drugim iskustvima sa policijom, treba istaći da je proporcionalno manji broj Roma nego ostalih ispitanika naveo da ih je policija zaustavila, pregledala ili ispitala u prethodnih 12 mjeseci:

- 17% Romkinja je zaustavila policija, za razliku od 35% ostalih ispitanica
- 31% Roma je zaustavila policija, za razliku od 50% ostalih ispitanika
- Skoro jednog od 10 (9%) Roma koje je zaustavila policija je smatralo da su zaustavljeni zbog svoje etničke ili vjerske pripadnosti, u poređenju sa samo jednim od 100 (1%) ostalih ispitanika. Nadalje, veći broj ispitanika koji su Romi (36%) nego onih koji to nisu (5%) su odgovorili sa 'ne znam' na pitanje da li su zaustavljeni zbog svoje etničke ili vjerske pripadnosti. Ipak, potrebno je s oprezom tumačiti ove nalaze zbog malog broja Roma (44) koji su učestvovali u istraživanju i koje je zaustavila policija. Nadalje, ovi brojevi su previše mali da bi bilo moguće pouzdano zasebno poređenje odgovora muškaraca i žena
- Kod Roma koje je zaustavila policija je postojala manja vjerovatnoća nego kod ostalih ispitanika (25% : 42%) da će navesti da je policija bila „vrlo uljudna“ prema njima, kao i veća vjerovatnoća da će navesti da je policija bila „vrlo neuljudna“ (6% : 1% – iako su ovo vrlo mali brojevi). I ovdje je potrebno s oprezom tumačiti rezultate zbog malog broja Roma koji su učestvovali u istraživanju i koje je zaustavila policija. Ovi nalazi se mogu smatrati u najbolju ruku potencijalno indikativnim

Konačno, kada se radi o mišljenju o policiji svih Roma kao grupe u okviru istraživanja iz šest odabranih općina u odnosu na sve ispitanike iz istih općina koji nisu Romi, očigledno je da su ispitanici iz romske zajednice bili blago pozitivniji:

- 28% Roma u odnosu na 21% ostalih ispitanika su se u potpunosti složili da se u području na kojem žive mogu osloniti na policiju da će „biti tu“ kada im je potrebna.
- Skoro polovina Roma i ostalih ispitanika su se u potpunosti složili (26% : 28%) ili uglavnom složili (23%: 23%) da se na području na kojem žive policija pravično odnosi prema svima, bez obzira ko su.

Zaključno se može reći da, iako postoje naznake da je kod Roma koji su učestvovali u istraživanju postojala manja vjerovatnoća prijavljivanja potencijalnih krivičnih djela ili incidenata policiji nego kod ostalih ispitanika, ne čini se da je to vezano za negativnije stavove o policiji ili manji nivo povjerenja među ispitanicima Romima.

Zaključci i preporuke

Ukupno gledano, romske zajednice naizgled čine jednu od najmarginaliziranijih manjina u Bosni i Hercegovini koja se suočava sa relativnim uskraćivanjem socioekonomskih prava i preprekama za integraciju.²² Čini se da se ovaj relativno nepovoljan položaj također odnosi na iskustva vezana za doživljavanje potencijalnih krivičnih djela i incidenata, s obzirom na to da je kod ispitanika *Istraživanja o neprijavlivanju krivičnih djela učinjenih iz mržnje za Bosnu i Hercegovinu* koji su Romi

postojala veća vjerovatnoća u odnosu na ostale ispitanike da će navesti da su doživjeli potencijalnu viktimizaciju tokom prethodnih 12 mjeseci. Međutim, treba istaći da kod njih nije postojala veća vjerovatnoća percipirane motiviranosti predrasudama na osnovu njihove etničke ili vjerske pripadnosti kod potencijalnih krivičnih djela i incidenata koje su doživjeli. Iako je kod Roma postojala manja vjerovatnoća da će prijaviti krivična djela i incidente policiji, ne čini se da je to zbog negativnijih stavova o policiji, kao što je utvrđeno u okviru istraživanja.

Potrebno je istaći da je neophodno s oprezom tumačiti ove rezultate istraživanja. Nije bilo moguće uključiti sve općine sa značajnim brojem Roma koji su učestvovali u ispitivanju u specifičnu analizu u okviru ovog odjeljka izvještaja o istraživanju. Razlog tome je bio nedostatak ispitanika Roma, a u nekim slučajevima čak i otpor romskih udruženja u toku pregovora o terenskom radu u okviru istraživanja.

Ipak, rezultati istraživanja predstavljaju korak naprijed po pitanju razumijevanja iskustava Roma u BiH u vezi sa viktimizacijom usljed potencijalnih krivičnih djela i incidenata. Ovi nalazi daju dovoljne indikacije za podršku u izradi akcionog plana u oblasti krivičnog pravosuđa za romske zajednice koji bi za cilj imao povećano prijavljivanje policiji krivičnih djela motiviranih predrasudama, kao i krivičnih djela općenito, uz odgovarajuću podršku za žrtve. Takav akcioni plan bi, na primjer, mogao uključivati posebnu telefonsku liniju za prijavljivanje krivičnih djela kojom bi se upravljalo u saradnji sa romskim udruženjima. Pozitivna stajališta o policiji koja su iznijeli Romi u okviru istraživanja ukazuju na to da postoji potencijal za takvu saradnju.

²² Evropska komisija protiv rasizma i netolerancije (ECRI), *Report on Bosnia and Herzegovina (fifth monitoring cycle)* (Izveštaj o Bosni i Hercegovini – peti ciklus praćenja) (2017.), stav 68, s. 25-26: ECRI_report_FR (coe.int)

11. ETNO-VJERSKE MANJINE I ‘POVRATNICI’

Krivična djela učinjena iz mržnje i motiviranost predrasudama na osnovu vjerske i etničke pripadnosti

Etnička i vjerska pripadnost su u Bosni i Hercegovini usko povezane. Krivična djela motivirana predrasudama na osnovu etničke i vjerske pripadnosti čine veliku većinu krivičnih djela učinjenih iz mržnje prema podacima koje bh. vlasti dostavljaju u okviru Programa godišnjeg izvještavanja o krivičnim djelima učinjenim iz mržnje Ureda za demokratske institucije i ljudska prava Organizacije za evropsku sigurnost i saradnju (OSCE/ODIHR). Isto tako čine veliku većinu krivičnih djela učinjenih iz mržnje evidentiranih u bazi podataka Misije o krivičnim djelima učinjenim iz mržnje.

U Istraživanju o neprijavlivanju krivičnih djela učinjenih iz mržnje za Bosnu i Hercegovinu, 11% svih ispitanika, odnosno ukupno 260 ispitanika, su naveli da su uočili motiviranost predrasudama na osnovu etničke i vjerske pripadnosti u slučaju najmanje jednog potencijalnog krivičnog djela ili incidenta koji su doživjeli tokom prethodnih 12 mjeseci.

Etno-vjerske manjine

Istraživanje se fokusiralo na tri glavne etno-vjerske grupe u BiH – Bošnjake, Hrvate i Srbe – a rezultati istraživanja su analizirani kako bi se utvrdilo da li su više stope percipirane motiviranosti predrasudama za počinjenje potencijalnih krivičnih djela i incidenata bile očigledne kod ispitanika koji pripadaju etničkoj i vjerskoj manjini u svojoj općini prebivališta.²³ U svakoj od 16 općina koje su odabrane za istraživanje, dvije od tri etno-vjerske grupe su predstavljale demografske manjine različitog obima. U Brčko

distriktu BiH i Mostaru, svaka od tri etno-vjerske grupe je činila manjinu u smislu njihove veličine u odnosu na ukupnu populaciju. Svi ispitanici su stoga klasificirani kao pripadnici jedne od tri grupne kategorije u svojoj općini – najmanje, druge po redu najmanje i najveće etno-vjerske grupe.

Treba istaći da analiza nije pokazala obrazac razlika po pitanju percipiranih stopa motiviranosti predrasudama na osnovu etničke i vjerske pripadnosti između ovih grupa ispitanika: 11% ispitanika iz najmanje manjinske grupe, kao i 11% druge po redu najmanje grupe, su naveli da su uočili motiviranost predrasudama na osnovu etničke i vjerske pripadnosti najmanje u slučaju jednog potencijalnog krivičnog djela ili incidenta koji su doživjeli tokom prethodnih 12 mjeseci. Iako je nešto manji udio – 9% – ispitanika iz najveće etno-vjerske grupe u njihovim općinama naveo motivaciju predrasudama na osnovu etničke i vjerske pripadnosti, ova vrlo mala razlika u stopama ne bi bila potvrđena standardima statističke vjerovatnoće.

‘Povratnici’

Još jedan aspekt krivičnih djela motiviranih predrasudama na osnovu etničke i vjerske pripadnosti u BiH se također odnosi na ‘povratnike’: interno raseljene osobe ili osobe raseljene u druge zemlje tokom rata u periodu od 1992. do 1995. godine i njihove potomke koji su se u međuvremenu vratili u svoja prebivališta. Nedugo nakon rata, Institucija ombudsmena/ombudsmana za ljudska prava BiH je u izvještaju iz 1999. godine istakla problem nasilja nad ‘povratnicima’ i činjenicu da vlasti nisu provele istragu u vezi sa ovim incidentima.²⁴ Dva desetljeća kasnije, Ministarstvo

²³ Analiza se temeljila na podacima o stanovništvu općine iz popisa stanovništva iz 2013. godine – najnovijim dostupnim podacima popisa. Međutim, treba istaći da je analiza provedena s velikim oprezom zbog vremenskog perioda koji je prošao od popisa i činjenice da podaci popisa vjerovatno ne daju tačan profil trenutnog sastava stanovništva u BiH. Pored toga, sporna je i tačnost popisne evidencije iz 2013. godine (Vidjeti na primjer: <https://reliefweb.int/report/bosnia-and-herzegovina/bosnia-erupts-feuding-over-new-census-data>).

²⁴ Institucija ombudsmena/ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine, *Special Report on Discrimination in the Effective Protection of Human Rights of Returnees in Both Entities of Bosnia-Herzegovina*, (Poseban izvještaj o diskriminaciji pri učinkovitoj zaštiti ljudskih prava povratnika u oba entiteta Bosne i Hercegovine), br. 3275/99, 29. septembar 1999., kao što je citirano u Amnesty International (2000.) *BOSNIA-HERZEGOVINA Waiting on the doorstep: minority returns to eastern Republika Srpska* (Čekanje na pragu: manjina se vraća u istočni dio Republike Srpske), s. 20: Bosnia-Herzegovina: Waiting on the doorstep: Minority returns to eastern Republika Srpska - Amnesty International

vanjskih poslova Sjedinjenih Američkih Država je istaklo dalje postojanje „izoliranih napada na manjinske povratnike“, kao i neadekvatne istrage i procesuiranje.²⁵

Stoga se kroz niz pitanja u okviru *Istraživanja o neprijavlivanju krivičnih djela učinjenih iz mržnje za Bosnu i Hercegovinu* istraživalo da li su ispitanici potencijalno bili ‘povratnici’:

- Ispitanicima od 31 godinu ili starijima je postavljeno pitanje: „Da li ste bili interno raseljeno lice ili lice raseljeno u drugu zemlju tokom rata od 1992. do 1995. godine i da li ste se od tada vratili u svoj prijeratni dom ili mjesto prebivališta?“
- Svima onima koji nisu bili raseljena lica je postavljeno pitanje: “Da li ste potomak porodice koja je bila interno raseljena ili raseljena u drugu zemlju tokom rata od 1992. do 1995. godine i koja se od tada vratila u svoj prijeratni dom ili mjesto prebivališta?“

Ispitanicima koji su naveli da su i sami bili raseljena lica ili da su potomci raseljene porodice je postavljeno dodatno pitanje:

- „Da li ste se od tada vratili u svoj predratni dom ili mjesto prebivališta?“
- „Da li Vi lično živite u toj kući?“

Treba istaći da je skoro polovina – 47% – ispitanika kojima je postavljeno pitanje navela da su i sami bili raseljeni. Skoro sedam od njih 10 (68%) se vratilo da živi u prijeratnom domu ili mjestu prebivališta.

Kada se radi o preostalim ispitanicima koji nisu bili raseljeni, skoro trećina – 29% – je navela da su potomci porodice koja je bila raseljena, a skoro sedam od 10 (69%) su se vratili da žive u predratnom domu ili mjestu prebivališta porodice.

Iskustvo ‘povratnika’ vezano za potencijalna krivična djela i incidente motivirane predrasudama

Treba istaći da je 16% ispitanika koji su potomci porodice koja je raseljena naveli da su doživjeli najmanje jedno potencijalno krivično djelo ili incident tokom prethodnih 12 mjeseci za koje su smatrali

da je motivirano predrasudama na osnovu etničke i vjerske pripadnosti, u poređenju sa 8% ispitanika koji nisu bili potomci raseljene porodice. Među potomcima raseljenih porodica, veća stopa onih koji su se vratili da žive u predratnom domu ili mjestu prebivališta porodice nego onih potomaka koji žive drugdje je navela da su doživjeli viktimizaciju uz percipirane predrasude na osnovu etničke i vjerske pripadnosti (18% : 12%). Iako ova razlika ne bi bila potvrđena standardima statističke vjerovatnoće, bila bi potvrđena većim uzorkom. Ipak, ne postoji dosljedna veza između veće stope viktimizacije uz percipirane predrasude na osnovu etničke i vjerske pripadnosti potomaka raseljenih porodica i veličine njihove etno-vjerske grupe u njihovim općinama.

Konačno, ispitanici koji su i sami bili raseljeni su naveli blago višu stopu potencijalne viktimizacije uz percipirane predrasude na osnovu etničke i vjerske pripadnosti nego oni koji nisu bili raseljeni (11% : 9%), ali razlika ne bi bila potvrđena standardima statističke vjerovatnoće.

Zaključne opservacije

Sastanci u okviru procjene potreba su ukazali na to da su pokrenute određene pozitivne inicijative za društvenu i ekonomsku reintegraciju ‘povratnika’ koje uključuju saradnju između civilnog društva i krivičnog pravosuđa, kao i drugih javnih organa. Također je sugerirano da problem nasilja nad ‘povratnicima’ motiviranog predrasudama nije tako izražen kao što je to bio slučaj tokom godina neposredno nakon rata: incidenti su sada izolirani i sporadični, a počinitelji su većinom pojedinci, a ne organizirane grupe. Određeni incidenti se javljaju u kontekstu konflikta sa ‘povratnicima’ iz dijaspore koji su u posjeti tokom odmora, ali su za vrijeme sastanaka u okviru procjene potreba također navedene određene pozitivne intervencije u svrhu rješavanja ovog problema. Nadalje, čak je dovedeno u pitanje korištenje termina ‘povratnik’, s obzirom da je prošlo 28 godina od kraja oružanog sukoba u BiH, a proces ‘povratka’ se odavno završio. Istaknuto je da, iako su ‘povratnici’ predmet krivičnih djela učinjenih iz mržnje, viktimizirani su zbog svog etničkog i vjerskog identiteta, bez obzira na činjenicu da li su ‘povratnici’ ili ne.

²⁵ Ministarstvo vanjskih poslova Sjedinjenih Američkih Država, Bosnia and Herzegovina 2021 Human Rights Report Executive Summary (Izvršni sažetak Izvještaja o ljudskim pravima u Bosni i Hercegovini za 2021.), s. 22: BOSNIA AND HERZEGOVINA 2021 HUMAN RIGHTS REPORT (state.gov)

12. ISTRAŽIVANJE O NEPRIJAVLJIVANJU KRIVIČNIH DJELA UČINJENIH IZ MRŽNJE PROTIV LGBTI+ OSOBA U BIH

Krivična djela učinjena iz mržnje protiv LGBTI+ osoba

Bez obzira na napredak kada su u pitanju prava LGBTI+ osoba u Bosni i Hercegovini, u izvještaju Institucije ombudsmena/ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine²⁶ iz 2016. godine istaknuto je da su LGBTI+ osobe izložene govoru mržnje na internetskim portalima, uvredljivim grafitima, prijetnjama po slobodu okupljanja i izražavanja, prijetnjama nasiljem i fizičkom nasilju. Međutim, u izvještaju je također navedeno da se postupci rijetko pokreću zbog nepovjerenja u institucije i straha od osude ili osvete nad onima koji se izjašnjavaju o svojoj seksualnoj orijentaciji.

Sarajevski otvoreni centar je 2021. godine evidentirao 14 slučajeva potencijalnih krivičnih djela ili incidenata motiviranih predrasudama na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta,²⁷ a 2022. godine 13 slučajeva.²⁸ Pored ovih podataka, jedva da postoji javno dostupna i sistematska evidencija o viktimizaciji LGBTI+ osoba u Bosni i Hercegovini. Stoga je bio cilj prikupiti podatke o ovom problemu u okviru *Istraživanja o neprijavlivanju krivičnih djela učinjenih iz mržnje za Bosnu i Hercegovinu*.

Online anketa za samostalno popunjavanje za LGBTI+ osobe

Prethodno iskustvo sa sličnim istraživanjima o viktimizaciji usljed krivičnih djela učinjenih iz mržnje u Sjevernoj Makedoniji²⁹ pokazalo je da bi vjerovatno bio nedovoljan broj LGBTI+ ispitanika za *Istraživanje o neprijavlivanju krivičnih djela učinjenih iz mržnje za Bosnu i Hercegovinu* za korisnu analizu bilo kakvog iskustva viktimizacije. Nadalje, tokom provedbe pilot intervjua uživo za *Istraživanje o neprijavlivanju krivičnih djela učinjenih iz mržnje za Bosnu i Hercegovinu* u centru Sarajeva, jedan od ispitanika se snažno usprotivio da mu se uopće postavi pitanje o seksualnoj orijentaciji.

Uzimajući ovo u obzir, izrađena je zasebna *online* verzija ankete za LGBTI+ osobe sa sigurnim linkom koji štiti identitet ispitanika. Sarajevski otvoreni centar,³⁰ organizacija civilnog društva posvećena unapređenju ljudskih prava u Bosni i Hercegovini sa posebnim naglaskom na rodnu ravnopravnost i prava LGBTI+ osoba, je pružila podršku istraživanju dijeljenjem informacija o anketi uz poziv za njeno dobrovoljno popunjavanje. Online upitnik je popunilo 49 ispitanika:

²⁶ Institucija ombudsmena/ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine, Special Report about the Rights of LGBT Persons in Bosnia-Herzegovina (Poseban izvještaj o pravima LGBT osoba u Bosni i Hercegovini), septembar 2016., s. 68.

²⁷ Amil Brković, Branko Čulibrk, Delila Hasanbegović, Dina Bajraktarević, Jozo Blažević, *Pink Report 2022 – Annual Report on the State of Human Rights of LGBTI Persons in Bosnia and Herzegovina*, (Rozi izvještaj 2022. – Godišnji izvještaj o stanju ljudskih prava LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini), Sarajevski otvoreni centar, 23. maj 2022., s. 30; Pink Report 2022 – Annual Report on the State of Human Rights of LGBTI Persons in Bosnia and Herzegovina – Sarajevski Otvoreni Centar (soc.ba)

²⁸ Amil Brković, Branko Čulibrk, Delila Hasanbegović, Dina Bajraktarević, Jozo Blažević, *Pink Report 2023 – Annual Report on the State of Human Rights of LGBTI Persons in Bosnia and Herzegovina* (Rozi izvještaj 2023. – Godišnji izvještaj o stanju ljudskih prava LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini), Sarajevski otvoreni centar, 23. maj 2022., s. 31; Pink Report 2023 – Annual Report on the State of Human Rights of LGBTI People in Bosnia and Herzegovina – Sarajevski Otvoreni Centar (soc.ba).

²⁹ Iganski, P. (2019.) *Hate Crime Victimization Survey Report*, (Izveštaj o istraživanju o viktimizaciji usljed krivičnih djela učinjenih iz mržnje), Skoplje: Misija OSCE-a u Skoplju, s. 24-25; Hate Crime Victimization Survey, Report | OSCE; Iganski, P. (2023.) *Hate Crime Victimization Survey Report* (Izveštaj o istraživanju o viktimizaciji usljed krivičnih djela učinjenih iz mržnje), Skoplje: Misija OSCE-a u Skoplju, s. 31; Hate Crime Victimization Survey Report | OSCE

³⁰ O nama – Sarajevski otvoreni centar (soc.ba).

ISTRAŽIVANJE O NEPRIJAVLJIVANJU KRIVIČNIH DJELA UČINJENIH IZ MRŽNJE PROTIV LGBTI+ OSOBA U BIH

O ispitanicima

- Skoro polovina (23 ispitanika) je navela da su ‘homoseksualci’ (gay ili lezbijke); 11 ‘biseksualci’; 11 ‘heteroseksualci’; jedan ispitanik je naveo ‘ostalo’; a tri ispitanika su navela da ‘radije ne žele reći’.
- Većina (44 ispitanika) je navela da je njihov rodni identitet isti kao i onaj koji su dobili rođenjem; četiri ispitanika su navela da nije isti; a jedan ispitanik je naveo da ‘radije ne želi reći’.
- Preko tri četvrtine (38 ispitanika) se identificira kao žene, a petina (10 ispitanika) kao muškarci, dok se jedna osoba identificira kao ‘drugo’.
- Većina (39 ispitanika) je imala manje od 35 godina.
- Većina (28 ispitanika) su zaposleni na puno ili pola radnog vremena ili su samozaposleni; skoro jedna trećina njih se obrazovala ili učestvovala u stručnoj obuci (14 ispitanika); a ostatak je nezaposlen (6 ispitanika) ili ‘drugo’ (1 ispitanik).
- 13 ispitanika je svoju vjeroispovijest označilo kao ‘islamsku’; 3 kao ‘pravoslavnu’; 1 kao ‘katoličku’; a ostatak njih je naveo da nisu religiozni (8 ispitanika) ili su naveli ‘drugo’ (2 ispitanika), ili ‘radije ne želim reći’ (2 ispitanika).
- Skoro polovina (22 ispitanika) je opisala svoju etničku pripadnost kao ‘Bošnjak’; 4 kao ‘Srbin’; 3 kao ‘Hrvat’; 14 kao ‘Ostali’; a 6 je odabralo ‘Radije ne želim reći’.

S obzirom da se radi o malom i samoizabranom uzorku ispitanika, ne može se smatrati da rezultati na bilo kakav način predstavljaju sve LGBTI+ osobe u Bosni i Hercegovini. Međutim, predstavljeni nalazi su bez sumnje ipak korisni.

Iskustvo vezano za potencijalna krivična djela i incidente

S obzirom na mali broj osoba koje su popunile upitnik za Istraživanje o neprijavlivanju krivičnih djela učinjenih iz mržnje protiv LGBTI+ osoba u BiH, poređenja između različitih grupa ispitanika prema tome na koji način su sami klasificirali

svoju seksualnu orijentaciju na osnovu različitih opcija iz *online* upitnika ne bi bilo pouzdano. Međutim, vjerovatno je ipak od koristi analizirati potencijalno iskustvo viktimizacije LGBTI+ osoba koje su učestvovala u istraživanju objedinjenih u grupu, u poređenju sa onima koje su izjasnile kao ‘heteroseksualne’, a također i u poređenju sa kombiniranom grupom onih koji su odabrali ‘drugo’ ili ‘radije ne bih rekao/rekla’.

Ukoliko se svi ovi incidenti objedine, u skoro tri četvrtine slučajeva – 31 od 41 – koje su doživjeli LGBTI+ ispitanici, oni su smatrali da su se incidenti

ISTRAŽIVANJE O NEPRIJAVLJIVANJU KRIVIČNIH DJELA UČINJENIH IZ MRŽNJE PROTIV LGBTI+ OSOBA U BIH

Glavni rezultati

- Tek nešto preko polovine – 17 od 34 – LGBTI+ ispitanika je doživjelo uvredu uživo tokom prethodnih 12 mjeseci, u poređenju sa nešto manje od polovine – pet od 11 – heteroseksualnih ispitanika, kao i 1 od preostalih četiri ispitanika koja su odabrala 'drugo' ili 'radije ne bih rekao/rekla'.
- osam LGBTI+ ispitanika, četiri heteroseksualna ispitanika i jedan preostali ispitanik su direktno primili uvredljiv e-mail, SMS ili direktnu poruku na društvenim medijima tokom zadnjih 12 mjeseci.
- pet LGBTI+ ispitanika, jedan heteroseksualni ispitanik i jedan preostali ispitanik su doživjeli da je neko objavio uvredljive komentare o njima na društvenim mrežama tokom proteklih 12 mjeseci.
- Samo dva LGBTI+ ispitanika i jedan heteroseksualni ispitanik su doživjeli fizički napad i rezultirajuću povredu tokom prethodnih 12 mjeseci, dok se to nije desilo nikom od preostalih ispitanika.
- Samo dva LGBTI+ ispitanika, jedan heteroseksualni ispitanik i jedan od ostalih ispitanika su doživjeli fizički napad bez povrede tokom proteklih 12 mjeseci.
- Skoro četvrtina – osam od 34 – LGBTI+ ispitanika je doživjela prijetnju ozbiljnom povredom tokom prethodnih 12 mjeseci, u poređenju sa samo jednim heteroseksualnim ispitanikom, dok se to nije desilo nikom od preostalih ispitanika.
- Niko od ispitanika nije doživio razbojništvo tokom prethodnih 12 mjeseci.

dijelom ili u potpunosti desili zbog njihove seksualne orijentacije ili rodnog identiteta. Dakle, kod LGBTI+ ispitanika je postojala veća vjerovatnoća da će doživjeti uvredu uživo ili prijetnju nanošenjem ozbiljne povrede, nego što je to slučaj sa drugim ispitanicima, a većina je smatrala da je bila uključena motiviranost predrasudama na osnovu njihove seksualne orijentacije ili rodnog identiteta.

Prijavlivanje policiji

Za 29 od 42 incidenta koje su doživjeli LGBTI+ ispitanici, postavljeno je pitanje da li su to prijavili policiji. U svrhu uštede vremena ispitanika, ovo pitanje nije postavljeno za uvredljive SMS poruke ili

direktnu poruku na društvenim mrežama ili postovima koje su doživjeli. Treba istaći da su samo četiri od 29 incidenata prijavljeni policiji. Dva incidenta su prijavljena Instituciji ombudsmana za ljudska prava, a jedan medijima.

Za 25 potencijalnih incidenata ili krivičnih djela koja nisu prijavljena policiji, ispitanicima je postavljeno pitanje zašto nisu prijavili incident. Bili su mogući višestruki odgovori.

Ukratko, informacije prikupljene od samo ovako malog broja LGBTI+ ispitanika ukazuju da je neophodno poduzimanje mjera kako bi se pokazalo

ISTRAŽIVANJE O NEPRIJAVLJIVANJU KRIVIČNIH DJELA UČINJENIH IZ MRŽNJE PROTIV LGBTI+ OSOBA U BIH

Razlozi za neprijavljanje incidenata policiji

- U slučaju preko tri četvrtine (18) incidenata koji nisu prijavljeni policiji, ispitanici su naveli da se policija ne bi time zamarala ili da ne bi bila zainteresirana.
- U slučaju 11 incidenata, ispitanici su naveli da nisu bili sigurni da bi policija bila u stanju da uradi bilo šta.
- Za devet incidenata su naveli da su previše trivijalni i da nisu vrijedni prijavljivanja.
- Sedam incidenata je opisano kao uobičajen događaj, jednostavno jedna od onih stvari ili nešto što se jednostavno dešava.
- U slučaju pet incidenata je navedena zabrinutost zbog negativnih posljedica u slučaju prijavljivanja.
- U slučaju četiri incidenta je naveden strah od zastrašivanja od strane počinitelja u slučaju prijavljivanja.
- U slučaju tri incidenta, jedan od navedenih razloga za neprijavljanje je bila averzija / strah od policije / prethodno loše iskustvo sa policijom.
- Ispitanici su za dva incidenta naveli da su pokušali da ih prijave, ali nisu bili u stanju da kontaktiraju policiju ili policija nije bila zainteresirana.

da će policija ozbiljno shvatiti sve potencijalna krivična djela i incidente koji im se prijavljuju i kako bi se poboljšalo povjerenje u spremnost policije da djeluje po pitanju takvih prijava.

Zaključci i preporuke

S obzirom na mali i samoizabrani uzorak LGBTI+ ispitanika, rezultati sadržani u ovom odjeljku izvještaja mogu biti samo indikativni. Međutim, oni daju jake indicije da kod LGBTI+ osoba potencijalno postoji veća vjerovatnoća u odnosu na druge osobe da će doživjeti ličnu uvredu ili prijetnju ozbiljnom povredom, a da ipak postoji manja vjerovatnoća da će svoja iskustva prijaviti policiji. Kako bi se osiguralo da LGBTI+ osobe koje dožive potencijalna krivična djela i incidente dobiju podršku i da se zadovolji pravda, bilo bi korisno da policija i tužilaštva preispitaju razloge za tako mali broj potencijalnih krivičnih djela i incidenata koji se prijavljuju organima krivičnog pravosuđa. Isto tako bi bilo korisno

razmotriti koje mjere bi eventualno mogle potaknuti LGBTI+ žrtve potencijalnih krivičnih djela i incidenata da se uključe u postupke krivičnog pravosuđa kako bi postigli pravdu, ukoliko to žele.

Rezultati istraživanja potvrđuju potrebu za strateškim ciljem i aktivnostima, kao što je to istaknuto u *Akcionom planu za unapređenje stanja ljudskih prava i osnovnih sloboda LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini* za period od 2021. do 2024. godine, koji je usvojilo Vijeće ministara Bosne i Hercegovine 28. jula 2022. godine, da se trebaju „osigurati efikasni mehanizmi za zaštitu LGBTI osoba od diskriminacije i krivičnih djela učinjenih iz mržnje“.³¹ Međutim, detaljni podaci prikupljeni kroz sveobuhvatnije posebno istraživanje o iskustvima LGBTI+ osoba u vezi sa krivičnim djelima i incidentima motiviranim predrasudama u BiH bi osigurali informacije za preispitivanje uspjeha u vezi sa postizanjem ovog strateškog cilja i daljih aktivnosti koje je neophodno provesti.

³¹ [lgbti3.cdr\(arsbih.gov.ba\)](http://lgbti3.cdr(arsbih.gov.ba))

13. KLJUČNE PREPORUKE

Zakonodavni okvir

- Preporučuje se da vlasti u Bosni i Hercegovini provedu sveobuhvatnu procjenu i usklađivanje važećeg zakonodavnog okvira i za krivična djela i za prekršaje kako bi se eliminirale nedosljednosti i osigurale strože kazne za djela motivirana predrasudama. U tu svrhu će možda biti potrebno uvođenje novih krivičnih djela.
- *Istraživanje o neprijavlivanju krivičnih djela učinjenih iz mržnje za Bosnu i Hercegovinu* je pokazalo da uvredljivo ponašanje, prijetnje i uznemiravanje na javnim mjestima, sa i bez predrasudnog motiva, predstavlja značajan problem. Iako veliki dio takvih događaja vjerovatno ne spada u oblast krivičnog prava, dio njih će potpasti pod različite odredbe krivičnih zakona u Bosni i Hercegovini. Stoga je od ključnog značaja revidiranje postojećeg relevantnog zakonodavstva u smislu njegove primjenjivosti na takvo ponašanje – kako ponašanje motivirano predrasudama, tako i ponašanje koje nije motivirano predrasudama – uz podnošenje prijedloga novih odredaba, ukoliko se smatra da su važeće odredbe krivičnih zakona neadekvatne. Takvo revidiranje treba obuhvatiti prekršajne zakone kojima se regulira javni red i mir u cilju osiguravanja koherentnosti zakonodavnog okvira i eliminiranja proturječnih odredaba.
- *Istraživanje o neprijavlivanju krivičnih djela učinjenih iz mržnje za Bosnu i Hercegovinu* je također pokazalo da uvredljiva komunikacija na internetu sa i bez predrasudnog motiva također predstavlja značajan problem. Međutim, zakonodavni i strateški okvir u različitim dijelovima Bosne i Hercegovine u vezi sa osiguravanjem pristupa pravdi za osobe koje su doživjele uvredljivu interpersonalnu komunikaciju na internetu je nejasan. Stoga postoji potreba za revidiranjem postojećeg relevantnog zakonodavstva, uz podnošenje prijedloga za usvajanje novih zakona o ponašanju na internetu, ukoliko je to potrebno.
- Rezultati *Istraživanja o neprijavlivanju krivičnih djela učinjenih iz mržnje za Bosnu i Hercegovinu* pokazuju da potencijalno postoji velika javna izloženost izazivanju mržnje, razdora i netrpeljivosti, kao i dokazi o tome kako takva izloženost može doprinijeti sveopćem osjećaju nesigurnosti. Međutim, treba istaći da postojeće odredbe krivičnih zakona nisu usklađene. Od ključnog je značaja da se izvrši revizija i izmjene i dopune, kako bi se osigurala dosljednost među različitim jurisdikcijama u vezi sa krivičnim zakonodavstvom, kao i koherentnost u odnosu na prekršajno zakonodavstvo i uključivanje seksualne orijentacije, spola-roda i rodnog identiteta kao izričito navedene osnove za izazivanje mržnje.

Izgradnja kapaciteta

- Preporučuje se da vlasti u Bosni i Hercegovini izrade sveobuhvatan i usklađen plan obuke za policiju, tužioce i sudije i da provedu kontinuiranu obuku vezanu za efikasan odgovor na incidente i krivična djela motivirana predrasudama. Posebnu pažnju je potrebno posvetiti odgovoru na problem uvredljivog ponašanja, prijetnji i uznemiravanja na javnim mjestima i na internetu.

Prijavljivanje

- Preporučuje se da vlasti u Bosni i Hercegovini koriste podatke i istraživanja u svrhu uvođenja mjera koje potencijalno mogu potaknuti žrtve krivičnih djela da učestvuju u krivičnim postupcima te da ponude različite načine prijavljivanja, kao i da provode aktivnosti u svrhu komuniciranja sa javnošću.
- Javno predstavljanje pozitivnih iskustava u vezi sa prijavljivanjem koje je dovelo do pozitivnih sudskih postupaka za žrtvu bi moglo potencijalno potaknuti žrtve da podnose prijave organima krivičnog pravosuđa.

- Bez obzira na to što svaki incident koji se odnosi na štetu prouzrokovanu krivičnim djelom obuhvaćen *Istraživanjem o neprijavljivanju krivičnih djela učinjenih iz mržnje za Bosnu i Hercegovinu* vjerovatno predstavlja krivično djelo u skladu sa različitim krivičnim zakonima BiH, samo je oko jedna trećina žrtava navela da je takav događaj prijavila policiji ili drugom organu. Stoga je od ključnog značaja da policija i lokalni organi promoviraju prijavljivanje takvih krivičnih djela od strane žrtava i svjedoka.
- Vjerovatno je da bi se veliki broj incidenata nasilja iz *Istraživanja o neprijavljivanju krivičnih djela učinjenih iz mržnje za Bosnu i Hercegovinu* mogli kvalificirati kao krivična djela u skladu sa različitim odredbama krivičnih zakona u Bosni i Hercegovini za nasilničko ponašanje ili ugrožavanje sigurnosti. Stoga se ističe činjenica da je manje od trećine incidenata navedenih u istraživanju prijavljeno policiji. Kako bi se osiguralo da žrtve nasilnih krivičnih djela mogu dobiti podršku i pravdu, policija i tužilaštva bi trebala razmotriti razloge za mali broj nasilnih krivičnih djela prijavljenih organima krivičnog pravosuđa.
- Ukupno gledano, za romske zajednice bi se moglo reći da čine jednu od najmarginaliziranijih manjina u Bosni i Hercegovini koja se suočava sa relativnim uskraćivanjem socioekonomskih prava i preprekama pri integraciji. Stiče se utisak da se ovaj relativno nepovoljan položaj također odnosi na doživljavanje potencijalnih krivičnih djela i incidenata. U *Istraživanju o neprijavljivanju krivičnih djela učinjenih iz mržnje za Bosnu i Hercegovinu* u slučaju Roma je postojala veća vjerovatnoća nego kod ostalih ispitanika da navedu da su doživjeli potencijalnu viktimizaciju, ali je postojala manja vjerovatnoća prijavljivanja krivičnih djela i incidenata policiji. Rezultati su u dovoljnoj mjeri indikativni te u tom smislu podržavaju izradu akcionog plana za oblast krivičnog pravosuđa za romske zajednice koji za cilj ima povećano prijavljivanje policiji krivičnih djela motiviranih predrasudama, kao i krivičnih djela općenito, uz odgovarajuću podršku za žrtve.

- S obzirom na to da istraživanje potencijalno ukazuje na to da kod LGBTI+ osoba u odnosu na druge osobe postoji veća vjerovatnoća da će doživjeti uvredu uživo ili prijetnju ozbiljnom povredom, ali manja vjerovatnoća da će svoja iskustva prijaviti policiji, bilo bi korisno da policija i tužilaštva preispitaju razloge zašto se tako mali broj potencijalnih krivičnih djela i incidenata prijavljuje organima krivičnog pravosuđa.

Podaci, istraživanje i transparentnost

- Preporučuje se da vlasti u Bosni i Hercegovini uspostave usklađen sistem evidentiranja podataka o incidentima i krivičnim djelima motiviranim predrasudama za policiju, tužilaštva i sudove, te da periodično evidentirane informacije učine javno dostupnim. Ovi podaci se trebaju koristiti za izradu preventivnih mjera i drugih aktivnosti.
- Treba uvesti redovna istraživanja o viktimizaciji usljed krivičnih djela kako bi se dopunili institucijski podaci i skrenula pažnja na obim neprijavljenih krivičnih djela, kao i kako bi se takve informacije iskoristile za politike i praksu u cilju povećanja prijavljivanja krivičnih djela općenito, a posebno incidenata i krivičnih djela motiviranih predrasudama.
- Bolje razumijevanje aspekata uvredljive internetske komunikacije i njenog uticaja treba osigurati kroz istraživanje koje će se fokusirati konkretno na ovaj problem.

Odgovor zajednice

- Preporučuje se da vlasti u Bosni i Hercegovini prioritet trebaju dati mehanizmima pomoću kojih će se na efikasan način, kroz pravosudni sistem i na druge načine, odgovoriti na različite oblike krivičnih djela i incidenata motiviranih predrasudama, s obzirom na njihov posebno negativan uticaj na zajednicu.
- *Istraživanje o neprijavljivanju krivičnih djela učinjenih iz mržnje za Bosnu i Hercegovinu* rasvjetljava dva aspekta problema oštećenja imovine i vandalizma motiviranih predrasudama: posrednu viktimizaciju koja proizilazi iz

namjernog oštećenja nadgrobnih spomenika, spomenika ili grobova umrlih članova porodice te grafita i vandalizma motiviranih predrasudama. S obzirom na očigledan uticaj ovakve vrste štete prouzrokovane krivičnim djelom na zajednicu, važno je da relevantni lokalni organi procijene svoje kapacitete za brzu reakciju u smislu saniranja štete i uklanjanja grafita, te ih poboljšaju ako je to potrebno.

Prava žrtava

- Preporučuje se da vlasti u Bosni i Hercegovini preispitaju i izvrše analizu djelotvornosti mehanizama za pružanje pomoći svim žrtvama krivičnih djela i njihovu informiranost te da utvrde da li takvi mehanizmi postoje. To bi, između ostalog, uključivalo definiranje pojma 'žrtve' i specificiranje prava žrtava krivičnih djela. *Direktiva Evropske unije o pravima žrtava* bi se mogla koristiti kao osnova za takvu analizu.

- Iako dokazi prikupljeni u okviru istraživanja pokazuju da su ispitanici općenito većinom imali pozitivne stavove o policiji, treba istaći da je to u suprotnosti sa manje pozitivnim stajalištima žrtava potencijalnih krivičnih djela i incidenata prijavljenih policiji, s obzirom na to da su one izrazile značajan nivo nezadovoljstva reakcijom policije. Jedna od najvažnijih stvari koju žrtve žele je da ih se redovno informira o tome kako napreduje njihov predmet nakon što prijave krivično djelo policiji ili drugom organu

– čak i ako nije bilo napretka. Uključivanje specijaliziranog osoblja poput psihologa ili službenika za podršku svjedocima, kada su oni dostupni, kao i blagovremeno informiranje žrtava, bi dovelo do pozitivnije percepcije i iskustva žrtava. Informiranje žrtava o njihovim pravima je odgovornost policije, tužilaštava i sudova.

PRILOG – TABELA 1

UZORCI ISTRAŽIVANJA PREMA OPĆINI, SPOLU I STAROSNOJ SKUPINI

	Žene					Muškarci					UKUPNO
	15-24	25-44	45-59	60 i starije	Ukupno žene	15-24	25-44	45-59	60 i stariji	Ukupno muškarci	
Banja Luka	23	48	17	11	99	33	70	30	1	134	233
Bihać	10	33	11	8	62	19	24	12	11	66	128
Bijeljina	23	53	24	9	109	13	30	27	19	89	198
Bratunac	39	11	2	4	56	23	11	3	2	39	95
Brčko	14	49	22	3	88	14	43	12	9	78	166
Foča	23	30	6	6	65	7	12	4	9	32	97
Kakanj	9	32	12	2	55	14	19	6	14	53	108
Livno	4	29	17	4	54	18	17	16	4	55	109
Maglaj	7	18	12	5	42	4	11	5	1	21	63
Mostar	20	59	21	6	106	16	44	17	5	82	188
Prijedor	17	34	24	9	84	26	14	17	14	71	155
Sarajevo Centar	14	39	20	13	86	22	33	16	10	81	167
Srebrenica	20	34	12	5	71	15	19	11	5	50	121
Travnik	17	26	8	4	55	13	8	5	0	26	81
Visoko	11	30	10	5	56	14	23	4	4	45	101
Vlasenica	20	13	5	4	42	23	29	7	3	62	104
Zenica	26	38	28	16	108	17	58	18	19	112	220
Žepče	12	14	8	2	36	43	11	9	1	64	100
Sve općine	309	590	259	116	1274	334	476	219	131	1160	*2434

*4 ispitanika su se izjasnila kao 'drugog' spola.

O autoru

U svom radu **Paul Iganski** kombinira 25 godina iskustva u provođenju istraživanja i praktičnom znanju o pristupima borbi protiv krivičnih djela učinjenih iz mržnje. Koristeći svoje stručno znanje u izradi metodologije istraživanja, profesor Iganski provodi primijenjena istraživanja u saradnji ili po narudžbi nevladinih organizacija i mehanizama za ravnopravnost na međunarodnom nivou. Akademsku karijeru započeo je nakon što je doktorirao socijalnu politiku na London School of Economics. Trenutno je profesor emeritus na Pravnom fakultetu Univerziteta u Lancasteru, a bivši je voditelj Odjela za primijenjene društvene nauke na Univerzitetu u Lancasteru. Otkako se povukao iz nastave 2020., profesor Iganski nastavlja raditi kao nezavisni istraživač i konsultant. Njegove najnovije aktivnosti uključuju: obuku o krivičnim djelima učinjenim iz mržnje za policijske službenike, tužioce i sudije, za rumunjski Consiliul National pentru Combaterea Discriminarii (2019.-2020.); izradu strateških dokumenata za projekt OSCE-ovog Ureda za demokratske institucije i ljudska prava *Unapređenje podrške žrtvama krivičnih djela učinjenih iz mržnje* (2020.-2022.); i za Misije OSCE-a, dizajn ankete, analiza i izvještaj o rezultatima ankete o žrtvama krivičnih djela učinjenih iz mržnje u Sjevernoj Makedoniji (2019. i 2024.), na Kosovu (2021.) i trenutno u Bosni i Hercegovini (2023.-2024.).

